

rast

26
let

REVIIJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA
ŠT. 1-2, JANUAR – APRIL 2015

650-LETNICA NOVEGA MESTA

STANE GRANDA – 650 NAZAJ IN NAPREJ

BARICA SMOLE – MESTO, KI HODI VAME

STAŠA VOVK – RADA IMAM VSE, KI IMAJO RADI NOVO MESTO

02015/8414

VSEBINA NOVOOMEŠKIH 650 ALI 6.000 LET?

U	V	O	D	N	I	K			
	Rasto Božič	Novomeških 650 ali 6.000 let?				3			
L	I	T	E	R	A	T	U	R	A
	Barica Smole	Mesto, ki hodi vame							7
	Jože Sevljak	V takem še smrt ne more pote							13
	Dragan Šimšič	Zibac – Prevod: Barica Smole							15
	Milan Markelj	Raskav glas izpetega refrena							22
		Preprosto je							23
		Kako naj?							23
		Stara ljubzenska							24
	Andrej Gregorčič	Entropija							26
		Simetrija težnosti							26
		Embrio							28
		Pripadnost							29
		Bela slepota							29
K	U	L	T	U	R	A			
	Stane Granda	650 – nazaj in naprej							31
	Petra Stipančič	Pregled novomeških arheoloških raziskav							43

 N A Š G O S T

Rasto Božič »Rada imam ljudi, ki imajo radi Novo mesto.« 66
 – Pogovor z novomeško kulturnico Stašo Vovk

 D R U Ž B E N A V P R A Š A N J A

Jože Colarič Govor ob Krkini 60-letnici 81

 O D M E V I I N O D Z I V I

Rasto Božič Tisočletja na Krkinem okljuku 84
Jasna Kocuvan Podobe Novega mesta 87
Matjaž Brulc Ko papir nadomesti platno 91
Marina Katalenić Inventar instantnega 93
Franc Križnar 70 let partizanskega zborovskega petja 95

NASLOVNICA

Andreja Schwenner, *Rudolfovo*, mešana tehnika na platnu, 2014, 60 × 60cm

NOVOMEŠKIH 650 ALI 6.000 LET?

Koliko je Novo mesto resnično staro in ali je sploh novo? To je vprašanje, ki ga ob njegovi letošnji 650-letnici podelitve mestnih pravic zastavljamo v uredništvu *Rasti*. Arheološka raziskovanja zadnjih desetletij namreč vse bolj odstirajo preteklost sodobnega Novega mesta, katerega naselitvene korenine po zadnjih podatkih segajo vsaj 4.000 let v prazgodovino in v obdobje izteka mlajše kamene dobe. Da se razumemo, to je skupaj z novo ero 6.000 (!) let, v primerjavi, s katerimi je 650 let, ki so pretekla od Rudolfove ustanovitve mesta, zgolj nekaj več kot desetina. In zato moramo Novomeščani, ko se omenja starost slovenskih mest, vedno zastriči z uhlji in hkrati takoj poudariti, da je naše mesto zraslo na enem od najstarejših naselitvenih območij v državi.

In kaj vse se je na Novomeškem dogajalo v teh šestih tisočletjih, skušamo na določen in omejen način med drugim opozoriti tudi v naši prvi letošnji dvojni številki. Te sicer nismo zasnovali kot zbornik, saj – če povemo po resnici – se nihče od odgovornih in njihovih pooblaščenecv ob toliko opevani 650-letnici Novega mesta in pripravah nanjo na *Rast* kot osrednjo in edino pokrajinsko revijo za literaturo, kulturo in družbena vprašanja sploh ni spomnil ali pa jo povabil k sodelovanju. No, kljub temu smo jo skušali posvetiti omenjeni častitljivi obletnici in smo v vsaki od njenih rednih rubrik del vsebine namenili tudi tej. Pač glede na naše zmožnosti in zmogljivosti. Hkrati pa nam je žal, da nismo mogli storiti več. Sicer pa, s kancem vedrega pogleda na svet in humorja še vedno lahko računamo na 700-letnico, ki je že na obzorju.

Revijo tako začenja literarni zapis *Mesto, ki hodi vame* nekdanje odgovorne urednice *Rasti*, dolenske pisateljice in prevajalke Barice Smole. Njenemu prispevku sledi kratka zgodba *V takem še smrt ne more pote*, ki jo je litijski pisatelj in pesnik Jože Sevljak zapisal ob lanskem uničujočem žledu, prozni del tokratne *Rasti* pa zaokrožuje kratka zgodba *Zibac* bosanskega književnika Dragana Šimšiča v prevodu Barice Smole. Med poezijo nato objavljamo nekaj pesmi, ki jih je nekdanji dolgoletni odgovorni urednik *Rasti*, pesnik in upokojeni novinar Milan Markelj motivno posvetil Novemu mestu. Literarni del revije za njim končujejo verzi Andreja Gregorčiča.

Rubriko *Kultura* s svojim razmišljanjem *650 – nazaj in naprej* o preteklosti rojstnega Novega mesta, njegovih razvojnih mejnikih in poudarkih začenja ugledni zgodovinar in novomeški rojak Stane Granda, hkrati z njegovim pa se 650-letnice mesta dotikamo tudi s prispevkom *Pregled novomeških arheoloških raziskav* arheologinje Dolenjskega muzeja Petre Stipančič. Njen prispevek je nastal delno tudi na pobudo našega uredništva. Arheološke raziskave na območju Novega mesta so se namreč v zadnjih desetletjih močno razmahnile, skupni sistematični pregled, kje vse so jih opravili, kaj so pri tem odkrili in drugi pomembni podatki, pa je bil ob razdrobljenosti strokovnih služb in njihovih posegov zgolj pobožna želja zanesenjakov, ki bi bili radi s preteklostjo mesta stalno na tekočem. Stipančičeva je tako zbrala vse podatke o arheoloških raziskavah od leta 1990 do lani, s čimer je nadaljevala delo, ki ga je ob stoletnici arheoloških raziskovanj v Novem mestu opravil pokojni nestor novomeške arheologije, Tone Knez. Ta je namreč kot kustos Dolenjskega muzeja popisal in v posebni publikaciji *Sto let arheoloških raziskovanj v Novem mestu* leta 1990 objavil vsa arheološka izkopavanja, ki so jih na območju Novega mesta opravil med letoma 1890 in 1990. Zapis Stipančičeve torej prinaša pregled raziskav v zadnjih 24 letih, ki ob številnih podatkih dokazuje, koliko je bilo v navedenem obdobju storjenega, in hkrati še bolj opozarja, koliko arheološkega dela bo na območju Novega mesta še potrebno opraviti.

V rubriki *Naš gost* in zapisom *Rada imam ljudi, ki imajo radi Novo mesto*, ki je nastal ob pogovoru z novomeško dolgoletno kulturno organizatorko, amatersko igralko in režiserko Stašo Vovk, smo se tudi na določen način in po kulturni plati dotaknili novomeškega razvoja po drugi svetovni vojni. K temu pa je izjemno veliko – in ne samo na kulturnem področju – pripomogla novomeška farmacevtska družba Krka. Z mislijo na to se je urednica rubrike *Družbena vprašanja* Joža Miklič odločila za objavo govora, ki ga je imel predsednik Krkine uprave Jože Colarič ob lanski Krkini 60-letnici.

Tudi prva dva prispevka zadnje rubrike pomladne številke *Rasti* se dotikata novomeške ustanovitvene obletnice. V prvem predstavljamo zbornik *Novo mesto – Tisočletja na okljuku Krke, 650 let Novega mesta*, ki so ga ob tej priložnosti pripravili in izdali v Dolenjskem muzeju, in enako naslovljeno spremljajočo razstavo te osrednje dolenjske muzejske hiše. Hkrati še v prispevku *Tisočletja na Krkinem okljuku*

Barica Smole

NESTO, KI POIŠE VASJE

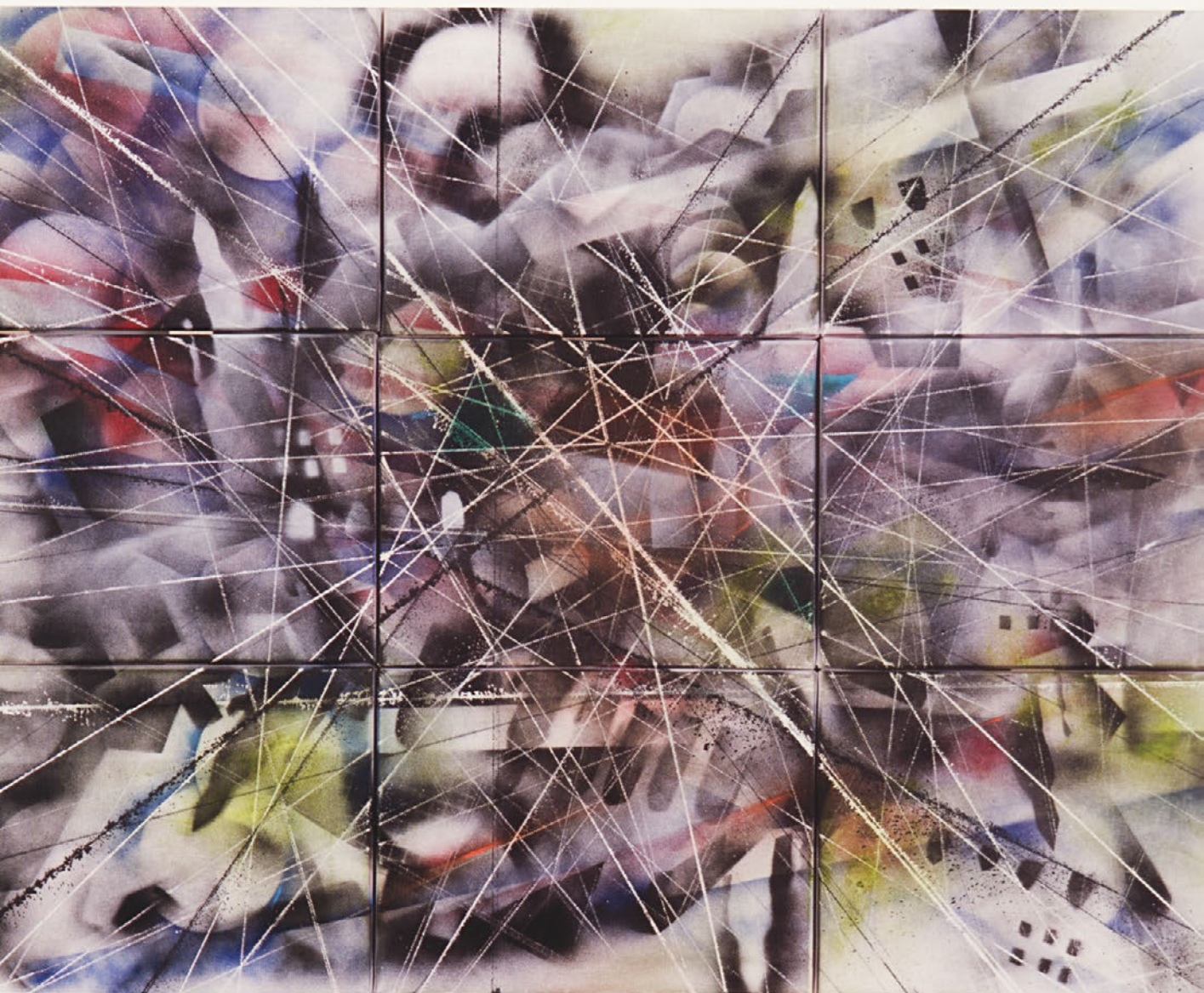
v celoti objavljamo govor novomeškega župana Gregorja Macedonija ob njenem odprtju. V drugem prispevku, *Podobe Novega mesta*, nato kustosinja novomeškega Jakčevega doma Jasna Kocuvan piše o najstarejšem in upodabljanju mesta skozi zgodovino, z drugim delom zapisa pa je opozorila na likovno razstavo *Novo mesto – mesto navdiha*, ki so jo v okviru praznovanje mestnega jubileja v Jakčevem domu oziroma Dolenjskem muzeju odprli februarja letos. Reprodukcijske slike in grafik omenjene razstave je naš likovni urednik Janko Orač izbral za tokratno likovno prilogo, hkrati smo v uredništvu skušali v prispevkih te tako rekoč novomeške in praznične številke objaviti čim več fotografij, motivno povezanih z Novim mestom in njegovimi prebivalci. Pri tem sta nam pomagala tudi novomeška fotografa, Boštjan Pucelj in Primož Kastelic.

V nadaljevanju *Odmevov in odzivov* s prispevkom *Ko papir nadomesti platno* novomeški umetnostni zgodovinar Matjaž Brulc ocenjuje likovno razstavo *Hand, Job, Paper, Work* novomeškega slikarja Uroša Weinbergerja v domačem Kulturnem centru Janeza Trdine. Novomeška umetnostna zgodovinarica in kustosinja galerije Simulaker Marina Katalenić pa z zapisom *Iventar instantnega* predstavlja zimsko razstavo grafik *Instant* belokranjske umetnice Jasmine Nedanovski v omenjeni galeriji. Za konec še muzikolog Franc Križnar piše o *70 letih partizanskega zborovskega petja*. Namreč lani je minilo 70 let od ustanovitve *Partizanskega pevskega zbora* na Planini pod Mirno goro oziroma na belokranjskem osvobojenem ozemlju.

Še ena obletnica torej, povezana z Dolenjci in Belokranjci, ki lahko že 26. leto berejo svojo pokrajinsko revijo *Rast*.

Rasto Božič

ODGOVORNI UREDNIK

Hamo Čavrk, *Carta Incognita NM*, olje na platnu, 2015, 90 x 120 cm

Barica Smole

MESTO, KI HODI VAME

Živeli smo v Ljubljani, v stari hiši tik ob predoru. Bilo je temačno stanovanje, ena stran hiše se je naslanjala na Grajski grič, čelna je gledala na pusto ulico, leva in desna stran pa sta se dotikali sosednjih hiš. Od kod potem spomin na teraso, na odprto stopnišče? Otrok si pač riše slike s svojimi čopiči domišljije, ki si jih dela iz svoje fizične majhnosti in svojih želja, morda tudi sanj.

Iz kasnejših pripovedi staršev in sorodnikov si kasneje ustvari svoj film, ki je morda realističen ali pa tudi ne: tako jaz vidim noge sorodnic, obute v blatne gozdarje, ki so bili v tistih letih po vojni imenitna, predvsem pa uporabna obutev. Na belo poribanah deskah tal puščajo rdečo dolensko ilovico. Drugič so neke noge obute v salonarje in lepe moške čevlje z imenitnimi vezalkami. Čepim v prostorčku, omejenem s štirimi belimi, z oljno barvo obarvanimi nogami mize in lovim dolensko narečje gozdarjev in poljubljančeno govorico tistih, ki so obuti v imenitnejša obuvala. Prvo se mi zdi pojoče, kakšne besede tudi ne razumem. Oče govori zborni jezik, mama koroško. Samo dekle, ki jo je oče vzel pod streho, govori tako kot obiskovalci z blatnimi čevlji.

So to hodile k nam samo tete ali je bil še kdo? Gotovo je bil, vsaj glas brata pesnice Vide Brest in njegove žene mnogo kasneje nasnamem z zvočnega posnetka na podobo in ju obujem v čisto obutev.

Mama in oče hodita v službo in po živila na karte. Mama iz predvojnih oblačil predeluje obleke zame in zase. Iz okrasnih odej za čez postelje plete nogavice in žabe. Vrtcev še ni. Pazilo naj bi me dekle, ki mojemu očetu pravi stric. Najbrž je ne maram, saj ji uidem na cesto, komaj dveletna, na postajo trolejbusa pri tržnici. Nikoli kasneje nisem merila tiste razdalje, vendar je kar precejšnja. Nihče me ne pogreša. Ko mama stopi iz vozila, skoraj omedli.

Kaj ima pri ljubljanski zgodbi opraviti ključ? S ključi imam vse življenje težave. Puščam jih v ključavnicah, jih nervozno iščem, zato imam doma cel kup rezervnih. Ampak takrat, v Ljubljani, sem se naučila zaklepati. Preprosto sem zaklenila dekle, ki me je pazilo, ven. Izklenila sem jo, kot to še danes naredim z ljudmi, ki mi naredijo kaj hudega. Kasneje so mi pripovedovali, da ji kljub milim prošnjam nisem hotela odkleniti. Ostala je zunaj, vse dokler se oče in mama nista pod večer vrnila domov. Kaj hudega mi je naredila, se nisem nikoli spomnila. Mnogo, mnogo let kasneje sva bili s tistim dekletom v dobrih odnosih.

Kasneje v Ljubljani dobim sestro. Oče me pelje za roko, peš, do porodnišnice, mama skozi šipo pokaže štruco. Jaz – tako pravi kasneje mama – strmim v tla.

Ljubljana je ostala za menoj taka majhna, stisnjena v tisto mračno stanovanje pod Grajskim hribom, s ključi, nogami obiskovalcev in mize.

Rekli so mi, da so me peljali v vozičku na pogreb Otona Župančiča. Kasneje sem bila samo še na enem pogrebu pesnika, v drugem kraju, tudi blizu Ljubljane, onega, ki je pel o velikem črnem biku.

Kako različni so kraji, kjer bivamo! Enostavno te življenjske okoliščine postavijo vanje. V nekatere se narodiš, v druge zaideš na svojih poteh. Potem se jih bodisi samo privadiš in je ta navada take sorte, da te včasih stiska kot železna srajca, nekatera pa te na svoje ulice zvablja-jo vedno znova, če hočeš ali nočeš. Če pomislim na Ljubljano, na tisto hišo v Streliški, menim, da bi mi kasneje presneto prav prišla. Od tam bi imela par korakov do poljanske gimnazije in nekaj več do filozofske fakultete. Ampak ...

Potem smo živeli v Novem mestu. V hiši nasproti parka. Tam, kjer je bila kasneje avtobusna postaja in še kasneje pošta, banke, kavarnice in trgovine. Tudi v tem stanovanju so bila belo poribana tla, ki so dišala po lugu.

Kadar očeta in mame ni doma, dekle, ki zdaj pazi name in na sestro, pripelje moškega. Ležita v mamini in očetovi postelji, prekrita samo z rjuho. Ne morem spati. Dekle to ve, zato me hodi strašit, prekrita z rjuho. Buuu, buuu, dela proti meni, vendar me ni čisto nič strah. Oče je rekel, da strahov ni. Strašni so samo ljudje. Obrnem se na drugo stran, ona pa naj kar straši.

Oče mi iz tovarne igrač prinese leseno lutko. Ne spominjam se je; vem samo, da so starši nekoč v kuhinji zelo glasni, potem zaropočejo rinki na štedilniku, skozi vrata vidim, da neka roka – je mamina ali očetova? – vrže lutko v goreče žrelo štedilnika. Ne jočem. Prišla je in odšla. Kot pride in odide vse drugo.

Prvič moram sama v trgovino, po kvas. Ni daleč, samo mimo hotela, pa na križišču pred knjižnico navzgor. Vrata so zelena in visoka. Notri je temačno. Pri strani so čudni kozarci, štirioglati in ležeči, ki svoje vratove stegujejo proti strankam. V njih so bomboni.

»Mi jih kupiš?« nekoč vprašam mamo.

»Ne vidiš, kako jih vsi šlatajo?« odgovori. Vidim. Trgovec ima sicer lopatko, a njegovi prsti se kljub temu dotikajo slaščice, posebej, kadar jih odtehta, in jih, če jih je preveč, nato z roko odfrca nazaj v kozarec.

Tokrat moram kupiti kvas. Strah me je, majhna sem, da komaj dosežem kljuko. Vzpnem se po stopnici in odrinem težka vrata. Za pultom ni nikogar. Naj sama stojim v tej temi? Naj čakam, kdaj se bo prikazal

mali trgovec, s prsti, lepljivimi od bombonov in smešnih pisanih lizalnih palčk v obliki sprehajalnih palic?

Čisto tiho se obrnem in odidem.

»Si ga dobila?« vpraša mama.

»Ne, kvasa danes nimajo,« pravim. Ne vem, da je v varni razdalji šla za menoj in videla, da niti dobro vstopila nisem v trgovino.

Na drugi strani ceste, nasproti hiše, kjer živimo, so kostanji. Niso tiste posebne, Cankarjeve sorte, vsaj upam, da ne. Oktober leta 1953 je in očeta so vpoklicali na zelo dolge vojaške vaje. Povsod govorijo o tržaški krizi, na hišah in panojih berem: Trst je naš.

Mama je zaskrbljena.

Jaz pa sem dobila v sobo še eno sestrično po mamini strani. Dosti mlajša je od one, ki me je pazila v Ljubljani. Hodiva v park s kostanji. Ona druga je že za Virkovo leseno pregrado. Na travi so napol ležeči napisi – Ne hodi po travi. Oče toliko govori o svobodi, jaz pa ne smem hoditi po travi? A čuvaj, ki ima samo to delo, da kosi travo in grabi listje, je neznansko hud. Ne spominjam se njegovega obraza, samo sršehih obrvi. Grozeče se dvigajo proti nebu, med veje kostanjev in še višje in žugajo vsakemu, ki bi si upal pohoditi eno samo travno billko.

Mama hodi s sosedo Šmidtovo na Loko spirat perilo. Imata voziček, spodaj pri Krki je perišče. Od vsega mi je najbolj všeč ta del mesta. Vrbe ob reki so mehke, elegantno se priklanjajo do gladine in voda vršičke vejic materinsko ziblje v svojem toku. Niti ne slutim ne, da me bo mnogo let kasneje na igrišču zraven reke in na stezi ob njej imenitna profesorica Ruža, ki razume, da nismo vsi vrhunski telovadci, priganjala k teku. In se samo s kotičkom ustnic nasmehnila, ko me je s ceste zgoraj nad železniško progo zalotila, da sem uspela priti samo do prve klopce.

Ampak v tistih pomladnih gimnazijskih letih so dnevi tako lepo dišali, da jih je bilo škoda zadušiti v naporih.

Tržaška kriza je minila in oče se vrne domov. Vse tri – nas je bilo pet, sta bili zraven tudi sestrični? – nas pelje v kino. Ta je v bivšem *Sokolskem domu* in na njem je napis *JLA*. Vrtijo film *Pastir Kostja*, prvi sovjetski muzikal. Takrat še ne vem, da bom kasneje ob študiju ruščine zvedela, da je izvirni naslov filma *Vesjolije ribjata* in da ga je režiral Ejzenštajnov sodelavec Aleksandrov. Se motim, ali se je naš Gale poleg Vandotove literarne predloge malce zgledoval po njem?

To je bil moj prvi film. Prelep in grozen, zlasti zato, ker sem se prvič v življenju osramotila pred množico: zdrsnila sem mami s krila, se po stopnicah povzpela na oder in hotela prijeti igralca Leonida Utjosova za roko. Njegov obraz je skočil na mojo obleko, iz teme v parterju pa se je zaslišal gromoglasen smeh. Kadar so po letu 1991 razlagali, kako je bil jazz pri nas vsaj nezaželen, če že ne prepovedan, in si s tem na prsi pripenjali nekakšne nevidne medalje upornikov, mi je Kostja povedal, da je leta 1937 želel postati jazz glasbenik v Sovjetski zvezi. To je vedel

tudi Jimmy Stanić, ko je prepeval *Zapjevaj pjesmu, kad tuga te mori*, pesem iz tega filma.

Ne vem, ali bi mi prepevanje kaj dosti pomagalo, ko smo se preselili v drug kraj; med druge ljudi, med otroke, ki jih nisem poznala. Kjer smo imeli osnovno šolo, kjer razen redkih učiteljic in učiteljev niso znali učiti. In kjer smo na srečo tudi imeli reko, ki je bila sicer ožja kot Krka in tudi drugačne barve, a vseeno je tekla, žuborela, hrumela, besnela, se krotko privijala k bregovom ...

»Zakaj te ne strese, če stojiš na tiri tramvaja?« me je vprašal človek, ki je učil fiziko. Spomnila sem se tistega dne, ko sem stala v Ljubljani na tramvajski postaji. Mnogo premajhna sem bila, da bi segla do stopnice, kaj šele do drogov, ki so od tramvaja vodili do žic.

»Ker se ne držiš za trolo,« sem bila čisto prepričana.

»Ne, ker ni krogotoka ...« je prebral iz bogvekatere knjige in mi zaključil oceno navzdol.

Zdi se mi, da v tem kraju še danes ni pravega krogotoka.

A na srečo na vsakega ignoranta pride kakšen pameten in tako me je pot – tokrat železna – spet zanesla v Novo mesto, kjer je bil profesor fizike Janez Ferbar, ki ni samo obvladal snovi, ampak je s svojimi napol boemskimi posebnostmi sedel na mojo dušo. Gotovo se kdo spominja, kako si je v zgodnjem jutru postavil šotor na pločniku pred občino in izobesil napis: To je stanovanje prof. Ferbarja. Urbana legenda pravi, da je iz šotorčka proti občinarjem, hitečim v službo – ti so takrat prosvetarjem dodeljevali stanovanja, ki ga mladoporočeni profesor do tedaj ni mogel dobiti – molil bose noge.

Stanovanje je nato dobil, kasneje je bil profesor na Univerzi v Ljubljani, doktoriral pa je v Londonu.

Morda zanj v Novem mestu ni bilo krogotoka?

Nekje so slike našega maturantskega sprevoda. Majhne in črnobe. Deževalo je, zato smo v povorki pod črnimi dežniki. Najbrž drugačnih takrat ni bilo. Sošolci so v svečanih oblekah, dekleta v kostimih s kratkimi krili. Jaz hodim v paru z nekom, ki ga rada vidim.

Leto poprej je izšla zbirka *Poker*. Gobic kasneje nismo jedli, pa tudi kroga niso odstranili, ker naj bi imeli kvadrat, kot je bolj iz poze pisal pesnik.

Na stopnicah ob Kettejevem vodnjaku smo peli *Gaudeamus igitur* – veselimo se, ne da bi slutili, da se končuje najlepše obdobje našega življenja. Ko sva se s sošolko vozili domov, sva si rekli: »Če bo katera od naju rekla, da je bilo najlepše v tem času, ji druga lahko brez zadržkov prisoli klofuto.«

Za sabo smo vozači puščali Kettejev drevored s prvimi sprehodi s simpatijami, plese, kjer so sošolci imitirali *Beatle*, poti v dežju od Bršljina do Ceste herojev, most do Ragovega loga, Loko. Kavarne za nas niso bile kraji spomina, vanje takrat niti pokukati nismo smeli.

Za večino nas se je na obzorju kazala Ljubljana.

Po naključju sem službo, sicer samo začasno, dobila v Novem mestu. Nadomeščala sem kolega, ki je moral k vojakom. Učila sem fante, ki naj ne bi imeli smisla za kulturo. Pa smo naredili Prešernovo proslavo v *Domu kulture*, ki se je še danes ne sramujem. Imeli so smisel, pa še kakšen, saj kultura ni samo Vodnikov *Veseli Kranjec* ali raztegnjena harmonika. Žal so trije od nastopajočih, doma nekje s Kočevskega, kasneje umrli v podzemni kraški jami. Ne spominjam se njihovih imen, v mislih pa jih imam mnogokrat.

Življenje pa včasih stisne, da niti ne pomisliš ne, v kakšnem kraju živiš. Da pozabiš na ljubljansko Streliško, da pozabiš na kvas, ki si ga nisi upal kupiti, na krivično, zoprno gimnazijsko matematikarico ... Tisto trgovino, ki me je naredila za lažnivko, so spremenili najprej v prodajalno orožja, nato v versko knjigarno, parka s hudobnim čuvajem ni več, hiše na Glavnem trgu so se zmanjšale, porodnišnico, v kateri se je rodila hči, so predelali v pisarne ...

Kaj pa če pravo mesto živi samo še pri Grumu, Virku, Kovačiču pa Marklju?

In potem so prišle moje literarne objave, pa prva knjiga in z njo zgodba o *Literarnem klubu Dragotina Ketteja* pa revija *Rast*. In štorija o *Gogi*, za katero danes še ne vedo, da je večja od zgodbe o *novomeški pomladi*. Je ali je bila? Zapustile so jo namreč rojenice, tiste, ki so stale ob njeni sicer trdo postlani zibelci, a so otroka v njej negovale pretežno v prostem času in z veliko ljubeznijo.

Z vsemi temi literarnimi vsadki v mesto, v mesto, kjer so živeli Kette pa Seidel – njegovo geološko zbirko nam je brez znanstvenikovega imena kazal profesor Fabjan in na Seidlovo pobudo je bil poimenovan Trdinov vrh, Lojze Kovačič in mnogi drugi pomembni možje pa tudi žene, vsi tisti, ki jih je v svojo *Novomeško knjigo* zajel sošolec – ki, jasno, živi v Ljubljani – in še nekateri, se je začelo moje ponovno druženje z mestom, ki ga je s pentljo zavezala Krka. In z mnogimi novimi prijatelji in znanci, od pesnic, pisateljev, mladih fotografov, še kakšen slikar je vmes ...

Na usedline zgodnjega otroštva, dijaških let, rojevanja in službovanja se je prilepilo zrelo prijateljevanje z Novim mestom, ki je zdaj spet usnulo.

Sedim sama na kofetu ob vodnjaku. Rosice še zmeraj prše. Malo nižje spodaj se četrtošolci pripravljajo na maturantski sprevod. Preizkušajo majhne drone, ki jih usmerjajo s tal. Na njih so menda micene kamere. Z njimi bodo poslikali enega svojih poslednjih dni v srednji šoli. Tistega, ko bodo sklenili, da je konec tega strašnega obdobja.

S pogledom spremljam te drončke. Dvigajo se visoko in s seboj odnašajo hudega čuvaja, krivično matematikarico, zoprno sestro s kito v

novomeški porodnišnici, ki mi je hčer skoraj vrgla na posteljo, sence tistih, ki so mi odrezali del sanj ... Dijaki so polni vseenosti, takšne, kakršno zmore le mladost. Vedo za jalova nedra svoje dežele? Da so si Krko tam spodaj nekateri mogočneži vzeli zase, da so zgradili vile tako, da ne moreš ob vsem okljuku? Koga briga zakon, ki pravi, da so vsaj bregovi rek, morja in jezer še naši!?

Po desetletjih življenja v raznih tukajšnjih krajih, v mestih, ki to so, in mestih, ki bi to rada bila, obsediš ob vodnjaku sam. Z rokami, ki se počasi popikavajo s pegami. Z žilami, ki so bile še predlanskim lepo skrite pod kožo. Živžav zunaj in molk znotraj tovarišujeta. Premišljaš o askezi, pa ne tisti, s katero se odpoveduješ vsemu, ampak oni, ki v izvirniku pomeni trening. Če bom dovolj časa vadila, morda ne bom mislila.

Znova se zazrem proti *rotovžu* in po trgu navzdol. Tja, kjer si je Lamut za vedno ogrnil Krko. Ne sprašujem se več, katero je moje mesto. Neke ulice, park, ki ga ni več, stara gimnazija, Loka in Ragov log so v meni, ni ga treba poimenovati.

Neko mesto pač. Ki hodi vame.

Jože Sevljak

V TAKEM ŠE SMRT NE MORE POTE

Leži v kmečki izbi. Posteljo so ji postavili k peči, da ji je bolj toplo. Ruta ji zdrsrne globoko na čelo, ko s skodelico potolče po klopi. Tako jih prikliče. Prvi, ki jo sliši, pohiti k njej. Včasih se drenjajo med vrati kar trije naenkrat.

»Kaj bi radi, mama?« jo sprašujejo, ji rahljajo vzglavje.

»Tinca, podloži mi še eno blazino. Duši me, mogoče mi bo potem lažje!« vzdihne in se obrne na drugo stran.

V dolini zamolklo poka drevje, v hlevu muka živina.

»Ste jo že pomolzli?« še vpraša in pripre oči.

Blizu hiše se zlomi drevo. Kot bi klal drva, ga od žleda razžene, da s truščem zgrmi na tla.

V tistem trenutku ugasne tudi elektrika.

»Bog, zdaj smo pa tam,« vzdihne Tinca, »pa še pomolzli nismo!«

»Kako bova pa napisali domačo nalogo?« zatarnata dekleti. Eva hodi v sedmi razred, Melita pa je tretješolka. Ravno sta razložili zvezke po mizi, ko prostor zajame globoka tema.

»Prižgita sveči!« pravi Tinca in že tipa za njimi po starinski omari.

Ko zaplapolata slabotna plamenčka in za silo osvetlita zbrane, vstopi Štefan. V hlevu je pripravljaval krave za strojno molžo.

»Če dolgo ne bo elektrike, bo treba pomolsti na roko!« reče in vrže kapo na peč. »Vidiš, zdajle bi pa nam prav prišel agregat,« pogleda Tinco in stopi k postelji. »Kako pa je z mamo?«

Mama slabotno pokašljeuje in vleče odejo nase.

»Kako pa če biti! Stara sem in zanič. Dolgo tako ne bom!« Besede so odsekane in kar nekam jezne.

Tinca ji potipa čelo. Zdi se ji vroča.

»Da ne bi bila kakšna pljučnica!« zaskrbljeno kima in ji ponuja toplomer.

»Mama, bova malo izmerili. Tako vroči se mi zdite!«

Potiska ji toplomer pod pazduho, mama vztrajno gleda nekam v kot.

»Uf, štirideset!« vzklikne Tinca, ga otresa in se pripravlja, da izmero ponovi.

»Kar pusti!« pravi mama. »Je že dobro, v takem še smrt ne more priti pote!« se skuša pošaliti.

Štefan in Tinca se spogledata.

»Zdravnika bo treba poklicati,« pravita, Štefan pa stopi v vežo k telefonu. Dvigne slušalko in pritisne na tipke. Telefon pa ostaja nem.

»Bemti!« zakolne, »najbrž so padajoča drevesa potrgala žice!«

»Pa uporabi mobilnega,« se spomni Tinca in že brska za njim po torbici.

»Figo, si pozabila, da tod ni signala? Šele doli nad peskokopom vleče. Do tja je pa treba šele priti!«

»Mami, mami,« tarnata dekleti, »kako naj napiševa nalogi, če se nič ne vidi?«

»Nekaj bosta že naredili,« reče Tinca pomirjujoče in ju poboža po laseh. »Ati se bo zapeljal do peskokopa, jaz pa bom šla pomolst. Prav?« Obrne se še k mami: »Bi vi malo čaja?«

»Ni treba klicati zdravnika, saj vidita, kakšno vreme je! Čaj pa bi, ja.« Štefan se toplo obleče, na glavo si posadi kučmo in stopi za hišo po moped. V kolarnici vzame še krivec in ga priveže na prtljažnik.

Narava se iskri kakor v pravljici. Zaradi mraza škripajo koraki, v dolini pod hišo stokajo ranjena drevesa. Vsevprek ležijo razmetana, v zrak molijo korenine, kakor proseče roke, razklana debla bliskajo s svojo belino.

Moped zahrumi, ko sede nanj in se odpelje. Pa ne gre dolgo. Na košeninah pod hišo se začne prava kalvarija. Pot je zatrpana z drevesi, povsem je neprehodna.

Prisloni moped v mejo, odveže krivec in se peš poda naprej. Kamorkoli se obrne, povsod podrta drevesa.

Odloči se, da se bo spustil po strmeh pašniku, prečil planoto in se malo nad sosednjo vasjo poskušal znova prebiti na cesto. Do peskokopa ima še dobro uro!

Na poledeneli travi mu drsi, da je več na zadnji plati kot na nogah. Tam, kjer se začne grapa, se spotakne, da v loku poleti naprej in se vali po strmini. Ko se končno ustavi, ugotovi, da je izgubil krivec. Vrača se nazaj, po vseh štirih leze in tipa z rokami. Še sreča, da ga najde, kajti nekoliko nižje nad kolovozno potjo se zaplete v šibje. Brez krivca se ne bi rešil!

Od napora mu kaplja od nosu, roke ima odrgnjene, kolena so mokra in zamazana.

»O, bog, o, bog!« sope, »to je pravi sodni dan!«

Zdi se mu, da se čas vleče kot jara kača, da te noči ne bo nikoli konec! S poslednjimi močmi mu uspe priti na parobek nad peskokopom, kjer dolgo časa lovi sapo.

Pod njim leži dolina, mesto spi, le redke ulične svetilke gorijo, vlak zateglo zapiska pred predorom.

S tresočimi rokami zatipa za prenosnim telefonom in odtipka številko 113. Čudežno številko, ki bo priklicala pomoč, rešila mamo in njegovi družini prinesla novo življenje!

»Tu številka 113. Smo na zvezi, izvolite ...«

Ko jim pove vse o tem ledenem peklu, o življenju, ki je v hipu zastalo, mu obljubijo, da pridejo. Naj jih kar tam počaka!

Zjutraj, še v mraku se uspejo prebiti do hiše z delovnimi stroji, gasilci in reševalnim vozilom.

Tinca se na pol živa opoteče iz hleva, rok skoraj ne čuti več.

Dragan Šimšić*

ZIBAC

Prevod Barica Smole

»Gospod profesor, dobro jutro! Z vami bi rad popil eno kavo, ampak naj povem po pravici, nič denarja nimam; ampak to zame ni nič nenavadnega ... Verjemite, da vas imam že dolgo časa namen povabiti na klepet, ampak nekako ne uspem, ne morem in ne morem zbrati te markice ali dveh, kolikor bi naju stalo druženje. Veste, Rojal ni drag. Rad bi se vam zahvalil, vnaprej vem, da me ne boste zavrnil, saj imate v tem mestu ugled izobraženega in tolerantnega človeka, torej intelektualca, zato mislim, da si ne boste dovolili slabe vesti, ki bi vas grizla, če bi zavrnil prošnjo nenavadnega, ampak verjemite mi, pametnega klošarja, kot sem jaz; torej, če bi zavrnil zahtevo ali prošnjo, kakor vam je bolj všeč, da bi donirali eno konvertibilno marko ...«

»Ne, saj vam bom ustregel, če gre samo za eno kavo.«

»Vedel sem, da ste dobra duša. Verjemite mi, da sem vas sinoči v neki družbi hvalil. Pokazal sem jim vašo pesniško zbirko, v katero ste mi napisali posvetilo, in razlagal vašo poezijo in to, kako jo jaz doživljam. Govoril sem z navdušenjem, verjemite, in to so prisotni opazili, nekateri so me debelo gledali. Verjemite, da nekateri niso razumeli, saj niti vseh črk naše abecede ne poznajo, veste, kaj šele, da bi ... Recitiral sem jim Ujevića, o Tinu govorim, seveda, razumete, in ko so ga nekateri le prepoznali, sem spoznal, da sem izgubil najmanj pol ure svojega življenja, saj nismo bili na istih valovnih dolžinah. Obratno: bili smo z dveh različnih bregov. Jaz, ki imam dušo in občutke, z enega, in oni, ki poznajo zgolj avtomobilski diferencial in delavnico, razumete, avtomehaniki, prevozniki, prodajalci paprik in melon, branjevci ... Ves razočaran sem moral oditi tja gori v Gaj pri Lovcu, kjer sem se razjokal kot otrok.«

»Dobro, dobro, kaj pa praviš o tej moji knjigi?«

»Izvrstna je, profesor! Res dobra! Proniknili ste v dušo tega svojega mesta, teh ljudi, tega okolja ..., ampak, ali se vam ne zdi, da to naše okolje ne smrdi po, kako naj rečem, po krležijanskem govnu, po blatu, po provincialni temi ...

* Dragan Šimšić se je v Mokri Gori pri Višegradu v Bosni in Hercegovini rodil leta 1948. Je profesor književnosti in maternega jezika, vsestranski kulturni delavec, urednik, publicist in avtor pesniških zbirk *Vsa lepota je v nas*, *Zaupam besedam*, *Brodimo*, *Zavidovičanka I in II*, knjige kratkih zgodb *Slike iz albuma*, potopisa *Italija na bitro* ter treh romanov, *Morda se bova pa vseeno kdaj srečala*, *Moja Sonja* in *Skrajne točke*. Skoraj vedno je njegova pozornost usmerjena v Zavidoviče, kjer dela in živi. Z njegovimi deli se je mogoče sprehoditi po njegovih ulicah, posedeti in poklepetati v njegovih »kafičih«, se potopiti v preteklost tega kraja in čutiti z njegovimi prebivalci.

Mi sledite? Greva skupaj na to kavico. Rad bi vas povabil, na vaš račun, seveda. Ampak prej – ne razumite me narobe – prej bi rad pojedel kakšne sendvič, veste, že od včeraj nisem nič jedel, želodec se mi je čisto skrčil, na živce mi gre.«

»Skupaj bova nekaj pojedla v Rojalu ...«

»Ne, ne profesor, tu v Mimi neka fina in zelo vljudna trgovka dela izvrstne sendviče. Z žemljico in malo salame, piščančje, lahko prebavljiv je. Izvrsten, verjemite mi.«

»Dobro, greva pa v Mimi.«

»Hvala vam profesor, vi ste tako dober človek, verjemite mi ... Veste, mi, Ferhatovići, smo nenavadni ljudje, saj ste že slišali za Haseta? Veste, kdo je Hase? Kakšen nogometaš je to bil! Mi smo vsi nekaj posebnega, kako naj rečem ... nas je bog obdaril z nečim, kar se pri ljudeh le redko najde ..., nekateri temu pravijo norost, nekateri posebnost, nekateri pa ..., umetniški dar. Imamo poseben čut, s katerim opazujemo, kaj se okrog nas dogaja, avtomatsko reagiramo. Zato ni nič čudnega, da včasih jočemo ali kričimo ..., kot bi to naredil Edvard Munch, ekspresionist, ali pa samo umolknemo in obnemimo. To, gospod, je odvisno od naših tipalk, ki včasih podivjajo in se vznemirijo; takrat postanemo nevarni, kričavi in razdraženi kot levi, včasih pa ... A me poslušate?«

»Ja, ja, razmem ...«

»Eh, profesor moj ... Hvala, srček, kakšna lepa dama si, škoda te je za v trgovino ...

Hvala, dušica, prekrasna si, škoda te je za v lokal. Zate je oder, teater. Tako lepa in izzivalna si, škoda, da nisem mlajši in lepši ... Skratka, krasna mlada dama si in večkrat bi hotel biti v tvoji družbi, da bi mi takole stregla s tem bleščečim Evinim nasmehom ... Veste, profesor, ravnokar slikam ciklus o ženskih očeh. Manjka pa mi logistike, mislim, tehničnega materiala, voščenk in krede. Papir pa imam. Tele njene oči se bodo gotovo znašle na mojih delih. V svojem zgodnjem obdobju – tako se reče, profesor, sem jih mnogo začel, a malo dokončal. Na Akademiji v Zagrebu mi je profesor Lukšić odprl oči za to, kako gledati človeške oči. Neverjetna izkušnja, verjemite ...«

»Zame je še prezgodaj za žganje, če bi pa vi enega ...«

»Pa naj bo. Krasni ste. Ravnokar sem malo razmišljal o tem. Naj pustim in pljunem na svoj ponos, saj sva vendar rekla samo ... kavico ... ali pa naj naročim ... Zakaj pa ne? Mala, pridi ... zame eno vodko, za profesorja pa ... recite ...

Ravnokar slikam nov ciklus, z voščenkami. Nek krasen človek, Sojkić, mlad poslovnež, obvlada svoj posel, torej ta človek mi je naročil, vnaprej mi je dal nekaj denarja, petsto somov, naredil sem mu dve krasni kompoziciji o jeseni ... A kako naj naredim tisto, kar že dolgo želim? Za to ste vi, profesor, strokovnjak, postavili bi navadno samostojno razstavo ..., ljudje so obljubili, da mi bodo za en mesec posodili moje slike, razstavil bi jih v Domu kulture, se tako pravi temu tu pri nas? Samo pobrati bi jih moral po hišah. Krasna razstava bi bila, veste, samo zbrati jih moram na enem mestu.«

»Lahko kaj postorim, ampak vse je odvisno od tebe, ti moraš ...«

»Profesor, popijte še vi eno; potlej bi zraven vas tudi jaz lahko še kakšno. Ne maram vodke z limono, po njej me peče znotraj, prav odpor čutim do nje, če mi jo postrežejo. Mala, pridi, profesor te kliče ...

Res, ko sem nekoč nekaj malega bil v kehi, na Dunaju, veste, profesor, nisem noben angel, milijon napak imam, kdo jih pa nima ..., ko sem iz Italije prišel na Dunaj (pa ga nisem videl in on ne mene), sem v kehi spoznal nekega Albanca, prevaranta svetovnega ranga, ki mi je odkril skrivnost goljufanja na aparatih za poker, sem nekemu njihove-
mu *polismenu* narisal krasno golo žensko in bil je navdušen. Za vzor mi je bila neka prekrasna Hrvatica, Zagrebčanka Ena Begović, mlada in seksi ženska, slišim, da je umrla v prometni nesreči, kako žalostno ... In ta policist, čuvaj, me je spoznal z nekim Portugalcem, strokovnjakom za stavnice, z njim sem oropal ves sever Italije, no, pretiravam, ne celega, samo pol, in lahko vam rečem. Verjemite mi na besedo, živel sem bolje kot playboy Rubirosa. Ampak neke nove sape in politične spremembe v Italiji so me odgnale nazaj v Agram¹, mi sledite, tam sem se ob neki krasni generaciji likovnih ustvarjalcev v razredu profesorja Lukšića naučil, kaj je linija, kaj so razmerja, senca, skladnost ... Ste vedeli, da imam ta dar, ki je dan od boga? Nisem še rekel vsega v slikarstvu, vsaj ne na tej temačni krpi sveta, ki ji po novem pravimo Zeniško-Do-bojski kanton. Ja, ja, res je krpa, bog jo je samo malce –

pravzaprav kar pošteno – zgubil in napravil te hribe in soteske, ampak v arhitektonskem smislu je plošča, tako to jaz vidim in hotel bi jo vsaj malo polikati ...«

»A ti, prijatelj, spoštuješ mojo pravico, da grem v službo in zaslužim nekaj zase in družino?«

»In za družbo, za skupnost, profesor. Za skupno dobro. Ne smemo gledati samo nase, a ne da? Skupnosti, ki ji pripadamo, moramo tudi nekaj dati. To mi je nekoč, zdi se mi da na Bledu, rekel Kardelj ali pa nekdo, ki mu je bil podoben ..., hi, hi, hi ... Profesor, ostanite še malo z menoj, tako rad se pogovarjam z vami. Kdaj pa začnete z delom? Ob enajstih, dvanajstih? Vidite, da imava še čas. Naj še enkrat pokličem dekle lepih oči? Lepotica, daj še eno vodko in kavo, brez sladkorja, prosim, lepotička moja. Taprava je, ne? Kako pa na vas vpliva to, da ste obkroženi z lepimi dekleti? Tudi profesorju prinesi, dušica, ne maram piti sam, pa tudi plačati ne maram, seveda ... Nekoč sem, profesor moj, v Zagrebu nudil prenočišče našemu someščanu, tudi tukajšnjemu profesorju, ne bom povedal, kdo je, v vsakem primeru je krasen človek, odpravljal se je v Nemčijo ... Hranil sem njega in njegovo družino, tedaj sem bil poročen in moja gospa – to je bila drugače krasna, izobražena dama, ki me je pritegnila s svojo intelektualno fizionomijo; v očeh sem ji videl seksepil, ko sva se prvič videla in spregovorila nekaj vljudnostnih stavkov, veste, takrat sem bil na višku duševnih in fizičnih moči, na Akademiji ... Takoj me je osvojila in srečno sva živela štiri

1 Zagreb

leta, potem pa sem znorel in odšel v Zürich s svojim Portugalcem in tam sva počela marsikaj ..., zaradi naju so Švicarji morali menjati šifrirni sistem telefonskih govorilnic. Jebi ga, profesor, tako je bilo, oprostite za vulgarnost, ta profesor je kasneje odšel v Avstralijo, pa se mi niti enkrat ni javil, pa tudi moji soprogi ne. Pa kako bi nama zdaj prav prišel kakšen avstralski dolar! Jaz sem neskončno dober, ampak priznam, da sem lahko tudi slab. Ampak samo takrat, ko se vdam kockanju. Kocka je moja šibka točka. Sploh pa je vse naše življenje kocka ..., včasih se nam posreči šestica ..., potem smo za hip srečni, pa nam je res lepo ...

Jaz sem tudi nasploh ljubitelj lepote. Iščem jo, jo odkrivam, kot vsi umetniki. Ne zato, ker sem se tega naučil, genetsko sem to podedoval od svojih prednikov, ki so –

mimogrede rečeno – bili begi, ki so znali uživati ..., pri jedi, v pijači, oblačenju, ženskah ...

Trenutno nimam tehnične podpore, logistike ... Tu sem bil vedno šibak, to veste tudi vi, nekajkrat ste mi pomagali s kar velikimi donacijami, hvala vam, vi poznate in cenite moje delo, drugače kot devetdeset odstotkov bedakov tukaj, kar več pove o njih kot o meni. Samo pogledajte tistega debeluha za točilno mizo, samo meso in špeh, nikjer nobene mišice, kaj šele duha. Videti je, da je novopečeni trgovec, poln deviz in vrednostnih papirjev, ampak stavim, da v življenju ni prebral nobene knjige. Zamislite si to gomilo črev in dreka, zapakiranih v debelo kožo, mi bi temu rekli forma brez estetskih vrednosti ... Zamislite si njega in Platona in Thomasa Hobbsa (*Homo homini lupus*) ali pa ubogega Marxa; verjetno niti cele latinice ne zna, ima pa debelo denarnico, vse ima ... Zdi se mi, da vsakih deset sekund rigne ko žaba, ampak jebi ga, on in drugi hočejo imeti dobro sliko na zidu ..., dobro plačajo, imajo s čim. Njihovo logiko moram izkoristiti. Pri tem se mi seveda obrača, ampak moram. Pred nekaj meseci sem naredil neki cikel, eno kompozicijo ..., drevo, ki se priklanja. Šest slik, tristo čukov. Spičkal sem jih na pokru; kakor dobljeno, tako zgubljeno. Nekaj mi je šepetalo, da bom izpraznil tisti aparat za poker, ampak glejte: on me je izpraznil preden sem se zavedel. Rilke, kot da je pisal o meni:

Alles meine
In dieser Welt
Ist wie auf eine
Welle gestellt.

V tem je vsa skrivnost. Ves svet je zgrajen iz tonov (le kdo je to rekel, mater, gotovo se bom spomnil), iz nič nastaja nekaj, raste, vzpenja se, uspeva, na koncu pa propade. Življenje in smrt. Rojevanje in umiranje. Če bi to lahko naslikal na papir, bi ostalo. Biti zraven, ko se pojavi to vzpenjanje ali ta skok, ta umetnost ali bolje rečeno skrivnost umetnosti ...

Uh, da bi to ujel z barvami in razlil po papirju na platnu!

Mala, daj nama še po eno, za konec!

Hvala vam, profesor, krasen človek ste ... Vem, da vam je nerodno, ker jočem, v mojih očeh niste pričakovali solz, ampak prosim vas, ra-

zumite me ..., samo trenutek slabosti je ... Sploh pa tudi vi iščete morda nemogoče. Skrivnost lepote. Samo vam je lažje, vi imate na tone besed in večji izbor, oprostite, lažji izbor, meni pa manjkajo samo neke medbarve, mislim, da jih še niso odkrili ... Oprostite, da sem vam odkril svojo slabost.«

»Zdaj boš šel z mano v šolo, v pisarni imam nekaj barvic in en blok ali dva, dal ti jih bom ...«

»Res hvala, ampak ne mislite, da sem tepec. Nisem tak, ponos imam in moralo. Ko sem nekoč bil na lepem Jadranu, so me obtožili, da sem v samopostrežbi sunil dve pašteti in žemljico, odpeljali so me v skladišče in me silno maltretirali, zaman sem se branil, res nisem ničesar ukradel, samo brskal sem med stvarmi, ta kompleks imam še iz otroštva, povedal sem jim, da nisem tako nizko padel, zame so pršuti in šunke, narejen sem za velike stvari. Zamolčal sem, da sem prejšnjo noč z nekim Mostarčanom oropal neko podeželsko pošto. A imam neko raven, nivo, kot bi rekli Zagrebčani. Ampak vi, profesor, ste fin gospod, povsem profiliran tip, gotovo spoštujete tole Goethejevo:

Pretehtaj najprej tale stih,
pero je tvoje zaletavo, veš.

Vi imate to pero, jaz pa čopič. Rad bi se tega držal, pa mi ne gre. Vedno hitim, kot bi rekli v vojski, korakam, preden je treba, pa, oprostite, najebem. Tisočkrat sem si rekel *potrp*, kot pravimo pri nas. Ampak zaman, ne uspe mi. Ampak komu tukaj, v tem lokalju, le komu je tu do barv, zvoka, giba, poezije, kulture ... Komu, profesor, komu le?«

»Ni se ti treba razburjati. Časi so taki, vse vrednote so se pomešale ...«

»Katere vrednote, profesor? Katere le? Tu ni atmosfere, ni čistega zraka, mene enostavno duši ..., potrebujem zrak, kot tisti Anaksimien, stari Grk ...

Kako rad bi delal kot vi, učil bi otroke. Me boste enkrat odpeljali v učilnico, da jim pokažem nekaj tehnik, da otrokom razložim bistvo, kompozicijo ... Profesor, poslušajte me, detajli ne pomenijo nič. Tega otroci ne vedo, umetniška vrednost se ne nahaja v nobenem posameznem delu, v detajlu, niti v njihovem seštevku, ampak izključno samo v posebnosti njihovega zlitja. Posebnost njihovega zlitja ... To je težko opisati z besedami, slikarji to prikazujemo z barvami, ne pa z okvirom ... Razumete?

Peljite me nekoč v kak razred, zdi se mi, da bi učence to zanimalo. Vi ste ..., v kateri šoli učite, že vem ... Ravno njim manjka teh družbenih znanosti, predmetov ... Mislijo: stružnica je stroj, ona bo delala, jaz pa bom samo stal in jo nadzoroval ... Vidite, jaz sem končal šolo za električarje. Niste vedeli? Res sem. Nekako sem jo končal, tudi takrat se je dalo, kot se danes, saj me razumete. Malo sem bil tudi na terenu, v Skopju, bilo je slabo, vse dokler nisem srečal tistih mešancev in goljufov ..., dokler nisem odkril, da imam dar za risanje. To sem odkril ne nadejano, ko sem bil nekoč na morju z neko Slovenko in sem v hotelski sobi njej na ljubo kopiral neko sliko, ki je visela na zidu; narisal sem jo na papirnat prtiček, bila je krajina ... Dobro je bilo videti. Potem sem

narisal njene oči (oči, profesor!), pa ramena, nato dojke, potem sem slikal golo z vseh strani, ona pa je uživala ... Bila je intelektualka in ko je rekla, da na tem nekaj je, sem se opogumil in tako sem začel posel, od katerega še danes po malem živim. Od svoje pokojnine gotovo ne bi mogel ...

Potoval sem po svetu, gledal in ččkal, ampak niti ene slike, moj profesor, nisem obdržal zase, niti ene. Vse sem takoj prodal ali podaril, Trenutno končujem svoje videnje apokalipse v New Yorku 11. septembra. To delam za Harija, dobil sem že predujem, pa tudi porabil sem ga. Tudi za vas bi lahko kaj naredil, samo recite ..., zaslužili ste si, da imate kaj mojega ..., ne glejte vendar na uro. Ne boste zamudili, pa tudi če zamudite, bo to dobro za otroke, otroci imajo to radi ..., če sva že pri času, naj vam povem, profesor, da ne razumem Prousta ..., preprosto zato ga ne razumem, ker se norčuje iz bralcev; zdaj je včeraj, zdaj je jutri, zdaj je pa zdaj pri njem. Ljubi bog, danes, včeraj, jutri, vse je zmešano.«

»To je način, da čas obravnavamo kot kategorijo, ki ...«

»Profesor, naročiva še eno rundo, prosim vas, lepo nama je, kajne? Lahko še eno škatlico cigaret za popoldne? Kje sva že ostala?

Mnogi menijo, da sem nor, vendar že vem, kaj delam. Morda pa imajo tudi prav. Saj sem res nor na poseben način ... Vidite, bratje mi često očitajo, da klošarim in sramotim družino, da kadim, saj veste, travico, na srečo samo to; pravijo tudi, da me je lahko sram, ker sem se zapustil ... Res grešim, prav zares, zgodi se, da ne morem brez droge, imam prijatelje, ki me včasih zalagajo, samo mene, bog ne daj, da bi v to potegnil še koga, posebno kakšnega mladega ... Zdi se mi, da to včasih potrebujem, da sem bolj ustvarjalen, to je ta filing, veš ... Hvala, lepota. Mi lahko prineseš papir s šanka, če ti je pri roki, profesorju bi rad napisal eno pesem, nosim jo tukaj v grlu, naj jo ima za spomin, saj sem vsestranski človek, prosim te, lepota bajna ... Ne, ne bova več, hvala ti, profesor ima le še deset minut časa do začetka pouka ... slike bo dobil, verzi pa so že tu.

Morda me boste tudi vi imeli za norega. Ampak četudi sem, se to sploh ne opazi v tej gneči, v tej splošni norosti, ne da? Hvala ti, dušica, ti lahko poljubim ročico? Nič me ne sprašujte, profesor, samo molčite in opazujte ..., in plačajte mali. Imam svinčnik, ne potrebujem vašega, hvala.«

Zamudil sem. Otroci so bili že nemirni, še malo, pa bi ušli. Vpisal sem učno temo in manjkajoče. Opravičil sem se, kar sem zamudil. »Imel sem nek pomemben popravek,« sem rekel. Neka mala opravljivka iz tretje klopi pri zidu je rekla: »Videla sem vas, profesor, v Rojalu ste bili, s tistim ..., s tistim ..., Zibcem, klošarjem, umetnikom ... Če on v naši ulici navsezgodaj zapoje, to pomeni, da bo popoldne deževalo. S svojo pesmijo napoveduje spremembo vremena. Malo tako je ...«

»Vem, miška, Zibec je velik človek. Nesrečnik. Pravi umetnik je, veš ... Kot dokaz za to bom tebi in vsem vam tukaj prebral njegovo pesem

z naslovom Portret, ki mi jo je malo prej posvetil. Jo želite slišati? Želite? Dobro.

Ne hiti in ne speši
Svoje dni si le krasi
In kot pajek mrežo spleta,
Da se ogne ga osveta.
Če to slučajno se zgodi
Zlobnemu človeku, duhu
Se svobodni mojster stiha
Smeje, saj le drugačna je oblika.

Dobra kaplja, zgodba kratka
Tolažnici sta njegovi
Smrti on se ne boji
Pesnik redko le greši
Novo zdaj ima obleko
iz življenjske svete svile
Iz soseske muze mile
naokrog so se zgrnile.«

Zaploskali so. Aplavz je bil na moje začudenje dolg in glasen. Tega dne mi ni uspelo, da bi bil dober profesor. Manjkali sta mi koncentracija in gotovost, ki sta mi bili drugače v ponos. Zvečer, ko sem se vračal domov, slabe volje in utrujen, sem v daljavi zaslišal znani glas; pel je pesem, ki sem jo posebno rad poslušal ...

Haj, dve vodi sta se sprli ...

Pogledal sem v nebo. Temni, grozeči oblaki v daljavi so napovedovali močno deževje.

Milan Markelj

RASKAV GLAS IZPETEGA REFRENA

Od vina in od tihe popoldanske ure
ves osvetljen nagibam se v minljivost dneva,
v luč zahodov sonca v kozarcu cvička,
v rok neznanih stisk, v pomladne reze trtja,
v poti, izlizane od teže polnih brent,
v oblak, temno sopeč Gorjancem stare bajke.
Kako gladko in hitro toči se v izpitje
minljivost vsakega trenutka, sajenega za večno.
V okusu, ki vztrepete le za trenutek,
mi iz davnin diši dekliški gartelc sanj.
Kako je siv, kako otožno sam pelina žamet.
Naj boža me, naj boža raskav glas izpétega refrena.

Pojdiva, duša, na samotno pot pojdiva!
Množina znamenj je vsejanih v hrepenenja.
Od enega do drugega poromajva spoštljivo,
nobeno ni od nič manj, ne manj veljavno.
Kaj drugega kot romanje pač nama ne ostane.
Od enega do drugega pojdiva spotikaje,
podob odrešnih iščiva v svetlikanju oblakov,
v temotah vsakršnih, kjer dneva vzgib se izčrtuje.
Pojdiva, duša moja, le srčno pojdiva
v mamljivi vonj daljav, daljav brezbrežnih,
saj sanj precedek je vsaj smet vsakdneva.
Naj boža me, naj boža raskav glas izpétega refrena.

Pogovor se mi suka v močnik nenasitni,
v stalno lakot nedosojenega razumetja.
Besede blede vzcvetajo iz koreninja nič.
Vsi smerokazi so zverženi od sumja,
podčrtani do brezpoznavja so vsi zemljevidi.
Le tam, v močvirnatih mrtvicah hrepenenja,
signale bežne bliskajo turkizna krila
pastirjev kačjih tihi svatbeni poleti.
Pojdiva, duša moja, le srčno pojdiva
tja, kjer se vdih z izdihom bežno sreča,
kjer v koreninje se iz listov steka
svetloba bliskov onkraj vidnega obzorja.
Naj boža me, naj boža raskav glas izpétega refrena.

PREPROSTO JE

Preprosto je cvetênje prvih pomladanskih cvetk,
razcvétanje marjetic rumenila v vlažni travi,
bledičasto zvončkljanje kronic v zelenilu senc
in v Krki lesketanje sonca na luskinah rib.

Preprosto je prepletanje grlenja ptic,
v njive grmov in v vejevje drevja zasejanih,
zataknjenih na rob svetlobe juter in večera,
odmaknjenih od hrupa gnetenja človeških src.

Preprosto mesto je v kamnitem svojem ždenju,
v platenju tisočerih dihov v njem živečih
in nanesenih nanj kot vzorčenje kristalov,
kot rožmogotih starodavnih plesni.

Preprosto žitko je pretakanje spominov
od hitro vpisanih, težko berljivih
zapisov na iztrganih papirjih zvezkov,
do črk, s pozlato vtisnjenih na ploščah groba.

Preprosto vse je, ko preprosto je dahniti
nemir večera v drhtenje pesmi.

KAKO NAJ?

Kako naj se v samotni uri,
pripeti skrivno na trenutek
slučajnega vdiha in izdiha,
dotaknem čarnega življenja,
ki onkraj brega mojega življenja
tako mi polno odzveneva?

Kako naj najdem skrito sled
prikazni lepe, ki od nekdáj
mi diha v sanje hrepenenje
slasti po užitju sadežev neznanih,
ki čutim jo močno, boleče,
a je ne vidim prav nikjer?

Kako naj si iztisnem vino
iz temnih grozdov mojih bivanj,
da bo svetlobo zlato mi sejalo
v žejno dušo in srce presušno,

da ne bi mi ostalo na papirju
le mrtvo vitičevje stihov?

Kako naj grem naprej,
če več ne vem, kam kažejo
mi mnogi smerokazi,
ob moji poti nasmeteni
kot razmetano sračje gnezdo misli,
od vsepovsod na slepo zbranih?

Kako? Zakaj?
Vseeno je.
Naj nosi me le še naprej
čebelji let obljub
vzorevanja
v skrivnosti sladkega satovja.

STARA LJUBEZENSKA

Noč je nad mestom
široko odprla svetleče oči.

Deklica draga
me tiho vpraša:
»Ne ljubiš me več
kot nekdej?
Povej mi,
povej mi, zakaj!«

Oh, nekdej, nekdej!

Nekdej sem po šancah pohajal,
v žalosti sladke
odhajajočih mladih let
ves zatopljen,
in reka zelena pod mestom
je dobrotno šumela,
da stare vode pridejo spet.

Oh, nekdej, nekdej!

V takih tihih večerih
sem nekdej prežarjen sanjaril,
kako bom ležal nekoč,
do bolečine presunjen
od skrivnosti življenja,

z ljubljeno deklico
med razvaljenim kamenjem
obzidja starega mesta
in bo nad nama
noč na široko odpirala
svoje skrivnostne oči.

»Saj te imam rad,
še kako te imam rad.
Kdaj že odšel bi sicer
meglene cilje iskat
po tem zmedenem svetu,
če te ne bi imel rad,
tako rad.«

Ležala sva skupaj,
ljubljeni deklica in jaz,
vso dolgo noč,
dokler ni jutro zaprlo
mestu svetlečih oči
in sem odšel od nje
na prazne ulice.

S samotnega srca
so lahno odletavali
puhki topline njenega telesa.

Andrej Gregorčič

ENTROPIJA

S senco izzivam tvoje misli.
Obraz me skeli od zanosa,
vsakič ko izvotlim novo besedo.
Izpričujem hlad bežečega sonca, tako da vsaj malo mižim.

Nastavki jutra se mi pogrezajo
v sok lobanjskega dna.
Predori so zasuti, luč praska po prsih.
Diham navznoter, vročina raste.

Se je vsako trkanje atomov
moralo vedno izteči na enak način?
Bodo tudi v Mumbaju zaznali klic?

Nič določenega, nikoli kadar trkam,
pa četudi spim na betonu.
Gravitacija je v bistvu ploska sila.

SIMETRIJA TEŽNOSTI

I.

Kako hodiš, če se ti v prsih
širi navpična plošča?
Je obzorje kaj več kot zaprašen obris?
Nisem videl prav daleč,
zato sem v bistvu stopical po svojem temenu.
Je res: tedaj je bistveno,
da razločiš med tako plosko tišino
in tisto drugo, ki šviga in brli.
Iskanje zrna v očesu je lahko tudi produktivno.
Pač definiraš kot
in vse ostalo se poklopi.
Ni igre, občinstvo je dovolj zvesto.
Duša se vijuga in cefra: hvaležno kot regrat.

II.

Ja, luč je včasih res samo svetla.
Z dna otiraš usedline
in včasih te teža razživi.
Nekje drugje sem vdihnil, pa kaj potem:
ritem je moj, ne spleča se čakati na trkanje.
Na mestu je vprašanje,
s katerega oblaka se spleča skočiti,
pa čeprav le navzgor in brez slutnje.
Nekaj zlahka me jemlje celo gravitacija:
le kje sem si to prislužil?
In vse tisto šumenje,
vsakič ko zganem z glavo?
Vse lepo in prav. Ampak, ampak, ampak:
koliko si v resnici pripravljen plačati za to razdihano jutro?

III.

Je v ukrivljenem prostoru sploh kaj možnosti za beg?
Kdor ne računa, mora trkati, tudi z glavo.
Skoraj nihče ne pozna preproste resnice:
funkcije so hinavske, domače samo daleč od polov.
Ja, včasih pozabiš tudi ti.
Misliš, da je mačeho mogoče tudi napeti
in da bo vedno enako elegantno odmetavala liste.
In ja, sonce nas včasih preveč trese.
Da ne slutimo kroga, ko pospešujemo navzven.
Bodo res vse tipalke našle varno zavetje?
Morda. A vonji vseeno niso trajni.
In ko se giblješ in čutiš neskončnost,
ne veš, da je trik v ovinkih.

IV.

Bi spal lažje ali težje,
če bi vedel, da dihaš po obodu kroga?
Navidez lahek je umik v misli,
saj: kdo pa sploh šteje?
Daleč od doma začne teža popuščati,
zato gremo še malo dlje.
Potencialna neskončnost je vabljiva.
Pa tudi res poceni je tvoja pot,
kadar se sučeš v krogu
samo okrog svoje osi.
Tudi jaz ti lahko potrdim:
ja, vse ude sem si iztrgal sam.

Včasih pa le zaslutiva,
da naju nekdo opazuje.
Ja, tipalka se včasih sreča sama.

V.

Vendar nekje obstaja orbita za vse,
kar si ustvaril ali natrgal.
Rahel sunek te včasih spomni,
kaj vse si pozabil.
In ko te sredi sanj ujame potres,
veš, kaj je padlo.
Zjutraj ni več prostora, ki si ga poznal.
Besede in dihe požirajo vataste stene.
In šele takrat spoznaš,
kako boli vsa odprtost za dodatne dimenzije.
Še posebej za tisto,
ki nam je vsilila svojo podobo
popolne simetrije.

EMBRIO

Plavam.
Sredi drobnega in toplega
zaliva telesa.
V ustih sejem sivino
in zenice
mi majejo obzorje teme.

Iz krogle poganjam
v zvezdo.
V topo notranjost
mi prodirajo
krhki nihljaji srca.

Polni mrak
mi ne zrcali obraza.
Le votlina ušesa
mi topo odzvanja
vodnjakov odmev.

V lebdenju
in vodnih vzgibih
mehkega zvoka
čakam na prvi
ostri blisk eksistence.

PRIPADNOST

Odhajaš skozi čas in votline mojih žil.
 Občutki so znova viskozni in stari.
 Obraza raztapljava v megli,
 da samo slutiva njuni svinčeni jedri.

Čuden vlek vzhaja iz vakuuma.
 Ko razkrivam prostor
 in me zasledujejo koščki tvoje težnosti,
 se vedno spotaknem na lastnem izdihu.

In tvoja pot? Te na njej zadržuje še kaj drugega
 kot tanka modra nitka prostora?
 Bi se vselila v svojo senco, če bi se lahko?

Govorim ti skozi krpe jezika.
 Brez sten nobena stvar ne odmeva,
 niti rjave votline tvoje ljubezni.

BELA SLEPOTA

Čas se stanjšuje v sinje moder trak,
 ki se mi vleče skozi senca.
 Nekam v prazno zeva razum,
 a vseeno lahko potrga kite in diha skozi votle kosti.

Razpet med dve bistvi nemo protestiram.
 Vrtam moten predor za vsa pristna občutja.
 Potres sezuva stene,
 lučka na koncu vedno hitreje beži.

Iz zrcala snamem podobo,
 da se lahko stlačim za njo.
 Lopatice mi začenjajo prhutati.

So bile luže za oknom pravi oblaki?
 Bela vešča uma se spiralasto vzpenja
 v svoj lastni slepi kanal.

Janko Orač,
Neskončna reka skozi mesto, kolaž na lesu,
2015, 3x 132 x 18,5 x
18,5 cm

STANE GRANDA

650 – NAZAJ IN NAPREJ

Namesto uvoda

Spomin za podrobnosti blede, pa vendar se, kot bi bilo včeraj, spominjam govora akad. prof. dr. Frana Zwittera na proslavi ob 600-letnici Novega mesta, ki je bila v takratnem Domu kulture. Tedaj sem bil že odločen za študij zgodovine in slavnostnega govornika, največjega zgodovinarja, rojenega na Dolenjskem, sem vsaj po temeljnih znanstvenih delih poznal. Moje zgodovinsko znanje je bilo prešibko, da bi razumel vse razsežnosti njegovega razpravljanja. Govor je bil slavnosten in hkrati znanstven. Spomnim pa se, kako so ga razvnela vprašanja, povezana z dimenzijami in številom novomeških vrtov. Zdeli so se mu odsev nekega bogastva, standarda novomeških prednikov, da so si to lahko privoščili. V objavi tega pasusa ni bilo.

Z govorom na proslavi ob 600-letnici Novega mesta svojega zgodovinskega dolga do mesta svoje mladosti – zasebno je z menoj, če sva bila sama, govoril v novomeščini – ni izpolnil. Kot avtorja starejše zgodovine naših mest¹ ga je še naprej mučilo vprašanje, ali je znotraj njega v srednjem veku obstajala imuniteta, povezana z novomeškim kapiteljem. Iz študija tlorisa je namreč dopuščal možnost, da bi kaj takega okoli kapiteljske cerkve bilo možno. Na to ga je napeljeval predvsem razpored hiš okoli nje, pa tudi znamenita listina iz leta 1437, tista, ki omenja stiški stolp v Novem mestu. Svoj prepis te listine, ki ga je naredil med študijem na Dunaju, mi je prepustil za seminarsko nalogo. Po metodologiji, ki mi jo je predlagal akad. prof. dr. Sergij Vilfan in je bila do tedaj dokaj izvirna, sem

Kapiteljska njiva, Novo mesto, 2013.
(Foto: Boštjan Pucelj)

zavrnil možnost imunitete, stolp pa lociral nekam pod današnjo Knjižnico Mirana Jarca, kar je kasneje dokončno, predvsem pa natančneje, locirala izjemna Meta Matijević. Žal tega besedila zaradi neke pomanjkljivosti nisem nikoli objavil. Tudi nisem povsem prepričan, če sem prof. Zwittera prepričal. On se je bolj ogreval za metodo Mariana Sidaritscha, ponemčenega Brežičana, sicer pa profesorja na graški univerzi pred prvo svetovno vojno, ki se je opirala na tlorisno razporeditev in arhitekturo nasploh. Nisem ji bil kos. Kot mi je povedal prof. Janko Jarc, je imel akad. Zwitter to vprašanje stalno v svojem načrtu raziskav.

Zwittrovo predavanje je povezano še z neko anekdoto. Pred predavanjem nas je skrbelo, ali bo prišel na oder s svojo znamenito aktovko – cvitrovko, od katere se je težko ločil. Govorili so, da mu bodo ob mikrofону postavili stol, da jo bo tja odložil. Pustil jo je za zaveso. Čez leta mi je prof. Janko Jarc povedal, da akad. Zwitter – on ga je klical Cvit – svojega govora dejansko ni bral, pred seboj je imel nek drug papir, ampak je govoril na pamet, česar nihče v dvorani ni opazil. To sem ka-

¹ Fran Zwitter, *Starejša kranjska mesta in meščanstvo*, Ljubljana 1929.

Kapitelj, Novo mesto, 2015. (Foto: Boštjan Pucelj)

Novomeške Šance, 2015. (Foto: Boštjan Pucelj)

sneje opazoval tudi na fakulteti, ko je vedno predaval, kot da bere, v resnici pa je govoril na pamet. Bil je tako izjemen predavatelj, predvsem pa sposoben neverjetne koncentracije in spomina, da je bilo to skoraj nemogoče razkriti.

Zbornik, ki je izšel ob 600-letnici Novega mesta, imajo nekateri novomeški »geniji«, za dosežek, ki ga ni mogoče oziroma potrebno preseči. Značilno je, da v njem ni sodeloval noben domačin. Janko Jarc je bil preskromen, da bi se silil v krog akademikov oziroma univerzitetnih profesorjev. Pa je bil sposoben. To so bili drugačni časi. Mogoče so se tako izognili »partizansčini«, brez kate-re podobni zborniki takrat niso smeli na »svitlo«. Bolj verjamem v prvo možnost.

Ko danes ocenjujem raven takratnega in sodobnega znanja o preteklosti novomeškega prostora, strdim. Kako veliko je bilo v tem času narejenega. Na prvem mestu gre tu za arheološko problematiko, ki jo je načel nepozabni Tone Knez, fantastično nadaljuje Borut Križ, vmes pa je še armada njenih sodelavcev in kolegov. Tudi onih iz spomeniškovarstvenih krogov. Bogastvo in enkratnost gradiva sta pritegnila tudi številne nenovomeške kolege. Kako izjemna je njihova pisana produkcija! Tu ne mislim samo na serijo *Carniola archaeologica*, ampak tudi na številne druge publikacije in članke². Kljub temu pa imam vtis, da več kot je arheoloških izkopavanj in najdb, manj vemo. Ne

gre le za »mesto situ«, gre tudi za novomeške steklene izdelke, ki jih je tu najmanj toliko ali enako kot v deželi, ki jo imenujejo rojstno deželo evropskega stekla. Vse bolj vidim, da to ni samo zadrega novomeških, ampak bolj slovenskih arheologov, ki si ne upajo načenjati stališč evropske arheološke hierarhije. Ob 600-letnici mesta smo odpirali novomeško steklararno, ki je po zaslugi zastarele in politično motivirano uvedene tehnologije, hitro zaspala. Bila je, gledano na takratne splošne tehnološke zahteve, relativno na nižji ravni tehnološke zahtevnosti kot novomeško prazgodovinsko steklarstvo.

Ko sem omenjal mojega velikega dobrotnika Toneta Kneza – z zaposlitvijo pri njegovih izkopavanjih sem namreč zaslužil, da sem materialno lažje študiral – naj omenim najino globoko razočaranje, ker na novomeškem ožjem prostoru ni izrazitejše kontinuitete med prazgodovino in srednjim vekom. Vse življenje je upal, da bo neka slučajna najdba, mogoče na Kapitlju, spremenila razmerja. Kot kaže, je bilo upanje nerealno, a mogoče ne povsem.³ Potrjen pa je njegov sum – o tem nisem smel z nikomer govoriti, da ni bilo prazgodovin-

² Zdenko Picelj, *Založniška dejavnost Dolenjskega muzeja Novo mesto 1950 – 2010*, Rast 4-5, 2010.

³ Danilo Breščak, *Zgodnja poselitev Kapiteljskega hriba, Arheološka podoba novomeškega Kapiteljskega hriba v luči novih raziskav*, Rast 1, 2001.

Spodnji del novomeškega Glavnega trga, 2015. (Foto: Boštjan Pucelj)

sko naselje le na Marofu, ampak tudi na območju današnjega mesta⁴.

Glede na kakovost in mednarodno pomembnost novomeških arheoloških najdb, sem meritornim pred leti predlagal, da bi Dolenjski muzej spremenili v arheološki prazgodovinski muzej, ki bi bil evropsko pomemben. Prof. Jarc je bil takrat že pokojni, kajti kaj takega ne bi prenesel. *Novo mesto – mesto situl* ni neumna fraza. Novomeška prazgodovinska arheologija ima evropske razsežnosti in slaboumno je to prezirati. Koliko ljudi je privabila samo razstava o Keltih! Pri tem ne bi bile potrebne nobene nove gradnje, ampak samo redukcije neka-

terih razstav, ki so bolj politične kot zgodovinske in celo sramota za sodobno muzeologijo. Moj predlog je naletel na začudenje in celo zgražanje, saj kaj takega od zgodovinarja niso pričakovali. Očitno čas za take podjetne in ambiciozne odločitve še ni zrel.

O novomeškem srednjem veku je tudi razmeroma veliko novega. Nekakšen začetek novih raziskav vidim v razpravi Jelke Pirkovič *Oblikovni značaj Novega mesta*⁵, ki je načela vprašanje naselbine pred nastankom mesta. Vaško zasnovo je našla pod Domom kulture oziroma gornjim delom Florjanovega trga. Ko sem se o njenih ugotovitvah pogovarjal z velikim ljubiteljem Novega mesta, akad. Emilijanom Cevcem, ni bil preveč navdušen in je kot protiargument zaradi starosti patrocinja navajal Martinovo cerkev. Včasih sem dobil v razgovorih občutek, da me hoče napeljati na misel, da ima moje rojstno mesto več starejših naselitve-

⁴ V zborniku *Novo mesto – Tisočletja na okljuku Krke*, ki so ga v *Dolenjskem muzeju* izdali ob 650-letnici mesta in s katerim avtor v času pisanja tega prispevka še ni bil seznanjen, so na strani 33 objavili podatek, da so v eni izmed pred nekaj leti raziskanih prazgodovinskih gomil novomeške Kapiteljske njive odkrili kasneje vkopani žarni grob, ki so ga lanske radiokarbonske analize nesporno postavile v 7. stoletje našega štetja. To pa pomeni, da so na Kapiteljski njivi odkrili grob enega prvih slovanskih obiskovalcev ali morda tudi prebivalcev zgodnjersrednjeveškega novomeškega območja. »Doslej osamljeni slovanski grob nakazuje, da smemo v bodoče pričakovati še več tovrstnih najdb,« so zapisali. (Opomba odg. urednika)

⁵ *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. XIX, 1983.

Frančiškanski samostan s cerkvijo sv. Lenarta, Novo mesto, 2012. (Foto: Boštjan Pucelj)

Poslopje stare gimnazije, Novo mesto, 2015. (Foto: Boštjan Pucelj)

nih jeder, ki jih je Rudolf IV. združil v Novo mesto. Kosova teza, da je Novo mesto novo predvsem po podeljenih mestnih pravicah, sicer pa je bilo že poprej nekaj, je še vedno splošno priznana in ne razumem nekoga, ki je ob 650-letnici v medijih govoril o naselbini na »zeleni trati«. Če se mesto ob preobrazbi prejšnjih naselij v mestno naselbino ni oprlo na starejši grad ali sedež zemljiškega gospostva, to še ni »zelena trata«. Zelo pomembne so tudi ugotovitve, ki jih je o Novem mestu zapisal Božo Otorepec v svoji knjigi o novomeškem grbu in pečatu⁶. Prispevek ene najbolj bistrih raziskovalk novomeške preteklosti, Mete Matijevič, sem že omenil. Prvenstvo pa pripada Borisu Golcu, ki je v svoji monumentalni disertaciji *Družba v mestih in trgih Dolenjske in Notranjske od poznega srednjega veka do srede 18. stoletja*, ki v celoti še ni izšla – največ, kar 20 razmeroma obsežnih nadaljevanj je objavila revija *Rast*, postavil določena dejstva popolnoma na novo. Njegove razprave, *Dolenjska mesta in trgi v srednjem veku*, ki slonijo predvsem na arhivskem gradivu⁷, so polne novih spoznanj. Ne spomnim se, da bi kdo pred njim pisal o tem, kako je bila dolenjska metropola od leta 1386 zastavljena Ortenburžanom, za katerimi so leta 1418 dedovali Celjani. Dejansko je Novo mesto začelo svojo rast po letu 1431, ko je zopet prišlo neposredno v habsburške roke. To se je kazalo predvsem po razvoju mestnih avtonomnih struktur. Nekakšen konec tega obdobja pomeni usta-

novitev novomeškega kolegiatnega kapitlja leta 1493, ki je do nastanka novomeške kresije in gimnazije ena največjih prelomnic v zgodovini mesta na Krkinem okljuku.

Veliko novih spoznanj so prinesle raziskave, povezane s 500-letnico novomeškega kolegiatnega kapitlja. Temelj jim je postavil z monumentalnim delom France Baraga, ki je popisal kapiteljski arhiv⁸, kronal pa France M. Dolinar z monografijo o njegovih prošti⁹. Vmes je mednarodni *Dolenjski zbornik 1996*, ki je prinesel vrsto novih spoznanj. Opozoril bi rad na gospodarski potencial kapiteljske ustanove, ki je bil med zemljiškimi gospostvi na Kranjskem po velikosti zemljiškoodveznega kapitala ob koncu fevdalnega obdobja na devetem mestu na Kranjskem.¹⁰ Nekatero razpravo, povezane z novomeškim kapitljem so izšle tudi drugje. Nastanek novomeške škofije pred desetimi leti in statusno preobrazbo kapiteljske cerkve v stolnico je mogoče videti tudi kot drugi konec večstoletnega časovnega loka, ki je meščani še niso dojeli. Gotovo je začetek nečesa novega in samo vprašanje časa je, kdaj bo prišlo do polnega izraza.

Razmeroma veliko novega je povezanega tudi z gradbeno zgodovino kapiteljske cerkve. Vsekakor pa preseneča odkritje fresk, saj jih nismo pričako-

6 Božo Otorepec, *Srednjeveški pečati in grbi mest in trgov na Slovenskem*, Ljubljana 1988.

7 Prva: *Rast* 1, 2001.

8 France Baraga, *Kapiteljski arhiv Novo mesto*, AES 17, 1995. (Rokopis je že leta pred tem zainteresiranim radodarno posojal.)

9 France M. Dolinar, *Prošti novomeškega kapitlja 1493 – 1993*, Dolenjska založba, Novo mesto 1993.

10 Anton Krošl, *Zemljiška odveza na Kranjskem*, Ljubljana, 1941, str. 78–79.

vali. Po zagotovilih restavratorja, sicer sina enega novomeških čevljarjev, nova presenečenja niso izključena.

Ob gornjih dejstvih se je treba spomniti, da sta 500-letnica prihoda frančiškanov v Novo mesto leta 1969 in 500-letnica izgradnje njihovega samostana leta 1972 minili zelo neopazno. V verskem pogledu je bila njihova skupnost za mesto pomembnejša kot kapiteljski gospodje, v kulturno-političnem smislu pa je po državnem prevzemu gimnazije leta 1870 nekoliko zgubila, čeprav povsem nikoli. Nenazadnje je bil v njej tudi konvikt za revne gimnazijce in mnogi, tudi akad. Emilijan Cevc, so samo po njegovi zaslugi lahko dokončali gimnazijo. Samostansko skupnost in njeno kulturno bogastvo je na velika vrata, ne samo v Novo mesto, ampak v kar vso Slovenijo, vrnil pater Felicijan Pevec (1950–2012), ki se je leta 1984 za stalno naselil v našem mestu in se kot njen knjižničar povzpел v vrste vodilnih novomeških kulturnikov. Samostanska knjižnica pa je po njegovi zaslugi postala eden kulturnih in znanstvenih središč sodobnega Novega mesta.

Leta 1994 smo dobili tudi prvi znanstveni pregled življenja in dela novomeških kapucinov izpod peresa Metoda Benedika¹¹. Med pripadniki reda pridigarjev je bilo nekaj odličnih Novomeščanov. Najskromnejši Frančiškovi bratje so nedvomno odigrali v našem mestu bistveno pomembnejšo vlogo, ki smo jim jo priznavali. Žal danes na njih prav nič ne spominja, kar je posredno tudi odraz stanja novomeškega duha.

Zgoraj naštetih cerkvenih ustanov so v Novem mestu odigrale izjemno pomembno vlogo. Niso mu le dajale pridih urbane naselbine, ampak so bile nosilke šolstva, tudi višjega(!), kulture in umetnosti.

Glede profanega dela novomeške zgodovine v novem veku, vse tja do 19. stoletja, gre primat že omenjeni disertaciji Borisa Golca, ki je zelo podrobno obdelal stavbno, gospodarsko, upravno in družbeno problematiko. Med monografijami pa moramo izpostaviti knjigo Mete Matijevič *Novomeške hiše in ljudje s poudarkom na obdobju od sre-*

*de 18. do srede 19. stoletja*¹², ki je po izidu še danes kot monografije nepresežene knjige Ivana Vrhovca gotovo ena najpomembnejših. Tako po Golčevi zaslugi kot Matijevičeve stopajo pred nas naši novomeški predniki in njihova meščanska skupnost. Izjemno zanimiva je tudi Golčeva ugotovitev – na podlagi analize priimkov iz leta 1515 – da je bilo v Novem mestu malo tujerodnih priimkov.

Pretrreajo nas podatki o požarih in kugah, ki so mesto pahnile na rob revščine. Padeč donosnosti tranzitne trgovine zaradi turške zasedbe sosednjega hrvaškega ozemlja. Imenjska renta kot davčna osnova je postala neznosna. Posledice so pustile kuge v letih 1578, 1599, 1605 in 1625 ter sedem velikih požarov v letih 1540, 1576, 1584, 1605, 1664, 1736 in 1795. Mesto je z izgradnjo sosednjega Karlovca izgubilo strateški pomen. Vse skupaj se je odražalo v velikem deležu pustot znotraj mestnega obzidja.

Razmeroma veliko novega pomenijo publikacije v zvezi z nastankom novomeške gimnazije sredi 18. stoletja. Izjemno pomemben je izid Dodičeve knjige *225 let novomeške gimnazije*¹³, ki smo jo skušali ob 250-letnici nadgraditi, kar pa nam ni najbolj uspelo¹⁴. V tem pogledu je izjemno pomembna razprava *Pietati litterisque: Za spoštovanje in znanje*¹⁵ Mitje Sadka. Ob tem naj o tem avtorju zapišemo prepričanje, da gre po prof. Janku Jarcu za enega najbolj obetavnih raziskovalcev novomeške zgodovine, ki gotovo še ni izrekel zadnje besede. Upajmo, da ga bo dolenska prestolnica znala zadržati. V zvezi s to častitljivo novomeško ustanovo moramo omeniti tudi monografijo Mateja Hriberška *Življenje in delo p. Ladislava Hrovata*¹⁶.

Kot je znano, je nekako z gimnazijo Novo mesto dobilo tudi sedež okrožja. Med njegovimi uradniki najdemo nekaj izjemnih osebnosti, ki smo jih doslej premalo vključevali v zgodovino mesta. Pozabljammo pomen in vlogo njegovih uradnikov ne le za vse območje te velike upravne enote, ampak še zlasti za zgodovino mesta. Naj samo kot opo-

11 Metod Benedik, *Kapucini v Novem mestu*, *Zgodovinski časopis* 48, 1994.

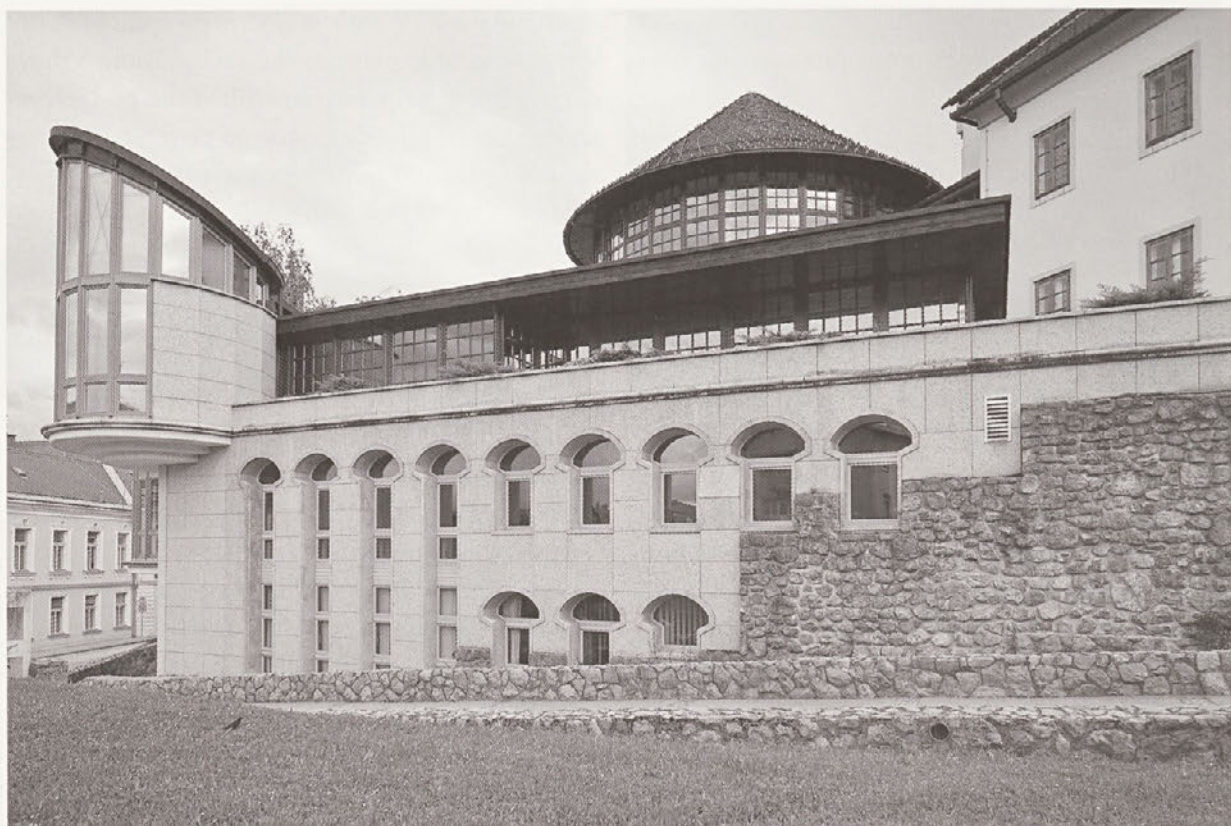
12 *Gradivo in razprave* 31, Ljubljana – Novo mesto 2007.

13 Novo mesto 1971.

14 *250 let Gimnazije Novo mesto*, Novo mesto 1996.

15 *Rast* 1-2, 2012.

16 Ljubljana 2007.

Knjižnica Mirana Jarca, Novo mesto, 2015. (Foto: Boštjan Pucelj)

zorilo navedemo dejstvo, da imajo glavno zaslugo za prvo uprizoritev Linhartovega *Matička* leta 1848 prav okrožni uradniki na čelu s takratnim predstojnikom Antonom pl. Laufenstaeinom, ki je svoje navdušenje nad demokratičnimi spremembami in odpravo fevdalizma plačal s predčasno upokojitvijo.

To obdobje zaključujejo nekatera nova spoznanja o dogajanju povezanim s francosko okupacijo in Ilirskimi provincami. Posebej bi opozoril na razpravo Mete Matijevič *Napad kmetov na francoske vojake v Novem mestu*,¹⁷ ki je bolj popravila kot nadgradila nekatere moje ugotovitve. Čas do prve svetovne vojne je v Novem mestu – predvsem po zaslugi prof. Janka Jarca – razmeroma dobro raziskan. Kljub temu pa je treba opozoriti na raziskave novomeškega tiskarstva¹⁸. Tako je Marija Moj-

ca Peternel raziskala novomeški časopis *Sloveniensi Blatt* iz leta 1848 v kontekstu nemških slovenskih časopisov. Širše je o novomeškem tiskarstvu pisal Miloš Jakopec.¹⁹ Darja Peperko Golob pa je v prispevku *Novomeška zgodba o uspehu – tiskar in založnik Janez Krajec*²⁰ opozorila na eno najpomembnejših novomeških kulturnih osebnosti v zadnji četrtini 19. stoletja in prvih desetletjih 20. stoletja. Mož je odločno presegal lokalne okvire. Anja Mlakar je obdelala *Dolenjske novice in knjigotrško ponudbo na Dolenjskem (1885 – 1919)*²¹, s čimer je na eni strani prikazala založnikovo konkretno delo za naše kraje, na drugi pa vdor politike v dolenjsko prestolnico. Naj na tem mestu še posebno opozorim na biografije slovenskih plemičev, ki jih v monografijah *Blagoslovljeni in prekleti objavil Miha Preinfalk*. V njih niso samo nekateri z Dolenjske, ampak tudi iz samega Novega mesta.

17 *Kronika* 3, 1998.

18 Marija Mojca Peternel, *Društvena, nacionalna i politička emancipacija Slovenaca oko 1848. godine, Povijesni prilozi*, vol. 41, 2011.

19 Miloš Jakopec, *Časnikarstvo na Dolenjskem 1848 – 1941*, Novo mesto 1994.

20 *Rast* 3-4, 2014.

21 *Rast* 1, 2011.

Poznavanje časa po prvi svetovni vojni je zelo obogatila serija desetih knjižic Dolenjskega muzeja *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja in NOB na Dolenjskem in v Beli krajini*, za katerimi je stal veliko prezgodaj umrli muzealec Anton Štampohar. Kljub njegovi izraziti ideološki opredelitvi najdemo v njih marsikaj takega, o čemer smo nekdanj samo šepetali. Trudil se je biti pošten in pokončen. Pravega naslednika nima, saj je Zdenka Piclja, ki mu je nekaj časa sledil, preveč okupiralo vodenje muzeja. Ta je pod njegovim vodenjem pokazal neverjetno dejavnost, ki je ne gre pripisati samo zaslugam arheologov, ampak je bila tudi vrsta raziskav in na njih slonečih razstav, ki so delo zgodovinarke Majde Pungerčar ter etnologinje Ivice Križ. Dolenjska, delno po »zaslugi« Novega mesta, ni bila samo vodilna po revoluciji, njen prispevek k krvavemu razpletu po koncu vojne je grozljiv, ampak tudi po kontrarevoluciji. Žrtve državljanske vojne so številčno nesorazmerne in bolj

Prvi Narodni dom na Slovenskem, Novo mesto, 2015.
(Foto: Boštjan Pucelj)

kot marsikje drugje na Slovenskem poudarjajo namen in cilje prevzema oblasti. Literature s partijske oziroma partizanske strani – mislim predvsem na memoarno – ni malo, je pa v večini primerov zelo »polikana«. Bolj opisuje, kako naj bi bilo, kot pa, kako je v resnici bilo. Znameniti Žan More, pred katerim se je tresla vsa Slovenija, je razen v delu Terezije Traven *Novomeška partizanska četa*²² skoraj neobstoje. Podobno velja tudi za njegovega pajdaša in šefa Nika Šiliha. Rad bi več vedel tudi o Viktorju Avblju. Ne zaradi ozadij njegovega tragičnega konca, ampak gre za njegove poglede na slovenske gospodarske zadeve. Bil je med ustanovitelji Revoza in je ne enkrat preprečil zamenjavo mag. Borisa Andrijaniča kot direktorja Krke, ki ga je hotela zamenjati lokalna ali slovenska partijska »vrhuška«. Pisanj o drugi, protirevolucionarni, strani je, razen »farnih plošč«, malo. K sreči o Dolenjski in Novem mestu prinaša veliko podatkov revija *Novo Slovenske zaveze* in redke spominske knjige, kot je Ivana Dolenc *Moja rast*²³.

Čeprav so geografi veliko naredili, imam nad njihovim pisanjem slab pregled, še kako pa manjka raziskav zgodovinarjev o obdobju po drugi svetovni vojni. Manjka del, kot so Gošnikova zgodovina novomeških bolnišnic,²⁴ monografija Marjana Moškona in Božidarja Kočevarja o Revozu in njegovih prednikih.²⁵ Kdo pozna preteklost Laboda, Novoteksa, Pionirja, tovarne igrač, več Iskrinih tovarn, Keramike, Tovarne obutve ...?! Tovarna zdravil Krka bi morala dobiti kakovostno monografijo ne samo s tehnološkega, ampak tudi z družboslovnega stališča, saj je kot nihče v preteklosti dvignila pomen tukajšnjih deklet in žena!

Novo mesto in Dolenjska sta se v primerjavi s predvojnimi časom, ki ga lahko v gospodarskem pogledu pobljže spoznamo iz razprave Jožeta Šorna²⁶, neverjetno razvila na materialnem področju, zaostala, in to kruto, pa sta na duhovnem področju. K sreči mladi kulturniki v dolenjski metropoli

22 Novo mesto 1989.

23 Buenos Aires 1973.

24 Tone Gošnik. *Prvih sto let novomeške bolnišnice*. Novo mesto 1995.

25 Marjan Moškon, *Povest o velikanu pod Gorjanci*, Novo mesto 2004.

26 Jože Šorn, *Novomeška industrija med obema vojnama*, *Kronika* 1, 1976.

to v zadnjih letih opazno popravljajo. V mnogih pogledih prekašajo prejšnje čase. Narejenega bi bilo še bistveno več, če jih ne bi starejši okoličani, dovčerajšnji oblastniki, ki mesta nikoli niso razumeli, grobo ovirali. Posameznike, kot so Marijan Dović in njegov neformalni krog, bi morali bolj spoštovati in upoštevati. V nasprotju z novomeško tradicijo ko so kulturniki predvsem tožili nad obstoječimi razmerami – razprave so bile zelo razvnete zlasti ob alkoholnih hlapih, spomnimo pa se burnih diskusij v baru pod kavarno na Glavnem trgu, sedanja generacija predvsem dela.

Ob Dolenjskem muzeju moramo pohvaliti še spomeniškovarstveno službo, tako pod dolgotnim direktorovanjem Danila Breščaka kot njegovega naslednika Roberta Peskarja. Njuni sodelavci – posebej s svojo nekonfliktnostjo in visoko strokovnostjo izstopa Marinka Dražumerič – so običajno deležni nerazumevanja in nasprotovanja običajnih državljanov. K sreči je tega vedno manj, tudi zaradi čedalje večjega znanja in opuščanja togosti.

Bogo Komelj, Milan Dodič in Karel Bačer, nekdanji stebri Knjižnice Mirana Jarca, so v svojih naslednikih dobili ljudi, ki skušajo nadaljevati in nadgraditi njihove zamisli ter delo. Glede vseh prej naštetih ustanov, ki jih mestne strukture premalo upoštevajo, tudi velja, da Novomeščanom ni treba skrbeti glede prihodnosti. Želimo si le, da bi se končno zbudili srednješolski profesorji. Sadkov primer vendar kaže, da je kljub velikim delovnim obveznostim nekaj mogoče pustiti naslednikom tudi v pisani besedi.

Moj pogled nazaj, ki ni komentirana bibliografija – zanjo tudi nimam pogojev, ampak je bolj neke vrste provokacija in razmišljanje na podlagi poznavanja nekaterih del in posameznikov,²⁷ hoče predvsem spodbuditi nastanek nove identitete prebivalcev Novega mesta, za kar je nova monografija o preteklosti dolenjske metropole eden temeljnih predpogojev. Ta bo morala dosedanje nadgraditi na številnih področjih ustvarjanja.

Ko vsako leto od glasbene šole dobim vabilo na Prešernovo proslavo in se je po možnosti tudi udeležim, strmim nad kakovostjo in množičnostjo simfoničnega orkestra. Kako zahtevne programe izvaja! Kaj vse so nam odkrili samo z izvajanjem dotlej nepoznanih del Marjana Kozine. Pred leti so mi prišli v roke spomini Ludvika Puša (1896–1989), ki je kot učitelj na grmski kmetijski šoli izvedel v času med obema vojnama nekaj monumentalnih glasbenih del, zlasti oratorijev Novomeščana patra Hugolina Sattnerja. Ker je bil po drugi svetovni vojni v vrhu slovenske politične emigracije, je v slovenski in novomeški kulturni zgodovini neobstoječ. Poleg že v nekaterih pogledih genialnega Sattnerja, bi omenil še skladatelja Novomeščana Emila Hochreiterja (1871–1938), ki v našem mestu sploh ni znan. Že nekaj let prosim svoje prijatelje muzikologe, da bi nekdo strokovno obdelal legendarnega novomeškega skladatelja, organista Ignacija Hladnika (1865–1932), pa me nihče ne usliši. Malokdo ve, da je v našem mestu pri svojem sinu v takratni »mestni hiši«, kjer je preživel stara leta, 17. junija 1926 umrl avtor prve slovenske opere Anton Foerster. Ko sem predlagal, da bi mu odkrili spominsko ploščo, so me gledali zelo začudeno. Tu je še vrsta dogodkov iz starejšega glasbenega življenja našega mesta, ki nam jih je z najdbo notnega gradiva v arhivih kapiteljske in zlasti frančiškanske cerkve odkril Janez Hoffler. Skratka, glasba in glasbeniki so Novo mesto kulturno še kako sooblikovali. Naj vnovič omenim Marijana Dovića, ki prehaja iz poustvarjalca tudi na področje komponiranja. Koliko Novomeščanov zna povezati svoje rojstno mesto z glasbeno rodbino Mihelčič?

Raven glasbe, zlasti zborovskega petja in cerkvene, je v zadnjih letih zelo zrasel po zaslugi škofijskega konservatorija Jurija Slatkonje, ki deluje kot del Zavoda Friderika Ireneja Barage. Nasploh ima nova škofija z nekdanjim samostanskim poslopjem sester de Notre Dame še velike kulturno-prosvetne namene.

Pogosti pogovori s pokojnim akad. Emilijanom Cevcem so se vrteli okoli slikarja, Novomeščana Hansa Georga Geigerja. Pri bogato ilustriranem katalogu je pred nekaj leti sodelovala tudi Novo-

²⁷ Opravičujem se tistim, ki sem jih nenamerno prezrl, ker jih pač ne poznam ali se jih trenutno ne spomnim.

meščanka Mateja Breščak.²⁸ Ker sem zaradi delne barvne slepote za to vejo umetnosti bolj neraben, me je vedno zanimala družbena vloga slikarjev v našem mestu. Na to me je kot otroka napeljevala stalna primerjava med pomenom Vladimirja Lamuta in Božidarja Jakca. Pa bi bilo to treba pomakniti tako nazaj v preteklost kot v sedanje čase. Kaj pomeni danes Branko Suhy za Novomeščane? Da o mlajših niti ne govorimo.

Ko se dotikam umetnosti, bi rad posebej opozoril na baletnika Pia Mlakarja. Bil je tudi vrhunski krščansko-socialni pisec. Njegovi članki v *Križu na gori* so enkratni, in žal mi je, da nisem imel nikoli priložnosti z njim govoriti.

Ob lanskoletnem raziskovanju Spektorskega in njegove *Zgodovine socialne filozofije* sem naletel na njegovo razpravo o Francu Albertu Pelzhofferju baronu Schönauskemu, evropsko znamenitemu političnemu pisatelju, rojenem 1643 ali 1645 v Ljubljani in umrlem 13. oktobra 1710 na gradu Kamen pri Novem mestu. Bil je ugleden deželni in državni funkcionar. Gradič Kamen (Steinbrückel) je kupil sam in pozneje dokupil še bivšo hmeljniško pristavo Dobravica (Guttenau ali Gutenhof). Zadnja leta svojega življenja je, doslej neznano s kakšno pobudo, izdal velika dela o politiki, na primer *Lacon politicus, strictim doctrinam administrandae reipublicae, quam ajunt politicam, complectens et evolvens*, Augustae Vindel, 1706. Delo je posvečeno španskemu kralju Karlu III., italijanski prevod je posvetil Evgenju Savojskemu. Naslov *Lacon* pomeni, da je spis sestavljen v lakonični obliki. Potem *Lacone o vero ristretto politico, dove succintamente s' insegna il modo di ben governare ed amministrare un stato*, Ljubljana 1710 in *Arcanorum status libri decem*. Teh knjig je v prvi izdaji (Ljubljana 1709), posvečeni cesarju Jožefu I., izšlo prvotno le šest.²⁹ Mož je bil v svojem času v številnih praktičnih in teoretičnih konfliktih, ki so zanimali tudi sam dunajski dvor. Monografije o njem ni, saj mora biti branje njegovih del in razbiranje nazorov silno zapleteno, hkrati pa zahteva obilo predznanja. Glede na dejstvo, da je kar nekaj njegovih del po smrti izdala žena Marija Konstan-

cija Regina baronica Paradeiser, bi bilo mogoče v njej videti tudi prvo Novomeščanko v današnjem smislu besede, ki se je mednarodno uveljavila. Ker gre v primeru Franca Alberta Pelzhofferja za enega najpomembnejših, če že ne najpomembnejšega družboslovca z ozemlja današnjega Novega mesta – bil je mednarodno pomemben, se sprašujem, ali ne bi njegova obeležitev v Novem mestu naletela na podoben odziv, kot je pobuda, da bi po izjemnem Francu Antonu Breckerfeldu (1740–1806) s Starega gradu, potomcu novomeškega zdravnika, začetniku turizma v Šmarjeških Toplicah in nadaljevalcu Valvasorja,³⁰ posvetili eno novih cest, ono, ki povezuje Ločno preko mosta z Žabjo vasjo.

Novomeški borci so namreč takrat pripravili protest – vse pritožbe so bile napisane z enim pisalnim strojem – in me obtožili, da obujam fevdalizem, ko ga že 140 let ni bilo več in slavim nemške zatiralce Slovencev.

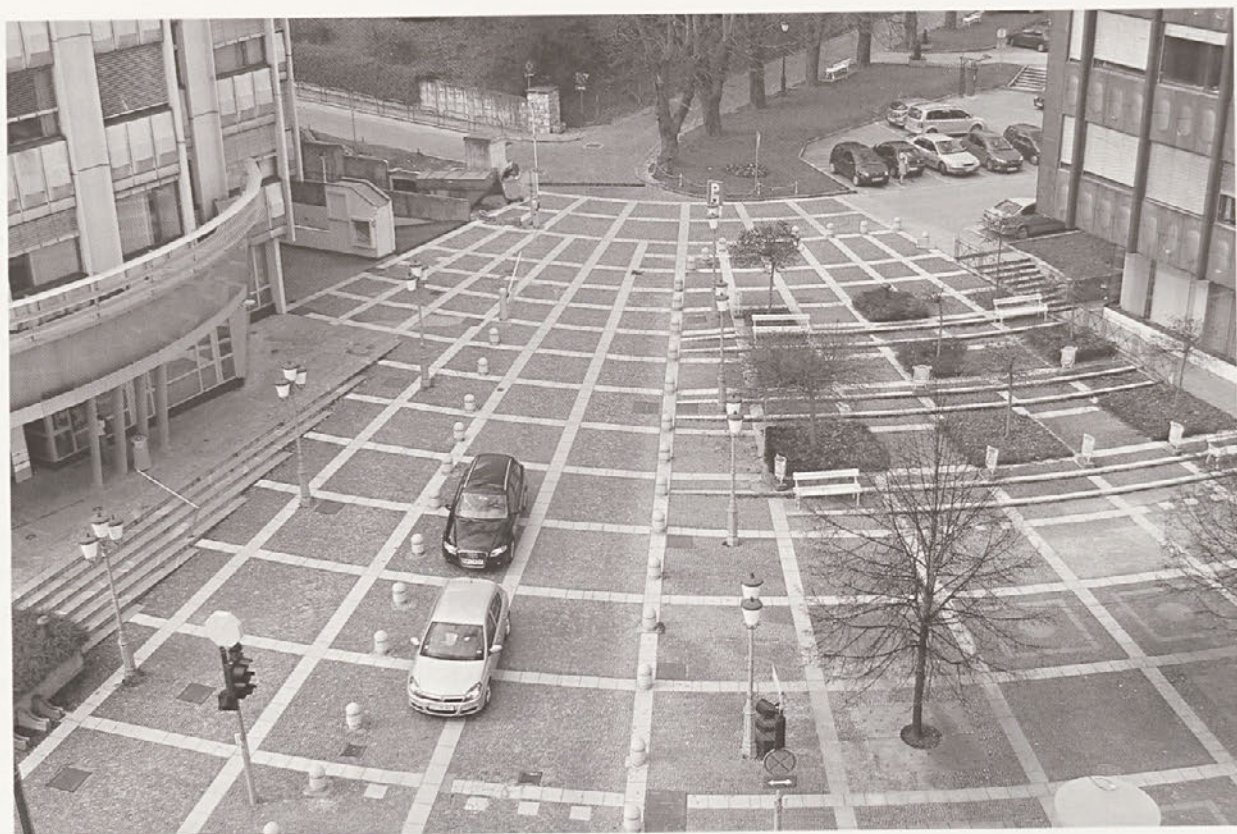
Omenjanje dveh novomeških graščakov izrabljam tudi za odpiranje vprašanja, koliko bi se morala prihodnja monografija o zgodovini Novega mesta povezati z okoliškimi gradovi in njihovimi lastniki oziroma okolico nasploh. Mesto ni živelo ločeno od nje. Obstajale so obojestranske interakcije. Že znameniti plemiški nagrobniki iz frančiškanske cerkve kažejo, da so bile zveze močne in žive. Meta Matijevič omenja nekatere plemiške hiše v Novem mestu. Da ne opletam s podrobnostmi. Znamenita rodbina Fichtenau z Glavnega trga je imela v svoji posesti kar nekaj okoliških gradov. Lectar Germ je v prvi tretjini 19. stoletja kupil od Kranjskega verskega zaklada Bajnof. V mojem otroštvu je v Novem mestu še živelo izročilo o Langerjevem Drejcu. Posestnik in trgovec, brat znamenitega Ferdinanda Seidla, je kot lastnik dopustil, da je propadel grad Luknja. Nenazadnje so se nekateri meščani med drugo svetovno vojno zelo izkazali pri požiganju gradov, nekaj desetletij po vojni pa onemogočili Borisu Andrijičiču, da bi za reprezentančne potrebe Krke obnovili Stari grad.

Tudi meščani so bili na svojo bližnjo in daljno okolico zelo navezani. Zdi se, kot da ni slučaj, da je bil novomeški pomerij tako obsežen. Tudi Trška

28 Katalog ob razstavi v Ljubljani in Zagrebu je izšel leta 2004.

29 Povzeto po Janku Polcu v SBL.

30 In še marsikaj bi lahko našteali.

Proti Kettejevemu drevoredu, Novo mesto, 2007. (Foto: Rasto Božič)

gora – nemško Stadtberg, vinska gora meščanov, pove veliko. Številne meščane najdemo med vinogradniki na bližnjih in daljnih vinorodnih gričih, vse tja do Straže in Grčevja, katerih vina so skupaj s Trško goro veljala za najboljša daleč naokoli. Vinogradniško naravnost mesta poudarjajo tudi ugotovitve njene raziskave preteklosti novomeških gostiln,³¹ ki so bile dolgo tudi zabavne in kulturne inštitucije, saj mesto ni premoglo meščanskih salonov, v katerih bi lahko bile odmevnejše prireditve.

Težko je razumeti, zakaj se Novo mesto ni znalo uveljaviti v vinski trgovini, ki v preteklosti ni bila nedonosna. Novomeščani so se za praznične dni radi umaknili v okolico mesta, in sicer na desni breg Krke, ki ni bil mestni. Dijaki in mladina so hodili k sv. Ani na Graben – cerkvico so po drugi svetovni vojni porušili, da ne bi ideološko kvarno vplivala na zapor oziroma taborišče v okolici Grabna – meščani pa na Regerške košenice k sv. Roku.

Tudi to cerkev je vzela druga svetovna vojna. Poseben praznik pa je bil za meščane obisk Dolenjskih Toplic. Pokojni primarij dr. Drago Mušič je iz družinske tradicije vedel povedati, da je zaradi tamkajšnjih oficirskih gostov kar nekaj novomeških deklet dobilo status nezakonske matere.

Prej smo omenili, da je Boris Golec na podlagi podatkov o hišnih lastnikih v letu 1515 ugotovil, da je bilo v Novem mestu malo tujerodnih priimkov. Čeprav so se vanj priselili številni državljani vse monarhije, je bilo po zaslugah okoliških prišlekov vedno izrazito slovensko. V 19. stoletju je bila v daljšem časovnem obdobju močna češka kolonija. Občasni očitki o nemško govorečem Novem mestu – kapiteljski prošt je leta 1848 zapisal, da jih niti pet ne bi razumelo nemške pridige – niso lažni. Novomeška nemščina je namreč bila, če imamo v mislih večino meščanov, ne pa izobražencev in dijakov, problematična in predvsem sestavljena iz govora ter rabe nemških besed na podlagi slovenske sintakse. Bila je predvsem izraz napora, da bi se vsaj po govorjenju ločili od kmečkih okoliča-

³¹ Slavka Ložar, *Stare gostilne in gostilničarji v novomeški občini*, Novo mesto 1991.

Novo mesto, junij 2015. (Foto: Primož Kastelic, Studio Vrtinec)

nov. Trditev starega Coste, da je mesto prazno, ko gredo meščani na svoje njive, je bila še v mojem otroštvu dokaj prijemljiva.

Slovenskost Novega mesta potrjujejo tudi podatki Matijevece o lastnikih hiš. Posebno vabljivo je bilo za številne nemške Kočvarje, ki so s pridobitvijo mestne hiše kazali na svojo uspešno trgovsko ali, natančneje, krošnjarsko kariero. Zanimivo pa je, da v 19. stoletju med njimi ne bi dobili pristašev nemštva. Nemškutarji so se večinoma rekrutirali iz slovenskih vrst.

Ko v zadnjem času poslušam govorico meščanov, odkrivam, da dialekta mojega novomeškega otroštva ni več. Izgovorjava vokalov in melodija govorce kažeta na močno prisotnost prebivalcev izpod Gorjancev. Koliko so mentalitetno prekvasili mesto, ne vem. Zdi pa se mi, da ni slučaj, da je bil toliko časa župan Alojzij Muhič in da je mesto dejansko obvladoval Ivo Kuljaj. Ocena polpretekle oblasti v mojem rojstnem mestu se mi zdi po pisanju Uroša Lubeja, ki jo označuje za čas »usedlin klientelizma, političnega kadrovanja in nestrokovnosti« ter za vladavino starih sil, signifikantna in vidim v njej glavni vzrok, zakaj se je obletnica 650-letnice ustanovitve mesta iztekla, kot se je.

Kakšne težave so bile samo z določitvijo sedanjega datuma občinskega praznika. Motilo jih ni niti

to, da je bil datumsko popolnoma napačen. Prihodnost bo pokazala, ali smo bili ob zadnjih občinskih volitvah priča prelomu in ali se mestna oblast vrača mestu ter meščanom, ali bo mesto tudi na drugih področjih in tudi v zunanji podobi svojega središča pokazalo tisto izjemno kulturno ustvarjalnost in moč, ki jo kažejo nekateri njegovi posamezniki. Tudi z desnega brega Krke!

Lakmusov papir je stanje Narodnega doma, spomenika mestne 500-letnice. Njegova zunanja podoba, gradbeno stanje stavbe in njena vsebinska namembnost potrjujejo bolj kot materialno duhovno bedo ključnih dejavnikov dolenske metropole.

Maturantska četvorka, Novo mesto, 2014. (Foto: Boštjan Pucelj)

Svojevrstno gradivo o odnosih med okoličani in mestom ponujajo tudi podatki, ki jih je v kar šestih knjigah na približno 4.000 straneh objavil Jože Maček o mašnih in svetnih ustanovah na Kranjskem od konca 18. stoletja do leta 1960.³² Dokumentacija o dobrih namenih in skrbi za uso do lastne duše razkriva mentaliteto Novega mesta, meščanov in okoličanov, kmetov, zemljiških gospodov ter duhovnikov skozi daljše obdobje kot malokateri zgodovinski vir. Seveda pa njegovo razumevanje predpostavlja določeno predznanje.

K vprašanju odnosov med mestom in okoličani ter obratno se moramo vprašati, kateri teritorij bo obravnavala nova prihodnja zgodovina Novega mesta. Samo staro mestno jedro ali današnje mesto. Prepričani smo, da bo morala biti izbrana zadnja inačica. To ne pomeni, da bo vključena le Kandija,³³ ki so jo šele 1923 priključili mestu, temveč celotno sodobno Novo mesto, ki med drugim obsega tudi Cikavo, Gotno vas, Brod, Prečno, Bučno vas in Mačkovec.

Sklep ali poznavanje lastne preteklosti je odlika človeka

Novo mesto je po drugi svetovni vojni doživelo spremembe, ki si jih v preteklosti ni mogel nihče predstavljati. Zaradi skoraj popolne zamenjave prebivalstva in vsega, kar iz njega izhaja, je to še bolj čutiti kot v drugih slovenskih mestih.³⁴ Če odmislimo obalna, seveda. To je v vsem tistem, po čemer je naše mesto stoletja slovelo in pustilo globoke posledice.

Materialno stanje je predvsem po zaslugi družb Krka in Revoz visoko. Izobrazba po kakovosti in številu srednjih šol ne zaostaja. Upajmo, da bo bolj zacvetelo visoko šolstvo, brez katerega ne bo resničnega napredka. Cerkev je to spoznanje z ustanovitvijo novomeške škofije nedvoumno pokazala.

Fakultetno izobraženih v Novem mestu ni malo. Prav zato humanistično nastrojeni posamezniki nimajo nekdanjega vpliva, humanistika, razen arheologije, pa kaže šibkost, ki je novomeška preteklost ni poznala. Mogoče je to znak prihodnosti.

Obeleževanje 650-letnice mesta je bilo v primerjavi s 500 in 600-letnico neverjetno bedno, in kar je še huje, neambiciozno. Obeti, da bo ob 700-letnici, ki je ne bom dočakal, bolje, so sijajni. Novo mesto jo bo gotovo dočakalo z novo monografijo o svoji preteklosti, ki ne bo kazalo poti v prihodnost, ampak predvsem nekakšen simbol praznične obleke – kar take častitljive obletnice so – in prazničnih občutij.

32 Jože Maček, *Mašne in svetne ustanove na Kranjskem in v Avstrijski Istri, Urejanje, državni nadzor in premoženje duhovnih in svetnih ustanov pri cerkvah na Kranjskem in v Avstrijski Istri do leta 1809. Prispevek k obravnavi državnega cerkvenstva na Kranjskem*, Celje 2005. *Mašne in svetne ustanove na Kranjskem 1819 - 1853, Urejanje, državni nadzor in premoženje duhovnih in svetnih ustanov pri cerkvah na Kranjskem in v Avstrijski Istri. Prispevek k obravnavi državnega cerkvenstva na Kranjskem*, Celje 2008. *Mašne in svetne ustanove na Kranjskem in v Avstrijski Istri, Urejanje, državni nadzor in premoženje duhovnih in svetnih ustanov pri cerkvah na Kranjskem in v Avstrijski Istri do leta 1809, Prispevek k obravnavi državnega cerkvenstva na Kranjskem*, Celje 2005. *Mašne in svetne ustanove na Kranjskem 1854 - 1862, Urejanje, državni nadzor in premoženje duhovnih in svetnih ustanov pri cerkvah na Kranjskem in v Avstrijski Istri, Prispevek k obravnavi državnega cerkvenstva na Kranjskem*, Celje 2009. *Mašne in svetne ustanove na Kranjskem 1863 - 1891, Urejanje, državni nadzor in premoženje duhovnih in svetnih ustanov pri cerkvah na Kranjskem in v Avstrijski Istri, Prispevek k obravnavi državnega cerkvenstva na Kranjskem*, Celje 2010. *Mašne in svetne ustanove na Kranjskem 1892 - 1960, Urejanje, državni nadzor in premoženje duhovnih in svetnih ustanov pri cerkvah na Kranjskem in v Avstrijski Istri, Prispevek k obravnavi državnega cerkvenstva na Kranjskem*, Celje 2011.

33 Velik del novomeške pomladi in tako imenovana kandijska republika strogo formalno nista novomeška, ampak kandijska dogodka.

34 Aleš Gabrič, *Policentrični razvoj slovenskih kulturnih ustanov sredi 20. stoletja, Novomeški zbornik 2000*, Novo mesto 2000.

PREGLED NOVOMEŠKIH ARHEOLOŠKIH RAZISKAV

Novo mesto sodi med mesta z bogato arheološko preteklostjo, 650-letnica mesta pa je tudi priložnost za pregled različnih arheoloških posegov na njegovem območju.

Izčrpen pregled do leta 1990 je ob častitljivi 100-letnici novomeških arheoloških raziskav objavil že Tone Knez¹, prvi kustos in arheolog Dolenjskega muzeja. Novi pregled novomeških arheoloških raziskav pa podobno kot Knezov prinaša osnovne podatke o mestu, vrsti, vodji in izidih posegov ter hkrati prvih objavah. Zavedam se, da verjetno vseh podatkov nisem zajela. Kljub temu pa pregled na enem mestu prinaša nabor novih spoznanj in dognanj ter osnovo za nadaljnje delo. Hkrati je pregled tudi poklon Novemu mestu – mestu situl in čestitka ob njegovem 650. rojstnem dnevu.

Čeprav so temeljni izsledki o najstarejši preteklosti Novega mesta že dokaj znani ali nakazani, so arheološke raziskave, manjši posegi, nadzori in pregledi –

tudi navedeni v novem pregledu² – v zadnjih 25 letih dodobra obogatili in dopolnili njegovo arheološko podobo. Tako se je glede na zadnje arheološke ugotovitve poselitve novomeškega območja začela že v 4. tisočletju pr. n. š., z največjim razcvetom nadaljevala v prvem tisočletju pr. n. š. in vnovični vzpon dosegla z ustanovitvijo mesta v 14.

Novo mesto, mestno jedro, raziskovanje kareja 2. Tloris sonde z novodobnimi infrastrukturnimi vodi. (Foto: F. Aš, ZVKDS, OE Novo mesto.)

stoletju. Najbolj neraziskana so obdobja med 7. in 14. stoletjem novega veka, katerim bo verjetno potrebno posvetiti nadaljnje raziskave.

Pregled novomeških arheoloških raziskav po 1991

1991

1. Novo mesto, Beletov vrt

Ob gradnji opornega zida in kanalizacije na parceli št. 568, k. o. Novo mesto, pred novomeško občinsko stavbo na Ljubljanski 2, so odkrili preproste žgane grobove z žganino in poškodovanimi pridatki. Nadzor je opravil arheolog Danilo Breščak iz novomeškega Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine (ZVNKD) z ekipo. S posegoma med letoma 1990 in 1991 so raziskali deset grobov, od št. 232 do 241.

Objava: D. Breščak, *Varstvo spomenikov* 34, 1992, 260.

1 Tone Knez, *Sto let arheoloških raziskovanj v Novem mestu 1890 – 1990*, 1990.

2 Iskrena zahvala sogovornikom, ki so mi pomagali pri nastajanju pregleda, saj vsi podatki še niso objavljeni. Hvala kolegom, Borutu Križu, Danilu Breščaku, mag. Urošu Bavcu, dr. Philipu Masonu, Katarini Udovč in Tini Britovšek, hkrati pa sodelavkama, Majdi Pungerčar in Mariji Ani Kranjc.

* Arheologinja in višja kustodinja Dolenjskega muzeja. (Opomba urednika)

2. Novo mesto, Kapiteljska njiva

Zavarovalno arheološko izkopavanje pod vodstvom arheologa Boruta Križa iz ZVNKD Novo mesto med 2. avgustom in 16. septembrom 1991. Raziskave so zajele južni in vzhodni del gomile III, ki na terenu zaradi večletnega oranja ni bila več vidna. Prvi grob gomile so raziskali že 1990, leta 1991 pa še 16 skeletnih grobov iz starejše železne dobe. Med grobovi je izstopal grob III/12, ki je vseboval bronasto okrašeno situlo, konjsko opremo in železno orožje, vendar ne njegova velikost ne položaj v gomili nista tega nakazovala.

Raziskali so tudi dva žarna grobova iz časa kulture žarnih grobišč.

Objave: B. Križ, *Varstvo spomenikov* 34, 1992, 261–262. B. Križ, *Novo mesto IV*, 1997. B. Križ, *Kapiteljska njiva*, katalog razstave, 1997. B. Križ, P. Turk, *Steklo in jantar Novega mesta*, katalog razstave, 2003. B. Križ, P. Stipančič, A. Škedelj Petrič, *Arheološka podoba Dolenjske*, katalog stalne arheološke razstave, 2009.

3. Novo mesto, Ljubljanska cesta – Cesta herojev

Ob izkopu kanala za meteorno kanalizacijo so odkrili del starejšega kamnitega kanala brez natančnejše datacije. Bočne strani in dno kanala so zidani iz obdelanih kamnitih blokov. Nadzor je opravila Dunja Gerić iz ZVNKD Novo mesto.

Objava: D. Gerić, *Varstvo spomenikov* 34, 1992, 259.

4. Novo mesto, Mestne njive

V začetku marca 1991 je štiričlanska ekipa izvedla zavarovalno arheološko izkopavanje na parceli št. 600, k. o. Novo mesto pod vodstvom Boruta Križa iz ZVNKD Novo mesto. Raziskali so žarne grobove iz časa kulture žarnih grobišč od št. 231 do 241.

Zaradi sveže preorane njive je na tem mestu med 18. novembrom in 5. decembrom sledilo vnovično Križevo zavarovalno izkopavanje. Raziskali so žarne grobove od št. 242 do 347 in s kamenjem obloženi skeletni grob.

Objava: B. Križ, *Varstvo spomenikov* 34, 1992, 261.

5. Novo mesto, Ždinja vas

Na parc. št. 2089/3, k. o. Ždinja vas, so odkrili prazgodovinsko gomilo.

Objava: B. Križ, *Varstvo spomenikov* 34, 192, 297.

6. Novo mesto, Proštijški vrt

Nadzor ob porušenju zidu in nadomestni gradnji na Proštijškem vrtu je vodil dr. Philip Mason iz ZVNKD Novo mesto. Dokumentirali so veliko novoveških najdb s starejšim gradivom v nasutju (mlajšeželeznodobna in antična keramika).

Neobjavljeno.

1992

1. Novo mesto, Breg

Avgusta je ZVNKD Novo mesto s tričlansko ekipo pod vodstvom dr. Phila Masona zaradi adaptacijskih del opravil sondažno raziskovanje v kletnem prostoru hiše na Bregu 16. Našli so predvsem novodobno keramiko. Hiša je bila zgrajena v drugi polovici 18. stoletja po rušenju mestnega obzidja, katerega sledov niso našli.

Objava: P. Mason, *Varstvo spomenikov* 35, 1995, 126.

2. Novo mesto, Kapiteljska njiva

Zavarovalno izkopavanje od srede marca do konca oktobra pod vodstvom Boruta Križa iz ZVNKD Novo mesto. Raziskali so 1.350 kvadratnih metrov prazgodovinskega grobišča in odkrili 80 skeletnih starejšeželeznodobnih grobov, ki so pripadali različnim gomilam (I, II, III in IV) ter 16 žganih grobov iz časa kulture žarnih grobišč.

Objave: B. Križ, *Varstvo spomenikov* 35, 1995, 125. B. Križ, *Kapiteljska njiva*, katalog razstave, 1997. B. Križ, *Novo mesto IV*, 1997. B. Križ, *Novo mesto V*, 2000. B. Križ, P. Turk, *Steklo in jantar Novega mesta*, 2003. B. Križ, *Novo mesto VII*, 2013.

3. Novo mesto, kapiteljska proštija

Pod nadzorom Dunje Gerić iz ZVNKD Novo mesto so severozahodno od vodnjaka na proštijškem dvorišču strojno izkopali dve sondi in naleteli na najdbe iz 15. in 16. stoletja ter iz 19. stoletja, ki datirajo vodnjakovo gradnjo.

Kamnita puščična ost, odkrita pri arheoloških izkopavanjih pri krožišču oziroma na območju, predvidenem za cesto tretje razvojne osi v Mačkovcu, oktober 2010. (Foto: Rasto Božič)

Februarja so porušili škarko na severni in severovzhodni strani. Pri nadzoru so odkrili plast iz 16. stoletja, najverjetneje iz obdobja gradnje kapiteljskega kompleksa, in le en odlomek antične keramike.

Objava: D. Gerić, *Varstvo spomenikov* 35, 1995, 124.

Nadzor ob zniževanju terena pred proštijsko kashčo sta 2. in 3. julija opravila dr. Philip Mason in Marko Pršina iz ZVNKD Novo mesto ter dokumentirala globok vodnjak z oblogo iz klesanih kamnov.

Neobjavljeno.

4. Novo mesto, Mestne njive

Zavarovalno izkopavanje pod vodstvom Boruta Križa iz ZVNKD Novo mesto z ekipo oktobra 1992 po oranju na parceli št. 600, k. o. Novo mesto. Raziskali so osem grobov iz časa kulture žarnih grobišč. Grobovi od št. 348 do 355 so vsebovali velike, masivne žare, napolnjene s pepelom in žganino.

Objava: B. Križ, *Varstvo spomenikov* 35, 1995, 125–126.

5. Novo mesto, vas Krka

Pri oranju njive v bližini gradu Graben so lastniki našli kamnito sekiro.

Objava B. Križ, *Varstvo spomenikov* 35, 1995, 110.

6. Novo mesto, Rozmanova ulica

Arheološki nadzor ob rekonstrukciji komunalnih vodov pri Ljubljanskih vratih pod vodstvom Danila Breščaka iz ZVNKD. Pred nekdanjo stavbo kresije – zdaj Knjižnice Mirana Jarca – so odkrili temelje mestnega obzidja in ugotovili točno mesto mestnih Gorenjih ali Ljubljanskih vrat. Temelje nekdanjega mestnega vhoda in navezovalnega obzidja so v tlaku cestišča in pločnika ustrezno predstavili ter označili.

Objava: D. Breščak, *Zgodnja poselitev Kapiteljskega hriba*, *Rast* 1, 2001, 68.

7. Novo mesto, Novi trg

Dokumentiranje kanalizacijskega jarka iz 19. stoletja, obloženega in pokritega s kamnitimi ploščami, pod vodstvom dr. Philipa Masona iz ZVNKD Novo mesto.

Neobjavljeno.

1993

1. Novo mesto, Kapiteljska njiva

Zavarovalno izkopavanje pod vodstvom Boruta Križa iz ZVNKD Novo mesto je v sodelovanju z Dolenjskim muzejem zajelo 1.100 kvadratnih metrov prazgodovinskega grobišča. Na severozahodnem delu so dosegli rob izkopa iz leta 1987. Raziskali so 74 skeletnih grobov gomile V, ki zara-

di oranja ni bila več vidna. Po grobni konstrukciji sta nekoliko odstopala grobova V/2 in V/13, ki sta bila obdana s kamni, vendar najverjetneje izropana. Izjemo v gomili V je predstavljal grob V/35, čigar grobna jama je merila kar 3,7 x 1,3 metra in je bila 0,8 metra globoko vkopana v sterilno osnovo hriba. Grob V/35 so zaradi množice steklenega in jantarnega nakita opredelili za ženski knežji grob.

Raziskali so še 12 skeletnih grobov gomile VI. Med njimi je izstopal grob VI/11 z lončeno grško posodico.

Objava: B. Križ, *Varstvo spomenikov* 37, 1997, 126–138. B. Križ, *Novo mesto V*, 2000.

2. Novo mesto, Kandija

Ob rekonstrukciji Kandijske ceste so na Krkinem obrežju pri mitnici pod vodstvom Danila Breščaka z ZVNKD Novo mesto dokumentirali kamnito peto starega lesenega Krkinega mosta.

Neobjavljeno.

1994

1. Novo mesto, Kapiteljska njiva

Zavarovalno izkopavanje med 19. aprilom in 8. julijem pod vodstvom Boruta Križa iz Dolenjskega muzeja Novo mesto in z ekipo ZVKND Novo mesto. Do konca so raziskali gomilo VI, ki je skupaj vsebovala 45 skeletnih grobov iz starejše železne dobe. Med temi je izstopal grob VI/44 z ostanki grške skodelice, jantarnimi jagodami v obliki dvojnih račjih glav in raznobarvnimi steklenimi jagodami. Prav tako izjemen je bil grob VI/22 z več kot 1.200 različnih steklenih in jantarnih jagod in zlatim obročkom ter grob VI/16 z manjšo bronasto posodico. Izkopavanja so zajela tudi 63 žganih grobov iz mlajše železne dobe.

Objava: B. Križ, *Varstvo spomenikov* 37, 1997, 126–138. B. Križ, *Kelti v Novem mestu*, katalog razstave, 2001.

2. Novo mesto, Mestne njive

Zavarovalno izkopavanje pri januarskem oranju poškodovanih žganih grobov pod vodstvom Boruta Križa z ekipo Dolenjskega muzeja na parceli št. 600, k. o. Novo mesto. Zavarovalni poseg so na

navedenem zemljišču opravili tudi po jesenskem oranju novembra in decembra. Skupaj so raziskali 38 žganih grobov iz časa kulture žarnih grobišč. V vseh so našli masivne lončene žare z žganino. Na to so bile običajno položene lončene latvice, žare so bile praviloma pokrite s kamnitimi ploščami. Zaradi poškodb se je ponekod od groba ohranilo le dno žare. Poleg žar, ki so bile okrašene s plastičnim rebrom in ročaji na obodu, in lončenih latvic so bili med najdbami še tri bronaste igle z različnimi glavicami, nekaj steklenih jagod, železni in bronasti obročki, del fibule očalarka, lončeno vretence in kamniti brus. Med grobovi je izstopal dvojni grob z dvema žarama, ki se med seboj stikata.

Objava: B. Križ, *Varstvo spomenikov* 37, 1998, 76–77. B. Križ, *Novo mesto pred Iliri*, katalog razstave, 1995.

1995

1. Novo mesto, Kapiteljska njiva

Zavarovalno izkopavanje med 20. junijem in 4. avgustom pod vodstvom Boruta Križa iz Dolenjskega muzeja, sodeloval je ZVKND Novo mesto. Raziskali so 42 skeletnih starejšezelznodobnih grobov gomile VII. Med temi so izstopali trije, ki so merili preko štiri metre v dolžino in približno dva metra v širino. To so bili grobovi VII/5, VII/19 z dvema ilirskima čeladama, bronasto cisto in situlo, konjsko opremo in orožjem ter VII/35 z negovsko čelado, bronastima situlama in orožjem. Raziskali so še 165 latenskih grobov, ki so bili v tlorisu okrogli, ovalni, pravokotni in kvadratni. Večinoma so bili žganina in ostanki prežganih človeških kosti streseni na dno grobne jame, ponekod tudi v lončene posode.

Posebnost je bil grob 194, v katerem so ob železnih predmetih odkrili še bronast pas-sklepanec in bronasti masivni tako imenovani orchasti nanožnici.

Objavi: B. Križ, *Nov knežji grob v Novem mestu*, *Rast* 5–6, 1995, 454. B. Križ, *Varstvo spomenikov* 37, 1997, 132.

1996

1. Novo mesto, Kapiteljska njiva

Zavarovalno izkopavanje med 9. aprilom in 30. julijem pod vodstvom Boruta Križa iz Dolenjskega muzeja. Raziskali so 1.400 kvadratnih metrov prazgodovinskega grobišča in odkrili 193 žganih grobov iz mlajše železne dobe. Med pridatki so prevladovali lončene posode, v moških grobovih orožje, v ženskih pa fibule, zapestnice in lončena vretenca. Raziskali so tudi šest skeletnih grobov iz starejše železne dobe gomile VIII. Med temi je izstopal grob VIII/5 z bronasto situlo in množico železnega orožja.

Objava: B. Križ, *Varstvo spomenikov* 38, 2001, 76–77.

2. Novo mesto, Knjižnica Mirana Jarca

Borut Križ iz Dolenjskega muzeja je oktobra pregledal izkop gradbene jame ob knjižnični stavbi. Nadzor sta onemogočila slabo vreme in hitenje gradbincev. Domnevno so naleteli na temelje enega izmed mestnih stolpov ali del obzidja.

Objava: B. Križ, *Varstvo spomenikov* 38, 2001, 78–79.

3. Novo mesto, Mestne njive

Konec oktobra so na parceli št. 607, k. o. Novo mesto, opravili jesensko oranje. Novembra so nato pod vodstvom Boruta Križa iz Dolenjskega muzeja raziskali pet žganih grobov iz časa kulture žarnih grobišč in plan skeletni grob iz starejše železne dobe. Zaradi globine oranja – 0,4 do 0,45 metra – je plug v vseh primerih uničil zgornji del masivnih žar. Skeletni grob je sodil v halštatsko gomilo I.

Objava: B. Križ, *Varstvo spomenikov* 38, 2001, 79–80.

4. Novo mesto, Mestne njive–Bršljin

Ob polaganju kabla med Ločno in Bršljinom so našli bronast prstan s slabo razpoznavnim pečatnim delom.

Objava: B. Križ, *Varstvo spomenikov* 38, 2001, 80.

5. Novo mesto, porodnišnica

Ob gradnji objekta so pri strojni izravnavi našli bronasto zapestnico.

Objava: B. Križ, *Varstvo spomenikov* 38, 2001, 80–81.

Novo mesto, mestno jedro, raziskovanje kareja 2. Polcilindrična pečnica z okrasom, ki posnema okensko krogovičje katedral. (Foto: B. Križ, Dolenjski muzej)

1997

1. Novo mesto, Kapiteljska njiva

Zavarovalno izkopavanje med 1. aprilom in 30. julijem pod vodstvom Boruta Križa iz Dolenjskega muzeja. Raziskali so 86 žganih grobov iz mlajše železne dobe. Pridatki so bili dokaj poškodovani. Hkrati so raziskali šest skeletnih grobov gomile VIII iz starejše železne dobe. Gomila je bila na severu in vzhodu med drugo svetovno vojno poškodovana z vkopi italijanskih vojaških objektov.

Objava: B. Križ, *Varstvo spomenikov* 38, 2001, 76–78.

2. Novo mesto, Mestne njive

Zavarovalno arheološko izkopavanje pod vodstvom Boruta Križa iz Dolenjskega muzeja. Zaradi oranja so marca raziskali 19 žganih grobov iz obdobja kulture žarnih grobišč. Gornji deli žar so bili odorani in uničeni. Posamezne kamnite plošče ali njihovi deli so nakazovali, da so bili grobovi pokriti.

Objava: B. Križ, *Varstvo spomenikov* 38, 2001, 79–80.

1998

1. Novo mesto, Kapiteljska njiva

Zavarovalno izkopavanje med 1. aprilom in 30. julijem pod vodstvom Boruta Križa iz Dolenjskega muzeja. Raziskali so 1.700 kvadratnih metrov grobišča in odkrili 40 žganih grobov iz mlajše železne dobe. Raziskali so tudi temnejše 8 x 10 metrov velike lise, v območju katerih so ležali odlomki grobe prazgodovinske keramike in kamenje. Kulturna plast je bila zelo tanka, njeno datiranje je nezanesljivo.

Objava: B. Križ, *Varstvo spomenikov* 38, 2001, 76-78.

2. Novo mesto, Groblje

Leta 1998 so opravili geofizikalne raziskave na 18.000 kvadratnih metrih parcel št. 395/1, 389/2, 389/1, 390, 391/2, 367/1, 364/1, 368/1 in 363, k. o. Gornja Straža. Meritve je izvajal dr. Brane Mušič. Zanje so se odločili zaradi okrepljenega kmetovanja na zemljiščih, kjer so že v preteklosti odkrili in dokumentirali ostanki rimske vile.

Objava: Uroš Bavec, *Varstvo spomenikov* 38, 2001, 35 in neobjavljeno *Poročilo o geofizikalnih raziskavah na arheološkem območju Groblje pri Novem mestu*, B. Mušič, 1998.

3. Novo mesto, Kapiteljski hrib

Arheološki nadzor in dokumentiranje kamnitega zidu med proštijsko kaščo in kapiteljsko cerkvijo, ki ga je opravila ekipa ZVNKD Novo mesto pod vodstvom Danila Breščaka. Apneni mali čvrsto grajenega zidu so bili primešani drobci opeke. Neposredno datiranje določa najdba bronaste ga novca rimskega cesarja Galiena (260-268).

Objava: D. Breščak, *Zgodnja poselitve Kapiteljskega hriba*, *Rast* 1, 2001, 68.

4. Novo mesto, vrt Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije

Na omenjenem vrtu so opravili sondiranje pod vodstvom Danila Breščaka iz ZVNKD. Odkrili so sledove srednjeveške poselitve in odlomke pečnic iz 16. stoletja.

Neobjavljeno.

5. Novo mesto, mestno jedro

Nadzor³ zemeljskega usada na platoju pred mestno hišo, ki je potekal pod vodstvom Danila Breščaka z ZVNKD. Arheoloških sledi niso ugotovili.

Neobjavljeno.

1999

1. Novo mesto, Mestne njive

Zavarovalno izkopavanje od srede marca do srede aprila pod vodstvom Boruta Križa iz Dolenjskega muzeja. Odkrili so 119 žganih grobov iz časa kulture žarnih grobišč z večjim številom masivnih lončenih žar, napoljenih z žganino in drobnimi arheološkimi predmeti iz brona, stekla in keramike.

Neobjavljeno.

2. Novo mesto, Kapiteljska njiva

Zavarovalno izkopavanje med 19. aprilom in koncem julija pod vodstvom Boruta Križa iz Dolenjskega muzeja. Na njegovem zahodnem in vzhodnem robu so raziskali 1.430 kvadratnih metrov grobišča. Raziskave so potrdile izredno veliko limonitne železove rude in nekaj novejših jam, ki so sodile k medvojnimi italijanskim vojaškim objektom. Na vzhodu najdišča so raziskali 52 žganih grobov iz mlajše železne dobe, med katerimi so izstopali ženski grob 643 s tremi lončenimi posodami in bronastim pasom sklepancem ter moška grobova 641 in 681 z železnima čeladama. Raziskali so še pet skeletnih grobov iz starejše železne dobe. Trije na zahodnem delu grobišča so sodili v gomilo I, druga dva pa sta ležala ob ograji postaje kableske televizije na vzhodu. Sodila naj bi še v tako imenovano gomilo A, katere mesto doslej še niso jasno določili. Gomilo A je ob koncu 19. stoletja raziskal starinokop Jernej Pečnik.

Objave: B. Križ, *Dve novi keltski čeladi iz Novega mesta*, *Rast* 1, 2000, 28. B. Križ, *Kelti v Novem mestu*, katalog razstave, 2001. B. Križ, P. Turk, *Steklo in jantar Novega mesta*, katalog razstave, 2003. B. Križ, *Novo mesto VI*, 2005.

3 1998?

3. Novo mesto, Kapiteljski hrib

Sondažno raziskovanje ZVKDS Novo mesto je vodil Danilo Breščak. V sondi ob zvoniku kapi-
teljske cerkve so pod ravnijo grobov starega me-
stnega pokopališča odkrili obsežno naselbinsko
plast iz obdobja poznega latena oziroma druge po-
lovice 1. stoletja pr. n. š. Naselbina z ostanki tla-
kovnega cestišča in kolesnicami časovno sovpa-
da z najstarejšimi grobovi keltsko-rimskega grobišča
Beletov vrt. Podobno se je z dodatnim kamnitim,
z apneno malto grajenim in najverjetneje antičnim
zidom pokazalo tudi v sondi ob zakristiji. Poveza-
va z antičnim zidom, dokumentiranim med kaščo
in cerkvijo, ni povsem jasna.

Objavi: D. Breščak, *Arheološka izkopavanja na Kapitlju, Rast* 1, 2000, 31. B. Križ, *Kelti v Novem mestu*, katalog razstave, 2001, 50.

4. Novo mesto, Gotna vas

Ekipa ZVNKD Novo mesto pod vodstvom
absolventke arheologije Saše Čaval in dr. Philipa
Masona je na območjih Jedinščice in novejših sta-
novanjskih hiš v Žabji vasi 26. aprila opravila pre-
gled trase telefonskega omrežja v dolžini 3,2 km.
Na parceli št. 449/14, k. o. Gotna vas, so našli le
en odlomek prazgodovinske keramike.

Objava: P. Mason, I. Pinter, S. Čaval, *Varstvo spomenikov* 39
– 41, 2006, 121.

5. Novo mesto, Groblje

Nadaljevalna dela na mestu rimske vile. Razi-
skave so pokazale ostanke podeželske rimske vile.
Med najdbami so prevladovali antični gradbeni
material, odlomki antične keramike, mozaične
kocke, steklo in barvani stenski omet.

Objava: U. Bavec, *Varstvo spomenikov* 38, 2001, 35.

2000

1. Novo mesto, Kapiteljska njiva

Zavarovalno arheološko izkopavanje od 1. aprila
do konca julija pod vodstvom arheologa Boruta
Križa iz Dolenjskega muzeja. Raziskali so 1.200
kvadratnih metrov grobišča. Na vzhodnem delu
so odkrili sedem žganih mlajšeželeznodobnih gro-

bov. Raziskali so tudi 109 skeletnih grobov iz sta-
rejše železne dobe, ki sodijo k gomilam IX in X.
Med grobovi sta izstopala moška grobova IX/61 in
IX/77 z najdbo železnega ukrivljenega meča – ma-
haire. Grob IX/73 je izstopal po številu steklenega
in jantarnega nakita, grob IX/69 pa zaradi predre-
tega bronastega obeska s stiliziranimi živalskimi
glavicami.

Neobjavljeno.

2. Novo mesto, Mestne njive

Zavarovalno arheološko izkopavanje pod vod-
stvom Boruta Križa iz Dolenjskega muzeja med
14. marcem in 14. aprilom. Raziskali so 18 žganih
grobov iz časa kulture žarnih grobišč. Večina žar
je bila v zgornjem delu poškodovana z oranjem.

Neobjavljeno.

3. Novo mesto, Gotna vas

Ekstenzivni pregled trase komunalnih vodov Re-
grča vas v dolžini 1,8 km, ki ga je ekipa ZVNKD
Novo mesto 20. aprila opravila pod vodstvom ab-
solventke arheologije Ilidiko Pinter in dr. Philipa
Masona. Na parcelah št. 495/2, 497/2, 501/1, k.
o. Gotna vas, so našli en odlomek prazgodovinske
keramike in dva odlomka ožgane gline.

Objava: P. Mason, I. Pinter, S. Čaval, *Varstvo spomenikov* 39
– 41, 2006, 121.

4. Novo mesto, Groblje

Na območju najdišča Groblje je potekala ne-
destruktivna arheološka raziskava pod vodstvom
Darje Grosman z Oddelka za arheologijo ljubljans-
ke Filozofske fakultete. Z aerofotografije so od-
krili mesto temeljev podeželske vile.

Neobjavljeno.

5. Novo mesto, Kapiteljski hrib

Med 25. septembrom in 14. novembrom so na
Šancah izvedli sondiranje pod vodstvom Danila
Breščaka z ZVNKD Novo mesto. S tem so po-
kazali na obstoj masivno grajene kamnite stavbe,
najverjetneje prostostoječega stolpa, ki naj bi tam

stal še pred zgraditvijo mestnega obzidja. Za natančnejše datiranje niso našli dovolj opore. V ruševinski plasti so izstopale najdbe iz pozne bronaste dobe, ki dokazujejo obstoj naselbine na Kapiteljskem hribu tudi med 10. in 8. stoletjem pr. n. š.

Objava: D. Breščak, *Zgodnja poselitev Kapiteljskega hriba*, *Rast* 1, 2001, 68.

6. Novo mesto, Bršljin – Prečna – Straža

Ekstenzivni arheološki pregled zaradi vzpostavitve telekomunikacijskih vodov med 4. in 14. julijem pod vodstvom absolventke arheologije Maje Bricelj in dr. Philipa Masona z ZVNKD Novo mesto. Na območju od Bršljina do Prečne niso našli arheoloških sledi.

Objava: P. Mason, M. Bricelj, I. Pinter, *Varstvo spomenikov* 39 – 41, 2006, 130-131.

2001

1. Novo mesto, Kapiteljska njiva

Zavarovalna arheološka izkopavanja od srede aprila do julija pod vodstvom Boruta Križa iz Dolenjskega muzeja. Raziskali so 34 grobov gomile X. Izstopala sta grobova X/16 in X/20, ki sta bila sočasna in sodita v starejše obdobje starejše železne dobe. Bila sta obložena s kamni, njuna posebnost je tudi centralna lega v gomili. Vsebovala sta značilne prdatke ženske noše. V celoti so raziskali gomilo XI s 25 skeletnimi grobovi iz starejše železne dobe in še štiri skeletne grobove gomile XII. Hkrati so raziskali še 25 skeletnih grobov gomile I in ugotovili, da je bila ta veliko večja, kot so predvidevali. Na njeni severovzhodni strani so našli naleteli na zemeljski jarek, ki jo je obdajal.

Neobjavljeno.

2. Novo mesto, Mestne njive

Pregled po oranju pod vodstvom Boruta Križa iz Dolenjskega muzeja v začetku marca. Našli so nekaj odlomkov žar iz obdobja kulture žarnih grobišč in istočasni grob.

Neobjavljeno.

3. Novo mesto, mestno jedro

Zaradi rekonstrukcije infrastrukturnih vodov so junija in julija sondirali mestne ulice v kareju 1 – Dilančeva, Jenkova in Šolska ulica ter Frančiškanski trg. Pod vodstvom Danila Breščaka z Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije (ZVKDS) so na uličnih ustjih oziroma križiščih izkopali devet sond. Med hišama Glavni trg 9 in 10 (Jenkova ulica) so odkrili staro tlakovanje z rečnimi oblicami in odtočnim jaškom. V sondi 4 ob cerkvi sv. Lenarta so odkrili hišni kletni prostor, zapolnjen z ruševinami, kuhinjsko keramiko in pečnicami iz 15. do 17. stoletja, pred cerkvijo pa skeletni grob in zidove. Na Frančiškanskem trgu so odkrili apnenico.

Objava: neobjavljeno poročilo raziskovalne naloge *Keramika 15. do 17. stoletja iz Novega mesta*, D. Breščak, 2004.

2002

1. Novo mesto, Kapiteljska njiva

Zavarovalno arheološko izkopavanje avgusta, septembra in oktobra pod vodstvom Boruta Križa iz Dolenjskega muzeja. Raziskali so 300 kvadratnih metrov prazgodovinska grobišča. Našli so 11 skeletnih grobov gomile XII, ki je skupno vsebovala 15 grobov starejše železne dobe. V celoti so raziskali gomilo XIII, ki je vsebovala 14 skeletnih grobov starejše železne dobe, ter štiri grobove gomile IX. Odkrili so tudi žgani grob 54 iz časa kulture žarnih grobišč z masivno lončeno žaro, ki je bila pokrita z lončeno latvico. Raziskali so tudi žgani grob 691 iz mlajše železne dobe z železno verigo.

Objava: B. križ, P. Stipančič, A. Škedelj Petrič, *Arheološka podoba Dolenjske*, katalog stalne razstave, 2009.

2003

1. Novo mesto, Kapiteljska njiva

Zavarovalno arheološko izkopavanje pod vodstvom Boruta Križa iz Dolenjskega muzeja med aprilom in julijem. Raziskali so 650 kvadratnih metrov grobišča.

V celoti so raziskali gomilo XV s sedem skeletnimi grobovi starejše železne dobe. Med njimi je izstopal grob XV/5 z veliko pravokotno jamo, v

1. Novo mesto, Kapiteljska njiva

Zavarovalno arheološko izkopavanje pod vodstvom Boruta Križa iz Dolenjskega muzeja med 19. aprilom in sredino julija. Raziskali so 500 kvadratnih metrov prazgodovinskega grobišča in pri tem odkrili osem skeletnih grobov gomile XIV iz starejše železne dobe. Raziskali so tudi 34 skeletnih grobov gomile XVI iz starejše železne dobe. Poseben je bil grob XVI/34 iz osrednjega dela gomile z značilnimi predmeti ženske noše. Obložen je bil s kamni. Odkrili so še 37 grobov kulture žarnih grobišč z velikimi lončenimi žarami.

Novo mesto, Šance. Peč za žganje keramike.
(Foto: F. Aš, ZVKDS, OE Novo mesto.)

kateri so bili vidni ostanki lesene krste, na katero je bil položen železen meč. Grob sodi v prehod iz starejše v mlajšo železno dobo.

Raziskali so gomilo XIV s 45 skeletnimi grobovi starejše železne dobe. V središču gomile so našli s kamni obložen grob s tremi lončenimi posodami in bronasto večglavo iglo oziroma najdbami, ki ga opredeljujejo za najstarejšega v gomili. Pri večini grobov gomile XIV so se ohranili ostanki lesenih krst, ki so se kazali kot pasovi sivozelene ilovice. V sedmih grobovih so se ohranili ostanki oziroma sledovi človeških zob, delov lobanj ter dolgih nožnih kosti. Med grobovi sta izstopala grob XIV/33 z žensko in grob XIV/45 z moško nošo. Posebnost obeh je bila velikost in izredna ohranjenost lesene grobne konstrukcije. Poseben je bil tudi grob XIV/7 z bronasto figuralno okrašeno situlo in številnim kovinskim orožjem. Raziskali so še štiri žgane grobove kulture žarnih grobišč in pet skeletnih grobov, ki sodijo k gomili I. Med temi je izstopal ženski pokop I/77 z množico bronastega, steklenega in jantarnega nakita.

Pri radiokarbonski analizi C14, ki so jo na ostankih kosti iz pri navedenih izkopavanjih sporadično odkrite lončene posode izvedli kasneje, so ugotovili, da gre za zgodnjerednjevski slovanski grob, prvi in doslej edini primer zgodnjerednjevskega žganega groba v Novem mestu.

Objavi: B. Križ, *Novo mesto VII, Kapiteljska njiva – gomile I, XIV in XV, Carniola Archaeologica* 7, 2013. Mateja Belak, *Staroslovanski žarni grob s Kapiteljske njive v Novem mestu, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae* 30, 2014, 397.

Objava: gradivo gomile XIV v B. Križ, *Novo mesto VII, Kapiteljska njiva – gomile I, XIV in XV, Carniola Archaeologica* 7, 2013. Preostalo je neobjavljeno.

2. Novo mesto, Dolenje Karteljevo

Ekipa ZVKD Novo mesto pod vodstvom absolventa arheologije Nika Vareška in dr. Philipa Masona je na trasi komunalnih vodov 2. in 5. novembra opravila ekstenzivni terenski pregled. Na pregledanem območju so našli sledi, ki nakazujejo rimskodobno poselitev.

Objava: P. Mason, N. Vareško, I. Pinter, *Varstvo spomenikov* 39 – 41, 2006, 38-39.

3. Novo mesto, Laze

Ekipa ZVKD Novo mesto pod vodstvom absolventa arheologije Nika Vareška in dr. Philipa Masona je na 16 hektarih industrijskega kompleksa Nova Adria med 10. in 13. majem opravila ekstenzivni pregled. Na parceli št. 433/1, k. o. Bršljin, so v bližini prsti z izjemno količino železove rude našli odlomek prazgodovinske keramike.

Objava: P. Mason, N. Vareško, I. Pinter, *Varstvo spomenikov* 39 – 41, 2006, 121-122.

Na parceli št. 433/1 na območju industrijskega kompleksa Nova Adria je ekipa ZVKDS Novo mesto pod vodstvom restavradorja Martina Pungerčarja in dr. Philipa Masona med 17. in 19. majem opravila intenzivni pregled, pri katerem so izkopali sedem testnih jarkov velikosti meter x me-

ter. Našli so arheološke sledi – odlomke ožgane gline, drobce oglja, železovo rudo in prazgodovinsko keramiko, ki nakazujejo intenzivno rabo prostora v času železne dobe.

Objava: P. Mason, M. Pungerčar, I. Pinter, *Varstvo spomenikov* 39 – 41, 2006, 122.

Pri nadzoru gradnje na osrednjem območju industrijskega kompleksa Nova Adria je dr. Philip Mason z ZVKDS med 12. in 20. julijem naletel na jame s prazgodovinsko keramiko, ogljem in železovo rudo. Skupaj z absolventom arheologije Nikom Vareškom je nadzor na vzhodnem območju kompleksa nadaljeval med 17. avgustom in do 8. septembrom. Odkrila sta ostanke prazgodovinske – železnodobne – naselitve s sledovi intenzivne rabe železove rude.

Objava: P. Mason, M. Pungerčar, I. Pinter, N. Vareško, *Varstvo spomenikov* 39 – 41, 2006, 122–125.

4. Novo mesto, Kapiteljski hrib

Ob sondiranju pobočja nad platojem stare poročnišnice – zdaj upravne enote – so odkrili poznolatensko peč za žganje keramike iz obdobja med 1. stoletjem pr. n. š. in 1. stoletjem n. š. Peč sodi v čas poselitve ob cerkvi sv. Nikolaja in grobišča Beletov vrt. Raziskave ZVKDS so potekale pod vodstvom Danila Breščaka in arheologinje Katarine Udovč.

Objava: K. Udovč, *Mlajšeželeznodobna peč za žganje keramike in raziskovanje na novomeškem Kapiteljskem griču*, *Rast* 3–4, 2012, 36.

5. Novo mesto, Portoval

Zaradi gradnje novega nogometnega igrišča so na 11.800 kvadratnih metrih 19. in 20. oktobra opravili intenzivni arheološki pregled. Vodila sta ga absolvent arheologije Niko Vareško in dr. Philip Mason. Našli so odlomka antične in prazgodovinske keramike, kose ožgane gline in odlomek antičnega stekla.

Neobjavljeno.

Novo mesto, vas Krka. Kamnita glajena sekira – 4. tisočletje pr. n. š. (Foto: B. Križ, Dolenjski muzej)

2005

1. Novo mesto, Cegelnica

Arheološko vrednotenje terena na mestu načrtovane stanovanjske hiše na parceli št. 292/26, k. o. Bršljin, 16. oktobra pod vodstvom arheologinje mag. Maše Sakare Sučević in nadzorom dr. Phila Masona z ZVKD. V štirih testnih jarkih meter krat meter so odkrili arheološke artefakte.

Objava: P. Mason, M. Sakara Sučević, I. Pinter, *Varstvo spomenikov* 42, 2006, 100.

2. Novo mesto, Kapiteljska njiva

Zavarovalno arheološko izkopavanje pod vodstvom arheologa Boruta Križa iz Dolenjskega muzeja od srede aprila do julija. Pri raziskavi 650 kvadratnih metrov prazgodovinskega grobišča so odkrili tri skeletne grobove gomile XVII in skeletni grob, ki ga niso mogli pripisati nobeni gomili. Največji del raziskave je zajel 90 grobov iz časa kulture žarnih grobišč. Vsi so bili dokaj plitvo vkopani in zato precej poškodovani. Večina jih je vsebovala masivne lončene žare, napolnjene z žganino.

Objava: B. Križ, *Varstvo spomenikov* 42, 2006, 97–99.

3. Novo mesto, Gorenje Karteljevo

Geolog Bojan Otoničar z Inštituta za raziskovanje krasa ZRC SAZU in študent geologije Mitja Prelovšek sta 15. septembra ZVKDS Novo mesto obvestila o naključni najdbi na gradbišču. Ugotovili so, da gre za dva skoraj v celoti ohranjena rim-

ska miljnika na parceli št. 290/6 in 290/9, k. o. Zagorica.

Miljnika so 3. oktobra prepeljali v Restavratorski center v Ljubljano, februarja pa v Novo mesto, kjer stojita v veži gradu Grm. Oba miljnika sta iz apnenčastega bloka z napisom. Stala sta ob rimski državni cesti Emona–Nevidunum–Siscia. Miljnik Antonina Pija so izvirno postavili med 10. decembrom 139 in nastopom tretjega konzulata v začetku januarja 140 n. š.

Miljnik Septimija Severa in njegovih sinov, Karakale in Gete, so postavili v času devete oblasti Septimija Severa med 10. decembrom 200 in 9. decembrom 201 n. š.

Objava: M. Lovenjak, U. Bavec, *Nova rimska miljnika na Karteljevem, Rimske ceste in projekt avtocest, Rast 2*, 2006, 48–52.

4. Novo mesto, Gotna vas

Ekipa ZVKDS Novo mesto pod vodstvom mag. Maše Sakare Sučević in nadzorom dr. Philipa Masona je 9. oktobra opravila arheološko vrednotenje na mestu gradnje stanovanjske hiše na severnem in osrednjem delu parcele št. 514/10, k. o. Gotna vas. Izkopali so štiri testne jarke meter x meter in v prvih dveh odkrili novoveške ostanke.

Objava: P. Mason, M. Sakara Sučević, I. Pinter, *Varstvo spomenikov 42*, 2006, 96–97.

5. Novo mesto, Grmske njive

Ekipa ZVKDS Novo mesto pod vodstvom mag. Maše Sakare Sučević in nadzorom dr. Phila Masona je na 2.206 metrih trase KBV Gotna vas–tovarna Revoz na parceli št. 1367/3, k. o. Kandija, opravila ekstenzivni terenski pregled. Delo je potekalo 20. in 21. novembra. Med gradivom je bilo 52 odlomkov ožgane glinice in delček prazgodovinskega keramičnega svitka.

Objava: P. Mason, M. Sakara Sučević, I. Pinter, *Varstvo spomenikov 42*, 2006, 97.

6. Novo mesto, Mačkovec

Decembra 2004 so po predhodnem ogledu avtocestne trase na odseku Hrastje–Lešnica mimo naselja Mačkovec na parceli št. 2089/13, k. o. Ždi-

nja, vas zaradi domneve halštatske gomile izkopali testno sondo 3 x 4 metre. Na njenem robu so odkrili del vkopa, ki so ga med kasnejšimi izkopavanji označili za grob 1. Arheološka zaščitna izkopavanja, pri katerih sta sodelovali ekipi ZVKDS Novo mesto in Dolenjskega muzeja, so potekala od 14. marca do 7. aprila. V obod gomile je bilo vkopanih 13 skeletnih grobov, v dveh vrstah polkrožno razporejenih okrog centralnega groba. Začetek pokopavanja so označevali deli noše, značilni za prehod iz 6. v 5. stoletje pred n. š., konec pa deli noše, značilni za 4. stoletje pred n. š.

Objavi: U. Bavec, *Varstvo spomenikov 42*, 2006, 85–86. D. Breščak, K. Udovč, *Varstvo spomenikov 43*, 2007, 127–128.

7. Novo mesto, Mestne njive

Po spomladanskem oranju terenski pregled pod vodstvom Boruta Križa iz Dolenjskega muzeja. Raziskali so grob št. 559 iz časa kulture žarnih grobišč. Lončena žara je bila precej poškodovana.

Objava: B. Križ, *Varstvo spomenikov 42*, 2006, 100.

8. Novo mesto, Ljubljanska cesta

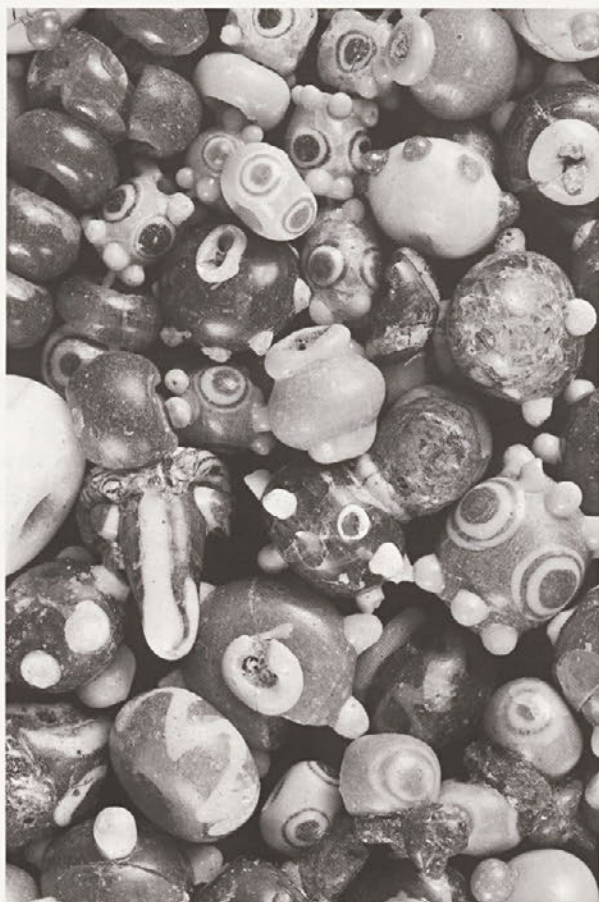
Zaradi rekonstrukcije Ljubljanske ceste je novembra potekal ekstenzivni arheološki pregled trase pod vodstvom Katarine Udovč z ZVKDS Novo mesto. Arheoloških sledov ni bilo.

Objava: neobjavljeno *Poročilo o ekstenzivnem arheološkem pregledu trase rekonstrukcije Ljubljanske ceste v Novem mestu*, K. Udovč, 2005.

9. Novo mesto, Germove štale

Arheološko vrednotenje zaradi ureditve galerije v objektu Germova 1, ki ga je Katarina Udovč z ZVKDS Novo mesto opravila oktobra. V objektu so izkopali sondo velikosti 4 x 3 metre in v njej našli nekaj odlomkov novejšje zelene in rjavo glazirane lončenine. Ugotovili so dve hodni ravni, s starejšim, ki sodi v čas uporabe hleva.

Objava: neobjavljeno *Poročilo o arheološkem vrednotenju znotraj objekta Germova1-Germove štale, na parc. št. 1533 in 1534, k. o. Novo mesto*.

Novo mesto, Kapiteljska njiva, Kandija. Raznobarvne steklene jagode – 6. – 4. stoletje pr. n. š. (Foto: B. Križ, Dolenjski muzej)

10. Novo mesto, mestno jedro

Zaradi prenove infrastrukturnih vodov je ekipa ZVKDS pod vodstvom Danila Breščaka in Katarine Udovč v predelu kareja 2 – Društveni trg, iztek Cvelbarjeve in Muzejske ulice proti Sokolski – izkopala tri sonde 4 x 4 metre. Najbolj zanimivi in povedni rezultati so se pokazali v sondi 1 na Društvenem trgu med Jakčevim in Rokodelskim domom. Odkrili so temelje objekta z ruševinsko plastjo s srednjeveškim gradivom 15. in 16. stoletja, med katerim so prevladovala pečnice, lončeni in nekaj kovinskih najdb.

Objavi: K. Udovč, D. Breščak, *Poznogotske in renesančne pečnice iz Novega mesta*, *Varstvo spomenikov* 44, 2008, 70. K. Udovč, *Srednjeveške pečnice Novega mesta*, razstavniki katalog, 2015.

Pri nadzoru izkopa gradbene jame za nadomestno stanovanjsko hišo in arhitekturni biro v Kratki ulici je Danilo Breščak z ZVKDS opazil del masivnega kamnitega zidu, ki se ga natančneje ni dalo opredeliti. Dokumentiranje ni bilo možno.

Neobjavljeno.

2006

1. Novo mesto, Gotna vas

Arheološko vrednotenje na parceli št. 514/11, k. o. Gotna vas, 22. julija pod vodstvom mag. Maše Sakare Sučević in nadzorom dr. Philipa Masona z ZVKDS Novo mesto. V dveh testnih jarkih meter x meter so ugotovili, da so območje vrtače izkoriščali v prazgodovini. Obstaja tudi možnost, da tamkajšnje najdbe pripadajo sosednjemu arheološkemu najdišču.

Objava: P. Mason, I. Pinter, M. Sakara Sučević, *Varstvo spomenikov* 43, 2007, str. 146–147.

2. Novo mesto, Grnske njive

Arheološko vrednotenje na območju KBV Gotna vas – Revoz na parceli št. 1367/3, k. o. Kandija, 21. in 24. marca pod vodstvom dr. Philipa Masona in Damijana Skubica. Na osi trase so izkopali 10 testnih jarkov meter krat meter. Arheološke najdbe so potrdile dejavnost v prazgodovinskem in rimskem obdobju.

Objava: P. Mason, D. Skubic in I. Pinter, *Varstvo spomenikov* 43, 2007, 151.

3. Novo mesto, Kapiteljska njiva

Zavarovalno arheološko izkopavanje pod vodstvom Boruta Križa iz Dolenjskega muzeja med 3. aprilom in koncem julija. Raziskali so 520 kvadratnih metrov prazgodovinskega grobišča. Na njegovem severovzhodnem delu so odkrili devet poškodovanih grobov kulture žarnih grobišč. Izkopali so še 48 skeletnih starejšezelznodobnih grobov, ki so sodili k štirim gomilam, ki so se med seboj dotikale ali celo prekrivale, ter nekoliko oddaljeni gomili I. Gomila XVIII je bila v tlorisu okrogla, v premeru je merila 14 metrov, vsebovala je 32 skeletnih grobov, med katerimi je s svojo centralno

Pogled na grobišče Kapiteljska njiva – 2014.
(Foto: A. Križ, arhiv Dolenjskega muzeja)

Kapiteljska njiva sredi devetdesetih let 20. stoletja.
(Foto: B. Križ, Dolenjski muzej)

lego in kamnito oblogo izstopal grob XVIII/32. Na jugovzhodnem vogalu groba, kjer je bil vkopan žarni grob, je manjkal del kamnite obloge. Severozahodno od gomile XVIII je ležala gomila XX. Raziskali so bili štiri skeletne starejšeželeznodobne grobove. Raziskava je zajela tudi štiri grobove gomile IX, ki so jo delno raziskali že leta 2000.

Objava: B. Križ, *Varstvo spomenikov* 43, 2007, 148–149.

4. Novo mesto, Mestne njive

Po zemeljskih in izravnalnih delih na območju prazgodovinskega grobišča so izvedli zavarovalni poseg. Ekpa pod vodstvom Boruta Križa iz Dolenjskega muzeja je opravila izkop poškodovanega žganega groba. V bližini žganega groba 560 kulture žarnih grobišč so sporadično našli lončeno posodico.

Objava: B. Križ, *Varstvo spomenikov* 43, 2007, 147–148.

5. Novo mesto, mestno jedro

Arheološka sondiranja zaradi prenove infrastrukturnih vodov, ki je zajela območje Društvenega trga – sonda 1, iztek Cvelbarjeve – sonda 2 in Muzejske ulice – sonda 3. Opravili so ga pod vodstvom Danila Breščak in Katarine Udovč z ZVKDS Novo mesto. V ruševinski plasti sonde 1 so našli gradivo iz 15. in 16. stoletja, med katerim so prevladovali različni tipi neglaziranih pečnic, lončenina, nekaj kovinskih najdb in srebrni novc. V sondi 2 so našli le fragmente lončenine, v sondi 3 pa bronast gumb in del bronastega prstana.

Objave: D. Breščak, K. Udovč, *Varstvo spomenikov* 43, 2007, 150–151. D. Breščak, K. Udovč, *Varstvo spomenikov* 44, 2008, 77–85. K. Udovč, *Srednjeveške pečnice Novega mesta*, razstavni katalog, 2015.

6. Novo mesto, Portoval

Arheološko ovrednotenje zaradi načrtovanega kablovoda na parcelah št. 8/3, 8/18, 8/19 in 8/20, k. o. Šmihel, 16. in 17. junija pod vodstvom dr. Philipa Masona in arheologa Mihe Murka. Na osi trase so izkopali 14 testnih jarkov meter krat meter. Na podlagi stratifikacije arheoloških ostalin so ugotovili, da je bilo območje poseljeno v prazgodovini in rimskem obdobju.

Objava: P. Mason, I. Pinter, M. Murko, *Varstvo spomenikov* 43, 2007, 149–150.

7. Novo mesto, Mačkovec

Arheološki intenzivni pregled na območju načrtovane poslovno-storitvene cone Mačkovec je oktobra in novembra opravila ekipa ZVKDS Novo mesto pod vodstvom Katarine Udovč in nadzorom dr. Philipa Masona. Zemljišče 24 hektarov so razdelili na 12 območij. Med najdbami so prevladovali odlomki lončenine in gradbenega materiala. Večina je sodila v novejša obdobja, sledila sta rimska doba in prazgodovina.

Objava: K. Udovč, P. Mason, *Varstvo spomenikov* 44, 2008, 179–180.

8. Novo mesto, proštija

Pod vodstvom Danila Breščaka z ZVKDS Novo mesto so izkopali sondo v proštijijski garaži in v njej

naleteli na zid, grajen z apneno malto, ki za natančno datiranje ni imel oprijemljivih najdb. Mor-da antični.

Neobjavljeno.

9. Novo mesto, Čitalniška ulica

Dokumentiranje vodnjaka(?) pred vhodom v hišo na Čitalniški 2 pod vodstvom Danila Breščaka, ZVKDS.

Neobjavljeno.

10. Novo mesto, mestno jedro

Nadzor ob izkopu tampona v spodnjem vogalu nepokritega dela tržnice na Florjanovem trgu pod vodstvom Danila Breščaka, ZVKDS Novo mesto. Arheoloških sledi niso ugotovili.

2007

1. Novo mesto, Kapiteljska njiva

Zavarovalno arheološko izkopavanje Dolenskega muzeja od 7. aprila do 6. julija pod vodstvom Boruta Križa. Raziskali so 560 kvadratnih metrov grobišča. Našli so 46 starejšeželeznodobnih skeletnih grobov, ki so sodili v gomile XXVIII, XXIX in XXX, s tem da so raziskali le južno polovico gomile XXIX in 21 grobov kulture žarnih grobišč. Izstopala sta grobova 199 in 207 z izjemnimi nakitnimi predmeti. Med prazgodovinskimi gomilami so naleteli na ostanke obrambnega sistema strelskih jarkov ter strelskih in minometnih položajev iz druge svetovne vojne.

Gomila XXVIII je vsebovala 16 skeletnih grobov, raziskanih leta 2007, in leta 2000 raziskani grob. Zaradi sploščenosti navzven ni bila več opazna. Med 12 grobovi gomile XXX je izstopal grob XXX/5, ki je meril 3,6 krat 1,2 metra in je bil najverjetneje izropan, saj je vseboval le skromne ostanke brona in železa.

Gomilo XXIX so raziskali le delno in je vsebovala 18 skeletnih grobov. Med temi je zaradi centralne lege in velikosti izstopal grob XXIX/14. Grob je meril 2,7 krat 3,2 metra in vseboval množico lončenih posod, bronasto sekuro ter bronaste in železne predmete. Drugi izjemni grob XXIX/2 je bil zelo plitvo vkopan. Vseboval je izjemen bro-

nast predmet – sceptor, ki je najverjetneje pripadal ženski višjega stanu, ter množico bronaste, steklenega in jantarnega nakita ob veliki lončeni posodi ter vretencu.

Objavi: B. Križ, *Varstvo spomenikov* 44, 2008, 185–188. B. Križ, P. Stipančič, A. Škedelj Petrič, *Arheološka podoba Dolenjske*, katalog stalne razstave, 2009.

2. Novo mesto, Ragovo – Laze

Arheološki ekstenzivni pregled trase plinovoda v novomeški občini ekipe ZVKDS Novo mesto pod vodstvom Maše Sakara Sučević in nadzorom dr. Philipa Masona. Delo je potekalo 12., 15. in 16. avgusta. Na območju parcele št. 182, k. o. Ragovo, so našli odlomka ožgane gline, ki nakazuje ta prazgodovinsko najdišče, verjetno naselbinske narave v sklopu bližnjega Grabna, ki je domnevna prazgodovinska naselbina.

Objava: P. Mason, M. Sakara Sučević, I. Pinter, *Varstvo spomenikov* 44, 2008, str. 185.

3. Novo mesto, Mačkovec

Arheološko vrednotenje s 26 strojnimi testnimi jarki na območju poslovno-storitvene cone Mačkovec ekipe ZVKDS Novo mesto pod vodstvom dr. Philipa Masona in s pomočjo arheologa Primoža Predana ter absolventke arheologije Tine Britovšek. Delo je potekalo od 23. marca do 30. aprila. Zemljišče so razdelili na štiri območja. Najdbe na območjih 1–3 parcel št. 2089/1, 2089/12 in 2551/1, k. o. Ždinja vas, ter parcel št. 2123/1 in 2125/3, k.o. Ždinja vas, ter parcele št. 905/2, k.o. Bršljin, nakazujejo občasno poselitev v prazgodovini. Na območju 4 so odkrili rimskodobno grobišče z 10 grobovi in jarkom, ki ga je najverjetneje zamejeval.

Objava: P. Mason, P. Predan, T. Britovšek, I. Pinter, *Varstvo spomenikov* 44, 2008, str. 178.

4. Novo mesto, Mačkovec

Arheološko vrednotenje z 10 strojnimi testnimi jarki na območju poslovno-storitvene cone Mačkovec ekipe ZVKDS Novo mesto pod vodstvom dr. Philipa Masona in absolventke arheologije Tanje Kmetec od 2. avgusta do 10. septembra. Od-

Poslovna cona Mačkovec, izkopavanja srednjebronastodobne naselbine, rimskodobnega planega žarnarnega grobišča in razorane starejšeželeznodobne gomile, 2007. (Foto: Marko Pršina, ZVKDS, Novo mesto)

krite arheološke strukture in posamične najdbe dokazujejo, da je bilo območje poseljeno v prazgodovini, rimskem obdobju in srednjem veku.

Objava: P. Mason, T. Kmetec, I. Pinter, *Varstvo spomenikov* 44, 2008, 177.

5. Novo mesto, Mačkovec

Arheološka izkopavanja na parcelah št. 2089/1, 2551/1 in 2089/12, k. o. Ždinja vas. Julijska izkopavanja je izvedla ekipa ZVKDS Novo mesto pod vodstvom Danila Breščaka ter s sodelovanjem Katarine Udovč in Martina Pungerčarja. Na raziskanih 960 kvadratnih metrih so našli posamezne vkope, domnevno temelje prazgodovinskega objekta. Na sledi naselbine so opozarjale tudi najdbe, glinena vretenca, žrmlje, hišni lep, brus, odlomki lončenine in železni nož.

Objava: K. Udovč, *Varstvo spomenikov* 44, 2008, 178.

2008

1. Novo mesto, Gotna vas

Arheološko vrednotenje območja, predvidenega za gradnjo stanovanjskega kompleksa Poganci od 5. februarja do 3. marca pod vodstvom dr. Philipa Masona in Slobodana Olića. Izkopali so 15 dva metra širokih testnih jarkov, različnih dolžin in globin. Na podlagi stratifikacije arheoloških ostalin so ugotovili, da je bilo območje poseljeno v prazgodovini in rimskem obdobju.

Objava: P. Mason, S. Olić, I. Pinter, *Varstvo spomenikov* 46, 2010, 240–241.

2. Novo mesto, Gotna vas

Zaščitne arheološke raziskave na območju gradnje stanovanjskega kompleksa Poganci od 9. julija do 20. avgusta pod vodstvom dr. Philipa Masona in Slobodana Olića. V dveh sondah so raziskali 890 kvadratnih metrov. Na podlagi stratigrafskih podatkov so ugotovili dve poselitveni fazi, mlajšo

v rimski dobi in starejšo, na podlagi pregleda keramičnih najdb uvrščeno v čas zgodnje bronaste dobe.

Objava: P. Mason, S. Olić, *Varstvo spomenikov* 46, 2010, 241.

3. Novo mesto, Kapiteljska njiva

Zavarovalno arheološko izkopavanje Dolenjskega muzeja od 19. julija do 4. avgusta ter od 3. septembra do 15. oktobra pod vodstvom Boruta Križa. Raziskali so 550 kvadratnih metrov grobišča in odkrili 21 skeletnih starejšeželeznodobnih grobov gomile XXIX s premerom 20 metrov in 41 grobovi. V dokončno še neraziskani gomili XXXI so raziskali 37 skeletnih starejšeželeznodobnih grobov. Raziskali so še dva skeletna grobova gomile XXXII ter 17 grobov kulture žarnih grobišč. Naleteli so tudi na množico ostankov utrditve Novega mesta med letoma 1941 in 1945. V ostankih leseno- zemljenega bunkerja so našli italijanski čeladi, ročno bombo ter več nabojev in praznih tulcev.

Objava: B. Križ, P. Stipančić, *Varstvo spomenikov* 45, 2009, 134–135.

4. Novo mesto, Mačkovec – severovzhodni in severozahodni predel poslovno-storitvene cone

Arheološka izkopavanja ZVKDS Novo mesto pod vodstvom dr. Philipa Masona od 2. junija do 30. septembra. Izidi so potrdili več naselbinskih stopenj iz srednje bronaste dobe in dejavnost v poznem srednjem in novem veku.

Objava: neobjavljeno *Poročilo o izvedenih predhodnih arheoloških raziskavah na območju PSCM* 5 in 6, P. Mason, 2012.

5. Novo mesto, Proštijski vrt

Geomehanske raziskave zaradi sanacije mestnega obzidja od 28. do 30. januarja pod vodstvom Danila Breščaka in Katarine Udovč, ZVKDS Novo mesto. Odkrili so prazgodovinska, antično in srednjeveško keramiko. Mestno obzidje se je kot samostoječi zid, današnje Šance, ohranilo le na zahodni strani mesta na Kapiteljskem hribu, kjer še zdaj omejuje proštijski vrt.

Neobjavljeno. Kratka predstavitev problematike sanacije mestnega obzidja je predstavljena v prispevku D. Gerić, *Varstvo spomenikov* 45, 2009, 144–146.

6. Novo mesto, Mačkovec

Arheološka izkopavanja ekipa ZVKDS Novo mesto pod vodstvom dr. Philipa Masona in Tine Britovšek na parcelah št. 928/4 in 924/4, k. o. Bršljin. Izkopavanja so potrdila starejšeželeznodobno gomilo z dvema skeletnima pokopoma, rimsko grobišče z 89 grobovi iz 1. in 2. stoletja n. št. ter nekaj rimskodobnih jam.

Objava: *neobjavljeno* Poročilo o arheoloških izkopavanjih na območju PSCM 4, T. Britovšek, P. Mason, 2008.

2009

1. Novo mesto, Kovačev Laz, Gotenski boršt, Veliki hrib

Arheološke raziskave na območju poslovno-industrijske cone Cikava med 15. majem in 27. julijem pod vodstvom dr. Philipa Masona in Ildiko Pinter. Glavnino pregledane površine je predstavljal gozd, na vzhodu večinoma travniki in njive. Raziskave s strojnim izkopom testnih jarkov so opravili na parcelah št. 312, k. o. Gotna vas, in št. 2157, 2158 ter 2178, k. o. Smolenja vas. Ugotovili so prazgodovinsko posolitev.

Objava: P. Mason, I. Pinter, *Varstvo spomenikov* 46, 2010, 241–242.

2. Novo mesto, Žabja vas

Arheološke raziskave na zahodu poslovno-industrijske cone Cikava oziroma na delu koridorja ceste tretje razvojne osi pod vodstvom dr. Philipa Masona in Ildiko Pinter. Intenzivni terenski pregled parcel št. 2000/1, 2000/2, 2001/6, 2005/1 in 2006/1, k. o. Smolenja vas. Našli so prazgodovinske in rimskodobne sledove.

Objava: P. Mason, I. Pinter, *Varstvo spomenikov* 46, 2010, 242–243.

3. Novo mesto, Gotna vas

Arheološke raziskave na parcelah št. 466/7, 466/8 in 466/9, k. o. Gotna vas, zaradi gradnje poslovno-stanovanjskega objekta 21. junija pod

vodstvom dr. Philipa Masona, ZVKDS, Center za preventivno arheologijo (CPA), in mag. Maše Sakaro Sučević. V petih testnih jarkih meter krat meter so našli prazgodovinsko in rimskodobno keramiko.

Literatura: neobjavljeno *Poročilo o predhodnih arheoloških raziskavah na parcelah št. 466/1, 466/8, 466/9, k. o. Gotna vas*, P. Mason, 2009.

4. Novo mesto, Mestne njive

Raziskave na območju Mestnih njiv, kjer je bila predvidena gradnja stanovanjske hiše. V šestih testnih jarkih, južno od predvidene gradnje, so pod vodstvom dr. Philipa Masona, ZVKDS, CPA, in študenta arheologije Aleša Tirana med 15. in 24. julijem našli prazgodovinsko, rimskodobna in novodobna keramiko.

Objava: neobjavljeno *Poročilo o predhodnih arheoloških raziskavah na parcelah št. 592/2, 596/1, 596/2, k. o. Novo mesto*, P. Mason, 2009.

5. Novo mesto, Bršljin

Na območju gradnje stanovanjske hiše na parcelah št. 385/1 in 370/3, k. o. Bršljin, so pod vodstvom dr. Philipa Masona (ZVKDS, CPA) in mag. Maše Sakaro Sučević 17. maja izkopali dva testna jarka. Območje sodi k arheološkemu najdišču Groblje z rimsko villo rustico. V sondah so naleteli na rimsko opeko.

Objava: neobjavljeno *Poročilo o predhodnih arheoloških raziskavah na parcelah št. 385/1, 370/3, k. o. Bršljin*, P. Mason, 2009.

6. Novo mesto, Trška gora

Na območju poteka vodovoda so pod vodstvom dr. Philipa Masona (ZVKDS, CPA) in Ildiko Pinter med 24. avgustom in 4. septembrom opravili ekstenzivni terenski pregled. Najdbe so bile novejšje.

Objava: neobjavljeno *Poročilo o predhodnih arheoloških raziskavah ETP trasa vodovoda Trška gora*, 1. del, P. Mason, 2010.

Novo mesto, Mestne njive, grob 384 iz obdobja kulture žarnih grobišč ob izkopu. (Foto: B. Križ, Dolenjski muzej)

7. Novo mesto, Šmihel

Zaradi ureditve pločnika od Šukljeteve ulice do križišča s Smrečnikovo ulico so pod vodstvom dr. Philipa Masona (ZVKDS, CPA) in Katarine Udovč izkopali testna jarka, v katerih so našli človeške kosti s pridatki – svetinjavami in pasnimi sponami ter temelj zidu.

Objava: neobjavljeno *Poročilo o predhodnih arheoloških raziskavah na parc. št. 375/2, 376, k. o. Šmihel*, K. Udovč, 2009.

8. Novo mesto, Mačkovec

Ob gradbenih delih na območju poslovno-storitvene cone Mačkovec so oktobra izvedli nadzor pod vodstvom dr. Philipa Masona (ZVKDS, CPA). Odkrili so jame z gradivom iz srednje bronnaste dobe.

Neobjavljeno.

9. Novo mesto, Kapiteljska njiva

Zavarovalno izkopavanje Dolenjskega muzeja od aprila do konca julija pod vodstvom Boruta Križa. Raziskave so zajele 770 kvadratnih metrov grobišča, pri čemer so odkrili 46 skeletnih starejšjezeleznodobnih grobov in 21 grobov kulture žarnih grobišč. Odkrili so tudi več strelskih položajev in dva bunkerja iz druge svetovne vojne z množico streliva, osebnih vojaških predmetov in druge opreme. Končali so izkop gomile XXXI z vsaj 38 skeletnimi grobovi, od katerih je najstarejši segal v sredo 7. stoletja pr. n. š., najmlajši pa v 4. stoletje pr. n. š.

Novo mesto, Kapiteljska njiva. Gomila XXXIII, grob 19. Grob starejšeželeznodobne kneginje ob odkritju. (Foto: B. Križ, Dolenjski muzej)

Težišče dela je predstavljala dokaj okrogla gomila XXXIII premera 13 metrov in ohranjenimi 32 skeletnimi grobovi. Gotovo velja omeniti izjemen grob 19 v gomili XXXIII, ki je vseboval izredno število grobnih pridakov. Nedvomno grob kneginje, ki je v 6. stoletju pr. n. š. zavzemala pomembno mesto v tedaj že zelo razslojeni halštatski družbi.

Neobjavljeno.

2010

1. Novo mesto, Kapiteljska njiva

Zavarovalno arheološko izkopavanje Dolenjskega muzeja od aprila do konca julija pod vodstvom Boruta Križa. Raziskali so 1.020 kvadratnih metrov grobišča oziroma 12 grobov kulture žarnih grobišč in več starejšeželeznodobnih grobov treh gomil. Leta 2010 so raziskali le 12 grobov gomile XXXIV, tri grobove gomile XXXV ter 33 grobov gomile XXXVI. Vsi gomilni grobovi so bili skeletni, kostni ostanki se niso ohranili. Grobnice so bile pravokotne, v njih so bili ohranjeni sledovi desk. Posebnost je bil grob (morda dvojni) XXXVI/20, v katerem so našli predmete moške in ženske noše.

Objavi: B. Križ, P. Stipančič, *Varstvo spomenikov* 47, 2012, 123-126. P. Stipančič, B. Križ, M. Guštin, *Novo mesto – Kapiteljska njiva, The earliest La Tène graves in Novo mesto*, 2015.

2. Novo mesto, Gotna vas

Zaradi legalizacije stanovanjske hiše (Jedinščica 44) so pod vodstvom arheologa Otmarja Kovača 7. oktobra izvedli arheološko raziskavo z izkopom dveh testnih sond na območju parcele št. 458/11, k. o. Gotna vas. Arheoloških sledov niso našli.

Objava: neobjavljeno *Poročilo o izvedeni predhodni arheološki raziskavi*, O. Kovač, 2010.

3. Novo mesto, Mačkovec – območje dovozne

ceste

Na območju gradnje poslovno-storitvene cone Mačkovec, znotraj arheološkega najdišča Brezovica, so pod vodstvom arheologov Primoža Predana in Mateja Drakslerja med 20. septembrom in 3. novembrom izvedli arheološki izkop 35 testnih jarkov. Najdbe – ostanki ceste in peči – so potrdile poselitev v prazgodovini in rimskem obdobju. Nadaljevanje raziskav je potekalo pod vodstvom arheologa Mihe Murka potekalo do 30. novembra. Leta 2010 so raziskali 23.000 kvadratnih metrov. Dela so nadaljevali leta 2012.

Objava: neobjavljeno *Poročilo o arheološkem nadzoru in dokumentiranju ob gradnji na območju gradnje in ureditve poslovno-storitvene cone v Novem mestu, Mačkovec*, M. Draksler, 2010.

4. Novo mesto, Trška gora

Na območju poteka vodovoda je ZVKDS, CPA Novo mesto med 4. in 14. majem opravil ekstenzivni terenski pregled pod vodstvom dr. Philipa Masona. Najdbe so segale v prazgodovino, rimsko obdobje in novejši čas.

Objava: neobjavljeno *Poročilo o predhodnih arheoloških raziskavah ETP trasa vodovoda Trška gora*, 2. del, P. Mason, 2010.

5. Novo mesto, Šmihel

Zaradi ureditve pločnika za pešce od Šukljetove ulice do križišča s Smrečnikovo ulico so sondiranja pokazala, da so bila ob poteku gradbenih del potrebna tudi arheološka izkopavanja. Raziskave pod vodstvom Primoža Predana so potekale med 14. in 23. junijem. Najdene človeške kosti in podatki so bili ostanki prekopavanja oziroma čišče-

nja grobišča, ki so ga med 15. in 19. stoletjem izvedli okoli cerkve. Naleteli so na temelje zidu, ki je omejevalo grobišče.

Objava: neobjavljeno *Poročilo o arheoloških raziskavah na zemljiščih s parc. št. 375/2, 376, k. o. Šmihel*, D. Salecl, 2010.

6. Novo mesto, Šmihel

Zaradi sanacijskih del na cerkvi sv. Mihaela v Šmihelu je ekipa PJP pod vodstvom arheologa Primoža Predana med 16. in 26. junijem opravila arheološke raziskave v objektu. V cerkveni ladji so odkrili grobove s svetinjavami, gumbi, jagodami rožnih vencev in prstan. Najdbe sodijo v 17. do 18. stoletje.

Objava: neobjavljeno *Poročilo o arheoloških raziskavah v cerkvi svetega Mihaela v Šmihelu na parc. št. 375/1 in 375/2, k. o. Šmihel*, D. Salecl, 2010.

7. Novo mesto, Šmihel

Nadzor prenovitvenih del v cerkvi sv. Mihaela 14. junija in 21. ter 22. julija. Ob tem so odkrili ostanke zidane arhitekture starejšega objekta, najverjetneje romanske cerkve iz 13. stoletja.

Objava: neobjavljeno *Poročilo o strokovnem nadzoru v cerkvi sv. Mihaela v Šmihelu*, U. Bavce, 2010.

8. Novo mesto, Ždinja vas

Na 33 hektarjih severno od avtoceste Ljubljana–Obrežje in južno od Ždinje vasi so izvedli študij-sko lasersko skeniranje površja (LiDAR prospekci-ja). Izstopala je starejšeželeznodobna gomila, ki je že zabeležena kot enota kulturne dediščine.

Objava: D. Mlekuž, *Varstvo spomenikov* 47, 2012, 178–181.

9. Novo mesto, Groblje

Nadzor nadomestne stanovanjske gradnje na parceli št. 1162/3, k. o. Bršljin, 24. in 25. marca pod vodstvom Tine Britovšek, ZVKDS Novo mesto. Na obrobju ostankov rimske podeželske vile so našli žrmlje, brusni kamen in odlomke antične keramike.

Objava: neobjavljeno *Poročilo o strokovnem nadzoru na parc. št. 1162/3, k. o. Bršljin*, U. Bavce, 2010.

10. Novo mesto, Graben

Arheološki terenski pregled na parceli št. 217/1, k. o. Ragovo, z izkopom 20 testnih jarkov meter krat meter sedemčlanske ekipe pod vodstvom arheologov Primoža Predana in Matevža Lavrinca 3. in 4. maja. Večina najdb je bila novejših. Izstopal je večji kos obdelanega kremenovega jedra, ki z že znano sekuro v bližini potrjuje dejavnost verjetno v mlajši kameni in bakreni dobi – 4. in 3. tisočletje pr. n. š.

Objava: neobjavljeno *Poročilo o arheološkem terenskem pregledu na delu zemljišča parc. št. 217/1, k. o. Ragovo*, M. Lavrinc, 2010.

11. Novo mesto, Bršljin

Zaradi gradbenih posegov je ekipa podjetja Arhos pod vodstvom arheologa Slobodana Olića med 28. junijem in do 20. julijem na območju nadomestne gospodarske cone ob Straški cesti – arheološko najdišče Laze – opravila terenske preglede. Vrednotenje s testnimi jarki je potrdilo prazgodovinsko dejavnost. Naleteli so na odlomke keramike iz pozne bronaste in starejše železne dobe.

Objava: neobjavljeno *Poročilo o arheoloških terenskih pregledih na območju OPPN Nadomestna gospodarska cona ob Straški cesti, Bršljin*, S. Olić, 2010.

2011

1. Novo mesto, Kapiteljska njiva

Zavarovalno arheološko izkopavanje Dolenjskega muzeja od aprila do konca julija pod vodstvom Boruta Križa. Raziskali so 1.320 kvadratnih metrov grobišča. Izkop je zajel severozahodna pobočja na mestu. Raziskali so 13 poznobronastodobnih grobov 266 do 278 in 56 skeletnih starejšeželeznodobnih grobov šestih gomil XXXVI – XLI. Grobovi oziroma gomile so bili razporejeni po vsem izkopnem polju, njihova lega pa nakazuje širitev grobišča v vse smeri pobočij Kapiteljske njive.

Objava: B. Križ, P. Stipančič, *Varstvo spomenikov* 48, 2013, 173–176.

2. Novo mesto, Kandija

Zaradi predvidene gradnje gospodarske stavbe je ekipa podjetja Arhos pod vodstvom Slobodana Olića na parcelah št. 447 in 448/3, k. o. Kandija, opravila strojni izkop sonde. Najdbe sodijo v novejša obdobja.

Objava: neobjavljeno *Poročilo o predhodni arheološki raziskavi za določitev vsebine in sestave najdišča na parc. št. 447 in 448/3, k. o. Kandija*, S. Olić, 2011.

3. Novo mesto, Grmske njive

Zaradi predvidene ureditve meteorne kanalizacije na parceli št. 1367/1, 1367/7 in 1367/9, k. o. Kandija, so pod vodstvom arheologa Primoža Stergarja in absolventa arheologije Aleša Tirana 24. in 28. oktobra izvedli arheološko raziskavo z izkopom 28 testnih jarkov meter krat meter. Na severnem odseku trase so našli na arheološke ostanke iz prazgodovine in antike.

Literatura: neobjavljeno *Poročilo o predhodnih arheoloških raziskavah na zemljiščih št. 1367/1, 1367/7 in 1367/9, k. o. Kandija*, P. Stergar, A. Tiran, 2011.

4. Novo mesto, mestno jedro

Nadzor kletnih prostorov hiše Glavni trg 8 pod vodstvom Danila Breščaka in Dunje Gerić z ZVKDS Novo mesto. Dokumentirala sta zasutje s pečnicami in keramiko, ki ni bilo raziskano.

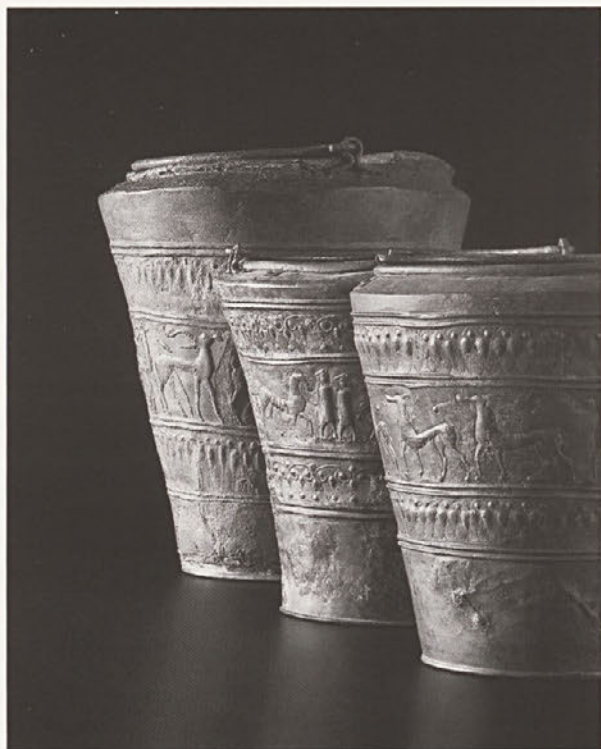
Neobjavljeno.

2012

1. Novo mesto, Kapiteljska njiva

Zavarovalno arheološko izkopavanje Dolenjskega muzeja od konca junija do konca julija pod vodstvom Boruta Križa. Raziskali so 400 kvadratnih metrov grobišča in našli na precejšnje število kamnov, različnih velikosti in oblik, ki so se pojavljali vse od ruše pa do sterilne osnove. Kamenje je bilo prineseno od drugod. Gre za apnenec, ki je na Dolenjskem običajen, na Kapiteljski njivi pa je kameninska zgradba drugačna.

Raziskali so štiri poznobronastodobne grobove, med katerimi je izstopal grob 282, ki ga je pokrivala kamnita plošča 1,8 krat 1,5 metra. V grobu se je ohranilo več lončenih posod. Raziskali so še

Novo mesto, Kandija, različni grobovi. Figuralno okrašene bronaste situle s prikazom človeških in živalskih figur, 5. – 4. stoletje pr. n. št.

(Foto: S. Fuis, arhiv Dolenjskega muzeja)

štiri starejšeželeznodobne skeletne grobove gomile XLII, med katerimi je po velikosti grobne jame in pridatkih izstopal grob XLII/3.

Objava: B. Križ, *Varstvo spomenikov* 49, 2014, 171–175.

2. Novo mesto, proštija

Zaradi novogradnje oziroma ureditve parkirišča na uvozu v Proštijski vrt in dvoriščnem zaledju stavb Kapiteljska ulica 2 in 4 so pod vodstvom arheologov družbe Arhej, Ane Plestenjak in Sama Hvalca, med 18. januarjem in 2. februarjem opravili arheološke raziskave, pri katerih so na jugovzhodnem delu vrta našli ostanke dejavnosti v antičnem obdobju – konec 3. in 4. stoletje – srednjem veku – odlomki keramike od 14. do 17. stoletja – ter v novejših obdobjih.

Objava: neobjavljeno *Poročilo o predhodnih arheoloških raziskavah, Proštijski vrt – Novo mesto*, Arhej d. o. o., 2012.

Zaradi morebitne gradnje prizidka na severovzhodnem vogalu proštije ob cerkvi sv. Nikolaja

in utrditve njenih temeljev je podjetje Arhej 28. marca izvedlo sondiranje. V treh sondah so naleteli na temelje prošnje z novoveškimi najdbami in utrjeno hodno površino iz 18. stoletja.

Objava: neobjavljeno *Poročilo o arheoloških sondiranjih na lokaciji Novo mesto – Proštija*, A. Plestenjak, 2012.

3. Novo mesto, Grmske njive

Ob gradnji meteorne kanalizacije je zaradi dokazov o prisotnosti arheoloških ostalin na parcelah št. 1367/1, 1367/7 in 1367/9, k. o. Kandija, potekala arheološka raziskava pod vodstvom Primoža Stergarja in Aleša Tirana. Med dokumentiranjem od 22. do 30. marca arheoloških ostankov, razen močno uničenih in skromnih prazgodovinskih ostalin na parceli 1367/9, niso našli.

Objava: neobjavljeno *Poročilo o arheoloških raziskavah na zemljiščih 1367/1, 1367/7 in 1367/9, k. o. Kandija*, P. Stergar, A. Tiran, 2012.

4. Novo mesto, Kandija

Arheološka raziskava ekipe Arhosa pod vodstvom Slobodana Olića zaradi načrtovane gradnje stanovanjske hiše na parceli št. 495 in 498/4, k. o. Kandija, 22. oktobra. Arheoloških ostankov niso odkrili.

Objava: neobjavljeno *Poročilo o arheološkem terenskem pregledu s testnimi sondami na parc. št 495 in 498/4, k. o. Kandija*, S. Olić, 2012.

5. Novo mesto, Mačkovec – območje dovozne ceste

Nadaljevanje arheoloških izkopavanj iz leta 2010 pod vodstvom Mihe Murka. Raziskali so približno 20.000 kvadratnih metrov in odkrili 17 rimskodobnih grobov, ostanke rimskega kamnoloma in naselbinske ostanke s shrambenimi jamami iz obdobja srednje bronaste dobe.

Objava: neobjavljeno *Poročilo o arheoloških izkopavanjih na arheološkem najdišču PSC Mačkovec*, M. Murko, 2012.

2013

1. Novo mesto, Kapiteljska njiva

Zavarovalno arheološko izkopavanje Dolenjskega muzeja od konca junija do konca julija pod vodstvom Boruta Križa. Raziskali so 450 kvadratnih metrov grobišča z 20 grobovi mlajše železne dobe (4. – 1. stoletje pr. n. š.), s sedem skeletnimi grobovi starejše železne dobe (8. – 4. stoletje pr. n. š.) in žarnim poznobronastodobnim grobom iz 9. stoletja pr. n. š. Delo, pri katerem so neuspešno poskušali najti rob nekropole, je potekalo na treh delih grobišča. Ugotovili so, da se grobišče spušča po pobočjih Kapiteljske njive proti zahodu, severu in jugu.

Neobjavljeno.

2. Novo mesto, Mačkovec

Zaradi projekta hidravličnih izboljšav vodovodnega sistema na območju osrednje Dolenjske je ekipa podjetja Magelan skupina pod vodstvom arheologa Luke Rozmana med 24. aprilom in 15. majem izvedla intenzivni arheološki izkop. Zahodno od gospodarske cone Mačkovec so izkopali 33 sond in le v eni našli odlomke starejšeželeznodobne keramike in hišnega lepa.

Objava: neobjavljeno *Poročilo o intenzivnem terenskem pregledu in ročnem izkopu testnih sond v sklopu Projekta hidravlične izboljšave vodovodnega sistema na območju osrednje Dolenjske*, Magelan skupina, d. o. o., 2013.

3. Novo mesto, Florjanov trg

Zaradi celovite prenove tržnice in Florjanovega trga so pod vodstvom arheologa Primoža Stergarja med 16. in 18. julijem izkopali štiri testne sonde. Odkrili so ostanke srednjeveške cerkve sv. Antona (sv. Anton v gozdu), ki so jo po požaru leta 1664 in zaradi kasnejše dozidave kapele sv. Florijana preimenovali po tem svetniku. Naleteli so tudi na ostanke mestne kanalizacije iz 19. stoletja.

Neobjavljeno.

2014

1. Novo mesto, Kapiteljska njiva

Zavarovalno arheološko izkopavanje Dolenjskega muzeja od konca maja do začetka julija pod vodstvom Boruta Križa. Raziskali so 552 kvadra-

Novo mesto, Kapiteljska njiva, starejšeželeznodobna gomila z grobnimi jamami po izkopu. (Foto: B. Križ, Dolenjski muzej)

tnih metrov grobišča z devet žarnimi grobovi pozne bronaste dobe (9. – 8. stoletje pr. n. š.) in 11 skeletnimi starejšeželeznodobnimi grobovi (8. – 4. stoletje pr. n. š.), ki so sodili v tri različne gomile – XIII, XLIII in XLIV. Grobovi s spodnjega dela severozahodnega območja grobišča so bili dokaj stari (zgodnja starejša železna doba). Njihova gostota je bila manjša kot v osrednjem delu grobišča, zaradi njihove slabe ohranjenosti pa ni možno z gotovostjo trditi, da so bili tudi ti zgodnji skeletni grobovi vkopani v družinsko rodovne gomile.

Neobjavljeno.

2. Novo mesto, Trdinova ulica

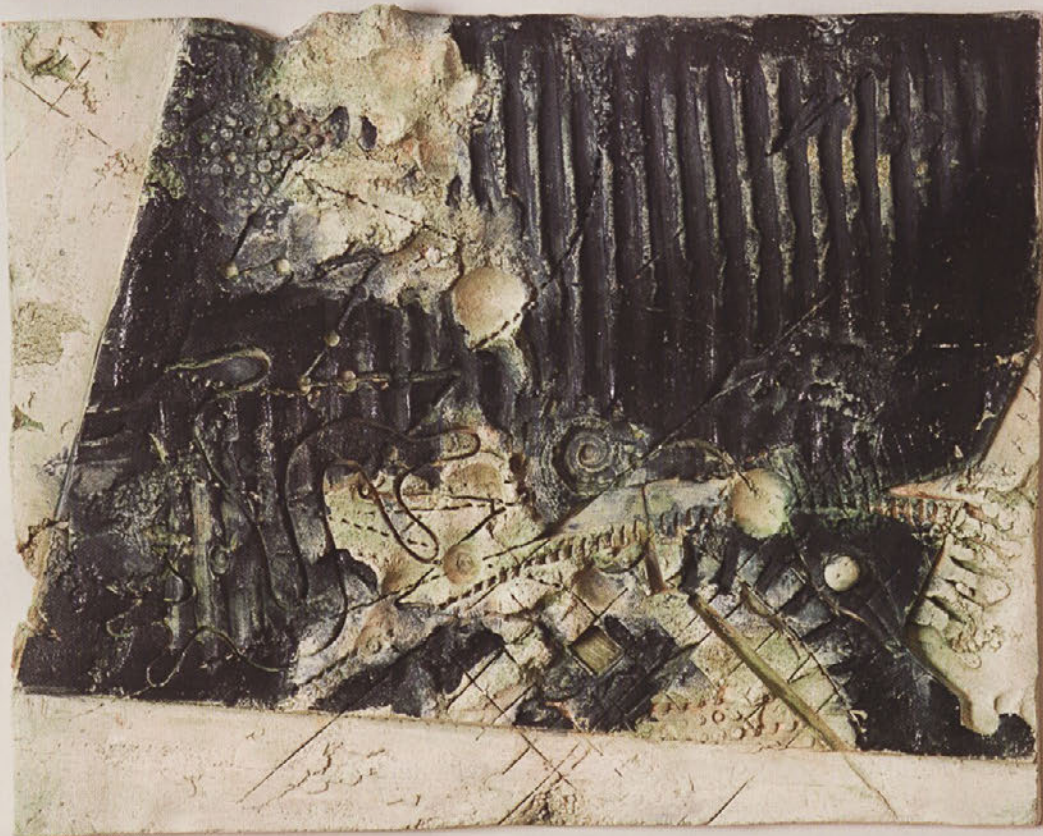
Zaradi ureditve javnih parkirišč na parcelah št. 445 in 446, k. o. Kandija, ob Trdinovi ulici so pod vodstvom Primoža Stergarja 22. maja opravili arheološko dokumentiranje geoloških testnih sond in geotehničnih vrtin. Večina najdb je bilo novejših, le nekaj odlomkov je sodilo v rimsko obdobje.

Objava: neobjavljeno *Poročilo o predhodni arheološki raziskavi na območju obstoječih in predvidenih parkirišč ob Trdinovi ulici v Novem mestu*, P. Stergar, 2014.

3. Novo mesto, Kapiteljski hrib

V okviru sanacije mestnega obzidja na Šancah je pod vodstvom arheologa Roka Klasinca med 9. in 14. junijem potekalo arheološko izkopavanje ob gradnji temeljev za oporni zid. Najdbe oziroma keramični odlomki so sodili v poznoantično obdobje. Odkrili so še vkop za temelj in temelj srednjeveškega obzidja ter natančneje neopredeljeni zidni temelj, ki ga ne gre primerjati z zidom stolpa na območju Šanc in z zidom med proštijo ter kaščo, ki sodi v 3. stoletje.

Objava: neobjavljeno *Poročilo o arheološkem izkopavanju na območju obnove srednjeveškega zidu, parc. št. 1378, k. o. Novo mesto*, R. Klasinc, A. Tiran, 2014.

Branko Šuster, *Glinene kronike I/6*, barvana žgana glina, 2014, 60 x 46 cm

RASTO BOŽIČ

»Rada imam ljudi, ki imajo radi Novo mesto.«

Pogovor z novomeško kulturno organizatoriko, amatersko igralko in režiserko Stašo Vovk

Ob zgoraj navedenih vlogah – čeprav še zdaleč ne vseh njenih – moramo poudariti, da je Staša Vovk vedno bila in je zavedna Novomeščanka. Od rojstva in rosnih let v kandijski pekovsko-gostilniški družini do svoje upokojitve, ki jo še vedno z enim – če že ne obema – očesom na domačem kulturnem prizorišču preživlja z nekaj domačimi živalmi v družinski hiši svoje mladosti ob novomeški Kandijski cesti, ob sprehodih po domačem mestu, obiskih kulturnih in drugih prireditvah ter dopustih ob morju.

Staša – Stanislava Vovk¹ se je leta 1943 rodila v Novem mestu. V rojstnem kraju je obiskovala osnovno šolo in gimnazijo ter leta 1962 maturirala. Kulturniško pot je – najprej ljubiteljsko – začela v novoustanovljenem kulturnem društvu tovarne zdravil Krka in v gledališki skupini novomeškega *Kulturnega društva Dušan Jereb*², ki je v vseh svojih različicah delovalo od leta 1945 do gledališke sezone med letoma 1984 in 1985. Medtem je njeno ukvarjanje s kulturo preraslo na poklicno raven. Bila je predsednica skupščine kulturne skupnosti Občine Novo mesto, tajnica občinske kulturne skupnosti, direktorica nekdanjega *Doma kulture* in istočasno tajnica *Zveze kulturnih društev*. Med drugim je bila tudi ducat let predsednica sveta naše revije *Rast*³. Je tudi med najzaslužnejšimi meščani, ki so se zavzemali za ustanovitev novomeškega poklicnega gledališča, spodbujevalka vseh oblik kulturne dejavnosti in članica *Društva Novo mesto*.

Prejela je nagrado sklada Staneta Severja, zlato Linhartovo značko za igralsko delo, nagrado zlata ptica za delo z mladino in najvišje priznanje Mestne občine Novo mesto za uspehe na področju kulturne dejavnosti, Trdinovo nagrado.

Staša Vovk, marec 2015.
(Foto: Rasto Božič)

- 1 Po podatkih spletnega *Dolenjskega biografskega leksikona*. (Vse opombe v prispevku so avtorjeve)
- 2 Staša Vovk, *Uspešna leta novomeškega gledališča, v Oblikovanje kulturnih ustanov in razvoj Novega mesta v kulturno središče Dolenjske, Novomeški zbornik*, Društvo Novo mesto, Novo mesto 2000, str. 123 – 131.
- 3 Staša Vovk je bila predsednica sveta revije *Rast* do njenega 22. letnika (2011) oziroma 12 let.

Predsednica sveta revije Rast ste bili kar dvanajst let, in poznate vse njene razvojne in druge težave pa tudi uspehe. Zavedate se tudi pomena naše pokrajinske revije in ga vedno poudarjate.

Po dvanajstih letih ubadanja z *Rastjo*, z njenimi tedanjimi mukami in s težavami, je prišel čas za spremembo. To je bilo ducat let stalne borbe in zavzemanja za obstanek revije, prepričevanja, prošnje za podporo in poudarjanja njenega pomena ne samo za novomeško občino, temveč za Dolenjsko, Belo krajino in sosednje Posavje. Opozarjanja, da ima z domačo revijo mlada ustvarjalna generacija Dolenjske in Bele krajine možnost prve predstavitve, uveljavitve in presoje svojega dela, kar je sicer drugje po Sloveniji redkost. Redkost je tudi, da je edina revija te vrste v Sloveniji, ki neprekinjeno izhaja in deluje že 26 let. Če povem po pravici, sem imela tega stalnega prepričevanja preprosto dovolj. Tudi tega, da oblastniki kulturi vedno prvi pristržejo podporo. Potem se navadno lotijo šolstva, zdravstva in drugih področij. Glede navedenega lahko stanje v državi ocenim za katastrofo prve vrste.

Oče Stane, mati Martina in hči Staša Vovk, 1943.
(Osebni arhiv Staše Vovk)

Vrniva se k vašim začetkom. Že pred leti ste mi povedali, da ste se rodili v pekovski družini. Vaš oče in pred njim vaš ded sta bila namreč znana novomeška peka.

Rodila sem se v novomeški Kandiji, v vogalni hiši, kjer se današnja Kandijska cesta odcepi proti ulici Nad mlino. Tam sta stanovala upokojena učiteljica in učitelj oziroma Lilijeva, ki sta malo pred mojim rojstvom prijazno in skrbno sprejela v svoje stanovanje mojo mater, starejšo sestro in teto.

Moje starše so namreč pred tem partizani še pravočasno opozorili – bil je čas druge svetovne vojne in okupacije, da se morata umakniti iz svojega doma in Novega mesta, preden bodo po kapitulaciji in odhodu italijanske vojske mesto prečesali ter potem zavzeli nemški vojaki. Oče je takrat mojo z menoj visoko nosečo mater, mojo starejšo sestro in našo teto odpeljal k prijateljem v vas nad Mirno Pečjo. Čeprav je imel težave z zdravjem, pa se je sam vseeno odločil, da bo odšel s partizani. Namreč pred mojim rojstvom je naša družina živela v Kandiji, v hiši s pekarno, ki jo je oče skupaj s to obrtjo podedoval po svojem očetu. V kleti, skoraj ob Krki, je bila pekarna, nad njo pa gostilna, v kateri so se zbirali takratni novomeški naprednjaki oziroma narodnoosvobodilnemu odporu naklonjeni Novomeščani ter okoličani.

No, očetu odhod med partizane ni uspel, ker je že na začetku te svoje poti padel v nezavest in so ga ponoči odpeljali v novomeško bolnišnico usmiljenih bratov⁴, kjer so ga, saj je zbolel za hudo in nevarno zlatenico, potem dolgo zdravili.

V petek, 29. oktobra 1943, je nato nemška vojska prispela v Novo mesto. Na kandijskem križišču pri takratni Windišarjevi gostilni je ustavil tovornjak z vojaki in del njih je odkorakal do naše hiše, ki je

⁴ Nekdanja novomeška tako imenovana moška bolnišnica oziroma sedanji stari interni oddelek Splošne bolnišnice Novo mesto.

Družinska hiša Vovkovich z gostilno in pekarijo v novomeški Kandiji – požgana med drugo svetovno vojno leta 1943. (Osebni arhiv Staše Vovk)

Staša Vovk gre v prvo gimnazijo, 1955. (Osebni arhiv Staše Vovk)

stala ob Krki, med nekdanjo mitnico in Barbičevo hišo, tam, kjer je bila do nedavnega čistilna naprava. V hišo so vlomili in jo zažgali. Počakali so, da je dobro zagorela, in odšli. V nedeljo oziroma dva dneva kasneje pa se je na ta naš požgani dom – tudi zato, da bi me rodila na varnem – vrnila mama. Ni pa pred tem vedela, da naše tamkajšnje družinske hiše ni več, in se je morala na hitro znajti, pri čemer ji je pomagal prej omenjeni učiteljski par Lilijevih. In v torek, 2. novembra, sem se tako rodila brez pravega doma.

Za očeta so medtem usmiljeni bratje dobro skrbeli, saj je pred tem kot pek z njimi dobro sodeloval. V tej bolnišnici so ga tudi pozdravili. Ker Nemci za njegov poskus odhoda v partizane niso vedeli – alibi oziroma opravičilo, ker je nekam izginil, so mu zagotovili tudi omenjeni bratje – pa se je lahko naša družina po njegovem okrevanju skupaj z menoj kot novorojenko preselila na Glavni trg. Omenjena zlatenica je sicer očetova jetra močno in trajno poškodovala, tako da pravzaprav ni nikoli popolno okreval.

Preselili ste se v hišo na gornjem vogalu spodnjega dela Glavnega trga, ob ulici, ki vodi k današnji glasbeni šoli in frančiškanski cerkvi sv. Lenarta, kjer je še nekaj desetletij po drugi svetovni vojni delovala mestna pekarna⁵.

Tako je. Tam smo se preselili v začetku leta 1944. Ta meščanska hiša je bila pred tem prazna in v lasti družine Smola, oče pa je imel v njej že prej najet prostor za pekarno, ki jo je uporabljal ob Krkinem visokem vodostaju. Namreč v njegovo glavno kandijsko pekarno je bližnja narasla Krka večkrat vdrla.

Na Glavnem trgu je oče tako nadaljeval s svojo obrtjo, mi pa smo se naselili v nadstropju. Njegova tamkajšnja pekarna je delovala do leta 1950 ali 1951, ko je prešla v državno last.

⁵ Zdaj tam posluje ena od številnih bank.

Staša Vovk maturantka
novomeške gimnazije, 1962.
(Osebni arhiv Staše Vovk)

Staša Vovk pri približno
štiridesetih letih.
(Osebni arhiv Staše Vovk)

Moj oče je bil izredna dobričina in se v partizanih verjetno ne bi najbolje obnesel. Recimo, tako kot mamin brat, moj stric Stane⁶, ki je bil partizanski komandant. Sicer pa je oče partizanom ves čas vojne pomagal, kolikor je mogel. Kot pek je moral peči kruh tudi za Nemce, tistim, ki so pripeljali potrebno moko in odpeljali pečeni kruh, pa je dodal kakšno žemljico ali rogljiček, tako da niso bili neprijetni ali posebej pozorni in da tudi niso vedeli, da je kar nekaj njihove, takrat strateško pomembne moke končalo pri partizanih. Tisti časi so bili sicer zelo hudi. In naša družina, ki je bila zelo partizanska, je morala biti sila previdna.

Nekaj očetovega, pekovskega, pa je ostalo tudi v meni. Do jutranjih žemljic čutim posebno naklonjenost, in povsod, kamor pridem, jih moram poskusiti.

Po materi pa mi je ostalo nekaj gostilniškega. Namreč, pri njej doma v Mirni Peči, pri Potočarjevih, so imeli gostilno, mesarijo, kmetijo in deset otrok.

Nadaljujva na takratnem novomeškem Glavnem trgu. Kašen je bil?

Na Glavnem trgu sem preživela predvsem svoja rosna leta. Nekaj več kot sedemletna deklica sem ga zapustila leta 1951, ko smo se preselili v hišo na takratnem obrobju Novega mesta, kjer živim še zdaj. Takrat je bila to še Žabja vas. Kasneje bila Zagrebška cesta in zdaj je Kandijska cesta. Tu je takrat stalo le nekaj hiš. Sicer pa se Glavnega trga spominjam precej po otroško.

Pri nas je tudi nekaj časa, takoj po vojni, stanovala bosanska vojna sirota, spomnim pa se tudi nemških vojnih ujetnikov, ki so k nam hodili po kruh, in so jo že s svojo pojavo vsakič izredno razburili. Bila je namreč priča poboja svojih staršev, preživela pa je zgolj zato, ker so jo starši pri poboju v neki bosanski cerkvi zaščitili s svojima telesoma. Izpod trupel mrtvih staršev se je nato sama izkopala. To je bila takrat pogosta zgodba, in ne samo njena.

Spomnim se tudi, da je bilo v naši stari hiši na Glavnem trgu, predvsem zaradi sosesčine v vojni z bombardiranjem porušene hiše, veliko podgan. Povsod so bili tudi ščurki, pri teh pa je bilo zanimivo, da so se spravili v nekakšno vrsto in korakali čez glavno cesto. Imeli smo tudi psa, črnega mešančka, ki je lovil podgane. Vse noči je prežal nanje v hodniku pred pekarno. Potem jih je pomoril, zložil v lično vrsto in čakal očetovo jutranjo pohvalo.

Potem so se peki lotili velikega čiščenja. Vse so premaknili in se v hišnem atriju lotili tudi podganje zalege. Pri tem pa so jih tako razdražili, da je ena izmed teh živalic nekemu peku skočila za vrat in ga ugriznila. Potem je bilo še veliko kričanja in vpitja.

⁶ Stane Potočar – Lazar, slovenski general, partizan in narodni heroj. Rodil se je 27. aprila 1919 v Mirni Peči in umrl 5. decembra 1997 v Ljubljani. Ob koncu svoje vojaške kariere je bil tudi načelnik generalštaba jugoslovanske vojske.

Staša Vovk z dramskim in filmskim igralcem Rudijem Kosmačem ob literarnem večeru v salonu Novoles, Straža, 1974. (Osebni arhiv Staše Vovk)

Ob prireditvi za Krkine jubilate. Od leve: črnomaljski glasbenik in pedagog Silvester Mihelčič, Staša Vovk ter prvi generalni direktor Krke mag. Boris Andrijanič, Novo mesto, 1974. (Osebni arhiv Staše Vovk)

Takratni otroci smo se v glavnem igrali in podili po ulici oziroma po »gasi«, kot so pravili takratni meščani. Otrok ni bilo veliko. Hodili smo kukat k bližnjim frančiškanom skozi ograjo velikega vrta. Tam je bil pater Ciprijan⁷, ki smo se ga precej bali. Igrali smo se tudi ristanc⁸ in trgovino, in se, seveda, tudi skrivali ter lovili.

Oče me je vsako nedeljo v spodnjo mestno oziroma takratno Smoletovo kavarno peljal na sladoled, »smetanco« ali kuhano čokolado. Z očetom, ki je naju z deset let starejšo sestro imel zelo rad in ni na naju nikoli zavpil, sva v kavarni tudi klepetala. To je bilo nekaj nepozabnega. Spominjam se tudi naših rednih nedeljskih družinskih sprehodov, še posebej tistega, ko je mama spekla buhteljne in jih spravila v shrambo, da jih, ko pridemo domov, pojemo ob čaju za otroke in kavi za odrasle. Žal ni bilo tako, saj so buhteljne med našim sprehodom odkrili in napadli ščurki.

Potem sem obiskovala Osnovno šolo Katje Rupena⁹ in nato gimnazijo, ki se je takrat delila še na nižjo in višjo. Bila sem v generaciji, ki jo je prvo zadela sprememba šolskega sistema z uvedbo osemletne osnovne šole in štiriletne gimnazije, tako da sem po četrti (sicer nižji) gimnaziji pristala spet v prvi.

Vas je mogoče že takrat kaj navdušilo ali pritegnilo h kulturi?

V očetovi družini so vedno brali. Imeli so veliko knjig, katerih večina jih je pri nemškem požigu Vovkove kandijske hiše zgorela. Nekaj teh ožganih knjig hranim še zdaj. Moj stric, ki je mlad umrl za jetiko, je tudi slikal, branje pa je bilo del našega družinskega vsakdana. Oče, ki je bil, kot sem večkrat povedala, pek, je ponoči mesil in zarana pe-

7 Precej priljubljen in znan Novomeščan oziroma frančiškan. O njem smo pisali tudi v *Rasti*.

8 To igro smo otroci, prebivajoči na novomeškem Glavnem trgu in njegovih »gasah«, še v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja imenovali tudi tančula.

9 Zdaj *Osnovna šola Center*.

kel, zjutraj je nato odšel spat, a pred tem je vedno še bral. Brez knjige sploh ni mogel zaspati. Tudi meni je bila in je še vedno knjiga najboljša učiteljica ter prijateljica.

Kako pa je bilo v gimnaziji?

Imam jo v dobrem spominu. Tam so nas veliko naučili, med drugim tudi olike in družabnega obnašanja. Imeli smo tudi takrat zloglasno *horo regalis*¹⁰. Zvečer nismo smeli nikamor. Če smo ušpičili kakšno nemumnost, kar smo seveda vsake toliko časa storili, so nas ustrezno kaznovali. Na primer, nismo smeli v kino. Pa smo prekršili še to prepoved, in je bil nato vrag, če je v kino zašel še kakšen od naših profesorjev. Sledil je ukor zaradi nemoralnega vedenja, ki si ga je naša družčina petih ali šestih dijakov prislužila, ker smo tik pred začetkom šolske ure in profesorjevim prihodom tekli po gimnazijskem hodniku in se pri tem zaleteli v razredna vrata, ki nam jih je nek sošolec, nalašč in pred nosom, zaprl. Da je gimnazijski profesorski zbor naše tako rekoč nedolžno dejanje ocenil za nemoralno, se mi še zdaj zdi smešno.

Maturantskih plesov takrat še nismo poznali, podobno kot danes pa smo se pred maturo v povorki in pojoč podali skozi mesto. Najbolj pestra in zabavna je bila seveda predaja ključa našim gimnazijskim naslednikom. Pri tem smo povedali zelo veliko in strašno »pametnega«.

Kot gimnazijka sicer kulturno nisem izstopala in sem bila povsem povprečna novomeška dijakinja. Nisem pa marala matematike. Preprosto sem jo ignorirala. Zaradi matematike sem si prislužila tudi popravní izpit, in če ne bi imela profesorja, ki glede teh števil ni bil tako zelo zadrt, ne bi nikoli zdelala.

Nasprotno sem bila pri družboslovju odlična, že v nižji gimnaziji pa so moji profesorji odkrili, da veliko berem, da znam lepo brati in deklamirati ter da se »znajdem« na odru. Tako sem začela nastopati, sodelovala pa sem tudi v gimnazijskem literarnem glasilu *Stezice*. Gledališča se v gimnaziji takrat »še nismo šli«.

Povedali ste, da ste se po gimnazijski maturi odločili za študij prava.

Ta študij sem tudi vpisala, vendar me je politična ekonomija od prava kmalu odvrnila. Upokojeni oče je tudi takrat vnovič resno zbolel, mama ravno tako ni bila najboljšega zdravja, denarja je bilo malo in mojega študija je bilo konec. Iz Ljubljane, kjer sem stanovala pri sorodnikih, sem se vrnila domov. Potem sem se odločila, da bom poiskala službo in sem najprej za devet mesecev pristala v kandijskem otroškem vrtcu.

Opišiva torej vašo poklicno pot.

Nato sem se za štiri leta zaposlila v uradu, kjer smo urejali pokojninske, zdravstvene in druge zadeve na novomeškem Prešernovem trgu, in

¹⁰ Zakonsko določena oziroma predpisana ura, običajno ob 20. uri pozimi in 21. uri poleti, po kateri dijaki niso več smeli zdoma.

nato odšla v Tovarno zdravil Krka. Tam smo potem na predlog kolegice Jožice Miklič začeli s pripravami za ustanovitev *Krkinega kulturnega društva*, malo pa sem že takrat sodelovala tudi pri *Kulturnem društvu Dušana Jereba*. Bila sem med ustanovitelji *Krkinega kulturnega društva*. Ker so se takrat politiki na državni ravni in v sindikatu zavzemali za kulturo v tovarnah, pa sem obiskovala številne tovrstne seminarje in učne delavnice. To se mi je zdelo zanimivo ravno zaradi *Krkinega kulturnega društva*, ki sem ga kot njegova predsednica sedem let tudi vodila.

Ker je bila Krka prva slovenska in ena izmed redkih jugoslovanskih tovarn s svojim kulturnim društvom, so me nato sindikalisti in politiki stalno pošiljali v druge tovarne, kjer sem morala pojasnjevati vse v zvezi z njegovim delovanjem. Tako sem obšla vso Slovenijo, bila sem tudi v Srbiji in Makedoniji, na teh potovanjih in srečanjih pa sem se veliko naučila.

Kaj pa po Krki?

Potem so v državi ustanovili tako imenovane samoupravne interesne skupnosti tudi za področje kulture in na novomeški občini za sodelovanje v njih, ker sem imela tovrstne izkušnje, pregovorili še mene. Takratni Krkin direktor Boris Andrijanič je na to pristal, a pod pogojem, da štiri ure delam v Krki, drugo polovico delavnika pa opravi na občini. Ker sem bila naivna, sem menila, da se bo to izšlo, a se ni. Obe vlogi sta terjali celega človeka in po letu vztrajanja na obeh mestih sem se odločila – tudi ker nisem birokracije nikdar marala – da se bom potegovala za prosto mesto direktorice novomeškega *Doma kulture*. Potem sem vodila ta zavod in hkrati novomeško *Zvezo kulturnih društev* (ZKD), kar je dnevno spet navrglo po dvanajst ur dela. Ampak, nisem se pritoževala. To delo mi je ustrezalo. Bilo je povezano s kulturo in kulturnimi programi, pred tem, v samoupravni interesni skupnosti, pa sem se morala ubadati samo s prelaganjem papirjev in iskanjem denarja. No, sčasoma se je tudi tega dela preveč nabralo in odločila sem se le še za delo v ZKD.

Sicer pa se v *Domu kulture* zaradi nesodelovanja oziroma nestrinjanja občine z mojimi predlogi glede načina dela tudi kaj več ni dalo storiti. V ZKD sem nato, na žalost, dočkala njeno preoblikovanje v *Javni sklad kulturnih društev* in tam leta 2001 dočkala upokožitev.

Svojega dela niste dojemali le kot službo. Prej, se zdi, da ste opravljali tudi poslanstvo, saj ste kulturi vedno namenjali velik del svojega prostega časa in jo skušali predstaviti tudi najmlajšim.

V ZKD sem se zelo trudila, da bi organizirali likovni krožek za otroke, kar mi je tudi uspelo. Sama sem vodila otroško gledališko skupino *Igrajmo se gledališče*. Otroke sem skušala vzgajati z entuziazmom in drugače, kot to počne sodobna družba. Entuziastov namreč danes ni več ali pa so zelo redki. Vse naše dejavnosti za otroke so bile dostopne vsem.

Staša Vovk v Domu kulture, Novo mesto, 1979. (Osebni arhiv Staše Vovk)

Staša Vovk s Silvestrom Polakom ob prvem nastopu novomeške folklorne skupine Kres (priredivel sta tudi vodila), Novo mesto, 1975. (Osebni arhiv Staše Vovk)

Bila sem tudi pobudnica ustanovitve novomeškega simfoničnega orkestra, ki ga je ustanovil takratni ravnatelj Zdravko Hribar in deluje v okviru *Glasbene šole Marjana Kozine* še zdaj. Pri njegovem zavzemanju za *Pihalni orkester Krka* sem podprla trobentača in dirigenta Mira Sajeta. Jožico Prus, ki je v Glasbeni šoli vodila mladinski pevski zbor, sem prepričevala, naj se odloči za mešani pevski zbor, sestavljen iz mladih pevcev, dijakov ter študentov, in nastala je *Pomlad*.

Svoje prste ste imeli zraven skoraj povsod.

Skoraj. Potem je bila še plesna skupina *Terpsihora*, pri ZKD pa smo tudi dosegli, da so novomeške različne glasbene skupine in pevski zbori začeli svoji kakovosti in izobraževanju posvečati več pozornosti. Namreč, pred nastankom ZKD v Novem mestu nismo imeli niti enega pevskega zbora, ki bi se bil sposoben udeležiti kakšnega tekmovanja. Po nastopu Jožice Prus in njenega zbora *Pomlad* pa se je to korenito spremenilo, saj je ta že po dveh letih svojega delovanja na tekmovanju osvojil srebrno medaljo. Od samega veselja sem bila takrat popolnoma ganjena, tako da so solze kar same pritekale.

Skrbeli smo tudi za seminarsko izobraževanje domačih kulturnikov in naše geslo je bilo: Učiti se, naučiti se ter dobro delati. Tako smo dobili pihalni orkester, nato simfonični orkester in druge skupine. Skrbeli smo tako za kulturo na ravni ustanov kot tudi za ljubiteljsko.

Sami ste bili tudi ljubiteljska igralka Kulturnega društva Dušana Jereba. Dotakniva se še te vaše dejavnosti.

V društvu sem delovala v njegovem drugem obdobju, od leta 1970 do njegovega konca. Pridružila sem se mu kot igralka in vsako leto smo pripravili po eno predstavo. Kadar smo se prijaviili, smo bili tudi izbrani za sodelovanje na republiških srečanjih dramskih skupin in bili

vedno pohvaljeni. Dokler nismo v sezoni med letoma 1984 in 1985 omagali. Namreč, vsega je bilo preveč – preveč nočnih vaj, saj je bil oder *Doma kulture* oziroma tamkajšnjega *Kina Krka* prost šele po 22. uri ali v soboto in nedeljo popoldne ter neprestanega moledovanja za vsaj nekaj nujno potrebnega denarja za sceno in kostume. Ostali smo tudi brez režiserja, ki zaradi svojih službenih obveznosti zahtevnega dela ni več zmožel. Po štiridesetih letih delovanja novomeškega amaterskega gledališča se je njegova zavesa spustila in takrat sem upala, da ne za vedno. Bili so eno najboljših amaterskih gledališč nekdanje Jugoslavije od leta 1945 naprej, ko so na oder postavili Cankarjevega *Kralja na Betajnovi*.

Gledališče vas še vedno zanima in privlači. Obiščete vse predstave Anton Podbevšek Teatra (APT), bili ste tudi med glavnimi pobudniki njegove ustanovitve. Tako rekoč ste pomagali vnovič dvigniti novomeško, skoraj pozabi zapisano gledališko zaveso.

Moram reči, da sem se skoraj dve desetletji borila za novomeško poklicno ali vsaj polpoklicno gledališče, na začetku pa ni in ni šlo. Po vsakih lokalnih in občinskih volitvah sem se obrnila na ljudi, ki bi glede tega morali kaj storiti, pa niso. In zato sem bila tako nazarensko vesela, da smo v Novem mestu dobili *APT*.

Tudi režiserja in njegovega ravnatelja Matjaža Bergerja sem poznala že od prej, ko sem še bila na občinski samoupravni interesni skupnosti in me je tam še kot gimnazijec, ki se je odločal med filozofijo ter kulturo, nekajkrat obiskal.

To, da smo Novomeščani končno dobili poklicno gledališče, mi pomeni največ.

Veste, sodim med ljudi, ki po današnjih merilih veljajo za nekoliko »trčene«. Namreč, vedno sem bila neznansko vesela, če je nekomu v našem mestu nekaj uspelo, in veliko svojega dela sem opravila, brez da bi zahtevala plačilo. Nekdanji novomeški župan Boštjan Kovačič mi je glede tega dejal, da če sem tako neumna, mi tudi on ne more pomagati. Me je pa zato poslušal in spoznal, da Novo mesto potrebuje poklicno gledališče.

Po vsem omenjenem ste bili nekakšna skrbnica novomeške kulture zadnjih desetletij, in njeni dosežki, če že ne otroci, vsaj vaši posvojenci. Njihov uspeh pogosto dojemate osebno. Kaj imate torej med vsem navedenim za svoj največji uspeh?

Novomeško gledališče. Zakaj? Ne samo zato, ker ima svojo zgodovino in resnično močno tradicijo, temveč tudi zato, ker smo bili Novomeščani oziroma Dolenjska vse od Grosuplja do Črnomlja in Krškega edina pokrajina brez lastnega poklicnega gledališča. Bolj sem skušala novomeškimi oblastnikom dopovedati, kako pomembno je to, bolj me niso poslušali. Vse do župana Kovačiča, ki me je za nagrado skušal potunkati v gledališki svet. Županu sem takrat odvrnila: »Gledališče imamo. Jaz sem svoje naredila in končno uspela. Zdaj pa naj prevzame

druga generacija, ki ima drugačne poglede in drugače čuti, kako in kaj je treba delati. V Novem mestu tudi ne potrebujemo takega gledališča, ki bo kopija drugih po državi. Naše mora biti drugačno in sodobno!« In tako se je potem tudi zgodilo.

Slovenija nima gledališča, kot je *APT*, in v katerem bi lahko dejali, mi smo tudi takšni. *APT* je nekaj popolnoma drugega. Je pa tudi res, da so predstave *APT* vedno bolj podobne slovenski in širši družbeni stvarnosti. Pri nas ne govorijo več o komediji, drami ali tragediji. Te oznake se redko omenjajo. Gre za postdramski pogled ter nove izraze. In to, kar se dogaja v družbi, se preko različnih pristopov, žanrov in medijev dogaja tudi na odru *APT*. To sicer nekateri ljudje, navajeni na drugačne stvari, težje sprejemajo. To tudi razumem.

Res je, da predstave, ki jih vidimo v našem gledališču, zahtevajo od nas, da jih gledamo in poslušamo, se vživimo v dogajanje, se potrudimo razumeti in sprejeti, kar nam dajejo. In največkrat je potrebno, da to, kar smo videli, slišali ter doživeli, vzamemo s seboj.

Dotakniva se še letošnje obletnice našega mesta. Kako torej (kot njegova sopotnica) ob letošnji 650-letnici podelitve mestnih pravic ocenjujete razvoj Novega mesta po drugi svetovni vojni?

Od osvoboditve in kasnejše osamosvojitve se je na področju kulture v Novem mestu resnično veliko zgodilo ter spremenilo. Imamo kakovostno kulturno ponudbo in smo lahko z njo zelo zadovoljni. Imamo veliko zelo dobrih in odličnih umetnikov in kulturnikov, potrebovali pa bi seveda veliko več pozornosti in možnosti ustvarjanja ter predstavljanja.

Kaj pa povezanost? Novo mesto tako rekoč nima neke povezane in vzajemno delujoče kulturne srenje. Veliko je delovanja drug mimo drugega, ni nekakšnega skupnega kulturnega okolja in hotenja. So le določeni izstopajoči posamezniki, brez katerih se vse pogrezne nazaj med »cvičkove brate«. Kaj menite glede tega? Se mogoče motim?

To sem opazila pri organizaciji *Novomeških poletnih večerov* in sem stalno ter vsem govorila, da moramo strniti svoje vrste, saj bo drugače vsaka oblast, ki pride in ima premalo denarja za svoje podvige, najprej udarila po nas in kulturi.

Kulturniki se med seboj zatorej ne bi smeli prepirati in drug drugemu oporekati, kaj ima kdo na krožniku. Takrat sem predlagala, da bi se vodje novomeških kulturnih ustanov vsaj enkrat mesečno sestali. To pa je potem delovalo zgolj eno samo leto.

Predlagala sem tudi skupni program, kaj se bo kje dogajalo, in res smo nekajkrat uspeli izdati nekaj skupnega. Čeprav v to nisem več vpletena, mi je še vedno žal, da se ljudje, ki odločajo in delajo na področju kulture, medsebojno ne pogovarjajo, usklajujejo ter dogovarjajo dovolj.

Podobno se dogaja tudi pri društvih, po drugi strani pa občina rada skuša uvajati varčevalno uravnilovko. Namreč, ni vseeno, če vsem vza-

meš enako. Eni lahko že brez tega umrejo. Gre za obstanek, kar dobro veste tudi pri reviji *Rast*.

Moti me tudi to, da nekateri zavodi na področju kulture nekatere stvari drug drugemu zaračunavajo. Sicer je jasno, da morajo svojo dejavnost tudi tržiti. A po drugi strani to, da, recimo, domačemu orkestru, namesto da bi mu skušali pomagati, zaračunavajo visoko ceno, ni sprejemljivo. Tukaj bi bil dogovor z občino, ki vse denarno podpira, nujno potreben. Denimo, določeni kulturni zavod bi moral sorodnim kulturnikom zaračunavati le dejanske stroške in ne polne tržne cene.

Tudi pri društveni kulturi je jasno, da jo podpira občina. Saj jo k temu zavezuje zakon. Hkrati pa drugi porabniki občinskega denarja teh društev ne bi smeli zanemariti ali celo omalovaževati. Vedeti moramo tudi, da premore novomeška občina veliko kulturnih društev, medtem ko ima poklicnih kulturnih dejavnosti precej manj.

Kultura na določeni ravni zahteva ustrezno podporo, kar danes marsikomu ne gre rado v glavo. Sami pravite, da je tako razmišljanje skregano s sodobnimi potrošniškimi pogledi in da glede tega veljate za samosvojo. Menite, da kultura v sodobni družbi še uživa ugled, ki ji je šel doslej?

Menim, da je problem v tem, da ljudje pričakujejo, da se jim bo streglo le to, kar jim je v zadovoljstvo in veselje. Ne pa to, da bo nekdo od njih pričakoval pozornost, pokazal njihove slabe, grde, težke ali pa tudi smešne plati. Preveč jih pričakuje, da se bodo v gledališču lahko le nasmejali. To gre drugače in ne tako.

Predstavitve Vergerija v Knjižnici Mirana Jarca. Na sliki od leve: Silvester Mihelčič, Staša Vovk, Božidar Jakac, Bojan Štih, Aleš Berger in pred njim Nataša Petrov, Novo mesto, oktober 1983. (Osebni arhiv Staše Vovk)

Predstavitve Vergerija v knjižnici Mirana Jarca, Novo mesto, oktober 1983. (Osebni arhiv Staše Vovk)

Prijateljice: Staša Vovk, Jadranka Matić Zupančič in Jelka Pezdič, Novo mesto, 2012. (Osebni arhiv Staše Vovk)

Sicer jih skušam razumeti, saj je ves svet spet pred tem, da ga bo nekam prej ali slej odneslo. Gre za občutno propadanje kapitalizma, ki ne ve, kaj bi storil, in samo še grabi, povsod pa je najpomembnejši dobiček. Današnji kapitalisti tudi ne vedo, kaj naj s tem nagrabljenim denarjem počnejo, ljudi pa hkrati spreminjajo v sužnje, ki naj pozabljajo na čustva. To je katastrofa.

Ko sva že pri tem. Vas ni nikoli, tudi glede na vaše družinsko politično poreklo prijelo, da bi stopili v politiko?

Politično se nisem nikoli vmešavala, čeprav sem bila članica *Zveze komunistov*. Pravzaprav sem še vedno komunistka in bom to ostala do svoje smrti. Če bo kako drugače, bo to jasen znak, da se mi je resnično zmešalo.

Danes vsi nekaj udrihajo čez komunizem, pa pri tem ne vedo, da tega sploh nismo imeli. Ni ga bilo. Še to, kar se je dogajalo na Kitajskem, ga ni doseglo. Bili so le nekakšni bolj ali manj grobi totalitarizmi, ki so hitro ustvarili svoje oblastniške strukture.

Ne, politika me ne zanima. To je huda reč. Zelo naporna in ima to žalostno lastnost, da omogoča ljudem določeno moč nad drugimi. To moč pa se da hitro in pogosto zlorabiti. To je hudo narobe. Denar in politika sta najslabša kombinacija.

Kje je potem rešitev?

V kulturi. A le, če se bomo spoštljivo obnašali do vseh, ki nekaj ustvarijo. Lahko ustvarijo čisto malo, a važno je, da so to storili. In pomembno je, da varčevanja ne vrivamo v zdravstvo, šolstvo ter kulturo. Namreč, to, kar se dogaja zdaj, je napad na šolstvo. Otrokom je treba odpreti svet in treba jih je vzgojiti. Ne pa jim jemati. Šolstvo bi morali urediti strokovnjaki in ne politiki. Enako bi moralo veljati za druga področja.

Bi lahko živeli kje drugje kot v Novem mestu?

Ne, ne bi. Če bi že morala, bi šla nekam na morje. Na morju sem podedovala manjšo parcelo in na njej imam staro prikolicco, ki je že v zadnjih zdihljajih.

Novo mesto imam rada. Rada imam novomeško knjižnico, ki jo pogosto obiskujem. Rada hodim po mestu, obiskujem razstave, na Glavnem trgu, na katerega imam lepe in slabe spomine, srečujem Novomeščane. Rada imam *Dolenjski muzej*, s katerim sem veliko sodelovala, sedaj pa ga velikokrat obiščem. Rada imam vse novomeške kulturne ustanove, od prve do zadnje. Rada imam pa tudi vse tiste ljudi, ki imajo radi Novo mesto. Ko zagledam panoramo Novega mesta in Krko pod njim, se mi zdi tako krasno in tako lepo, da me celo ne moti, če je kje kaj malo narobe.

Ob 650-letnici Novega mesta je bilo veliko slišati tudi o obetih za njegovo prenavo. Kaj pričakujete in želite?

Upam, da bodo mesto prenavili, kot je treba. Imamo namreč največji srednjeveški mestni trg v Sloveniji. Podobnih – čeprav manjših – glavnih trgov je v slovenskih mestih še nekaj in pri prenavi ter ureditvi vseh teh so si njihove občine znale v zadnjih letih zagotoviti evropsko denarno pomoč. Novomeški občinski možje doslej tega niso znali.

Poglejmo, na primer, Šentjernej, kako so ga uredili z evropskim denarjem. Pa poglejte novomeški *Narodni dom*, ki je eden prvih takih v Sloveniji. Njegova prenavo se nikakor ne premakne. Vse to je sramota prve vrste.

Zavedati bi se morali, da smo vsi, ki smo tukaj rojeni in tukaj živimo, to lepo Novo mesto na tem jezičku zemlje dobili zgolj v uporabo in ne v porabo. Da ga uporabljamo in da smo ga hkrati našim naslednikom dolžni zapustiti v dostojnem stanju. Takega, kot mora biti. Da ohranimo, kar se da ohraniti, in to spoštovati. Upam, da bo mesto poslej živelo v tej smeri.

Dvanajst let ste bili predsednica sveta naše revije Rast. Kaj menite o njej, kako jo ocenjujete in kaj ji napovedujete?

Rast je tukaj že 26 let. V tem času je svoje poslanstvo zagotovo opravičila, ima pa tudi prihodnost. Čeprav, borba za njen obstoj bo še vedno ostala. Gre med drugim tudi za to, da imajo mladi naraščaji, ki dajejo kakršne koli kakovostne znake, da bi radi nekaj dali od sebe, možnost to objaviti in se pojaviti. Pomembno je tudi, da v mestu z zgodovinsko potrjenim kulturnim izročilom in njegovi širši pokrajini nekaj takega, kot je *Rast*, ostane. *Rast* je tudi od revij te vrste edina, ki kljub vsem dosedanjim težavam in spotikanjem toliko vztraja. Kljub svojim težkim obdobjem in težkemu prebivanju je – čeprav v nekoliko manjšem obsegu – obstala.

Rast je dala prvo priložnost številnim dolenjskim in belokranjskim kulturnikom. Da je novomeška kultura dosegla določen ugled in se

Staša Vovk – doma, Novo mesto,
marec 2015. (Foto: Rasto Božič)

prebila na državno raven, pa je tudi del njenega napreznja. To bo moralo upoštevati tudi sodobno, nekoliko drugačno gledanje na kulturo.

Pa še nekaj je. Dolenjske in belokranjske občine se niso zmogle do-
slej o nobenem skupnem projektu dogovoriti tako, kot so se pred leti
glede *Rasti*. To je edino skupno pokrajinsko kulturno spričevalo. Tudi
tega ne bi smeli pozabiti in to regijsko sodelovanje vnovič okrepiti. Po-
membnosti *Rasti* bi se morale bolj zavedati tudi vse šole, njihovi učitel-
ji in profesorji ter druge pokrajinske izobraževalne ustanove. Sicer pa
ostajam njena zvesta bralka in podpornica.

**Kako še za konec najinega pogovora in predvsem kot zavedna Novome-
ščanka doživljate 650-letnico rodnega mesta, njegova praznična slavja in
tovrstne priložnostne prireditve. Je Novo mesto z njimi opravičilo svoj
ugled?**

Začetek je bil zelo dober. Dogajanja so predvidena še vse do 7. aprila
prihodnje leto in verjamem, da bodo kakovostna in zanimiva. Verja-
mem tudi, da bo priložnostni novomeški zbornik sodobnikom in za-
namcem pokazal, kaj se je od njegove 600-letnice spremenilo v podobi
mesta.

650 let je dolgo obdobje. Novo mesto je medtem doživelo marsikaj
dobrega in lepega, a tudi slabega ter grdega. Zadnja leta smo slabo in
skoraj nič skrbeli zanj. Zdaj pa je nastopil čas, da se mestno prebival-
stvo po lepem začetku praznovanja novomeškega rojstnega dneva zave,
da je treba za mesto tudi ustrezno skrbeti in se hkrati spominjati njego-
vih glavnih mejnikov ter dosežkov. Novo mesto imamo radi, moramo
ga spoštovati in zanj skrbeti, kot si zasluži.

Uroš Weinberger, *Minister za zdravje opozarja*, 2010, olje na platnu, 191 x 301 cm

JOŽE COLARIČ

GOVOR OB KRKINI 60-LETNICI

Govor predsednika Krkine uprave in njenega generalnega direktorja
Jožeta Colariča na slavnostni akademiji ob 60-letnici družbe,
Novo mesto, 23. april 2014.

Spoštovani gospod predsednik Republike Slovenije, drage krkašice in krkaši, dober večer.

V čast in veselje mi je, da lahko govorim na današnji slovesnosti ob 60-letnici Krke, tovarne zdravil. Naj za začetek povem, kako sem se kot osnovnošolec srečal s Krko. V prostorih Krkine stavbe na Cesti komandanta Staneta smo osnovnošolci v začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja v kletnih prostorih gledali bakrene kotle, v katerih so s kakavom ali čokolado – vsaj tako smo si razlagali – oblagali dražeje. Vonj po kakavu ali čokoladi je ostal, po zdravilni učinkovini pa ne, ker so naši razvojniki v več kot 50 letih razvili toliko zdravilnih učinkovin, da so se okusi pomešali.

Okrajni ljudski odbor Novo mesto je na današnji dan, točno pred 60 leti, izdal odločbo, da se ustanovi Farmaceutski laboratorij Krka, ki je kasneje, leta 1956, prerasel v Tovarno zdravil Krka. Ustanovitelj Krke je bil mag. Boris Andrijanič – podjetnik, entuziast, vizionar – ki je s svojimi sodelavci v tridesetletnem vodenju pripeljal Krko med vodilne farmacevtske proizvajalce v nekdanji skupni državi. Ne le to, Krka je postala poznana tudi v srednji in vzhodni Evropi ter v državah v razvoju. Pomembno za tiste čase je, da je bila nekakšen most med Zahodom in Vzhodom, saj so licenčni proizvajalci z zahodne poloble v licenčnem odnosu Krki dali mnogo izdelkov, ki jih je potem proizvedla, tržila in prodala v Srednjo, Vzhodno in Jugovzhodno Evropo.

Delo mag. Andrijaniča je več kot uspešno nadaljeval mag. Miloš Kovačič s svojimi sodelavci. Svetovljan in gospodarstvenik mednarodnega slovesa je Krko v 20 letih vodenja dodatno internacionaliziral in jo uvrstil med vodilna generična farmacevtska podjetja. To so bili časi sprememb.

Samo spomnite se jih – od osemdesetih, devetdesetih let do začetka leta 2000, in to na območjih jugovzhodne Evrope, nekdanje skupne države, srednje in vzhodne Evrope, po vsem svetu. To je bil čas, ko so nas isti licenčni partnerji, ki so nas prej imeli za most med Zahodom in Vzhodom, zapustili. Če smo želeli ali ne, smo se morali še intenzivneje lotiti dela in postali še močnejše generično farmacevtsko podjetje.

Pred desetimi leti smo s ponosom slavili Krkino 50-letnico. Ponosni smo bili na Krkine rezultate. Danes, po desetih letih, vam lahko povem in bom to skušal tudi utemeljiti, da smo lahko ponosni tudi na desetletno prehojeno pot. V tem obdobju smo prodajo povečali za skoraj trikrat. Dobiček, ki je gonilo razvoja, za štirikrat. Sredstva za trikrat. Tudi vlaganja v razvoj in raziskave za trikrat. Investicije smo skoraj podvojili. Več kot podvojili smo število zaposlenih, tako da nas je danes krepko čez 10.000, več kot 52 odstotkov v tujini. Lepo se je primerjati z drugimi generičnimi farmacevtskimi proizvajalci v svetu in brez lažne skromnosti lahko rečem, da smo po kazalnikih uspešnosti poslovanja v samem svetovnem vrhu med vodilnimi generičnimi farmacevtskimi podjetji. Lepo je gledati na zgodovino. Na zgodovino radi gledamo, ker se spominjamo lepih trenutkov, dobrih stvari. Radi se spominjamo zgodovine, ker smo bili mlajši. Toda naše moči, naše delovanje je usmerjeno v današnji čas in v bodočnost.

Krkaši se dobro zavedamo, da smo javna delniška družba z več kot 60.000 delničarji in da kotiramo na dveh borzah, ljubljanski in varšavski. Dobro se zavedamo, da moramo čim več vlagati v razvoj in raziskave. Za to področje na leto namenimo deset odstotkov prometa. Imamo več kot

Predsednik Krkine uprave, Jože Colarič.
(Foto: Rasto Božič)

550 kakovostnih strokovnjakov, ki delajo na 175 novih projektih, ki bodo dali nove izdelke za konkurenčni boj na različnih tržiščih. V okviru teh razvojno-raziskovalnih prizadevanj sodelujemo s centri znanja in z univerzitetnimi središči tako v Republiki Sloveniji kot v tujini. Zavedamo se, da je treba imeti kakovostno, učinkovito in cenovno sprejemljivo proizvodnjo surovin, bodisi na lokacijah v Sloveniji, ali v povezanih družbah v tujini, ali pri naših partnerjih v tujini. Zavedamo se, da mora naša nabavna služba dobavljati kakovostne in cenovno sprejemljive repromateriale, ki jih vgradimo v končne izdelke, ti pa morajo biti in tudi so kakovostni, varni in učinkoviti. V tem trenutku bi želel povedati, da smo izredno odločeni, da še naprej gradimo sistem kakovosti. Ko imamo na zalogi končni izdelek, ki je kakovosten, varen in učinkovit ter registriran na tržiščih, ga, če se slikovito izrazim, predamo marketinško-prodajnim službam. Krka ima na območju od Vladivostoka na skrajnem vzhodu Ruske federacije, ki je Krkino največje tržišče, pa do Lizbone na zahodu Evrope več kot 4.000 sodelavk in sodelavcev, ki se ukvarjajo z marketinško-prodajnimi aktivnostmi ter predstavljajo naše izdelke posrednim in neposrednim uporabnikom. Lahko se pohvalimo, da v zadnjih letih izredno uspešno nastopamo tudi na najzahtevnejših tržiščih Evropske unije, da smo prisotni po vsem svetu. Ko govorimo o marketingu in prodaji, se moramo zavedati, da terjatev za blago ali storitev, ko gre za odvisno podjetje Terme Krka, tudi unovčiš, da realiziraš plačilo prodane ga. Šele v tistem trenutku, ko dobimo plačilo na naš transakcijski račun, je posel zaključen. V ti-

stem trenutku se pokaže dodana vrednost, po možnosti visoka. V tistem trenutku se zagotovi denarni tok, ki je garancija za dodatna vlaganja v razvoj in raziskave, infrastrukturo, proizvodnjo surovin in končnih izdelkov, gradnjo dodatne marketinško-prodajne mreže, v to, da na letni ravni investiramo najmanj 160 milijonov evrov in da izplačamo dividende lastnikom, da plačamo davke in tako naprej.

V Krki niso vse poti usmerjene samo v dobiček. Naša pot je bolj kompleksna. Smo odgovorni do svojega podjetja, do zaposlenih, lastnikov, okolja, širše družbene skupnosti in – kar je za ekonomski uspeh najbolj pomembno – do svojih kupcev. Če smo uspešni lahko pomagamo športu, zdravstvu, umetnosti, kulturi, šolstvu in tako naprej. Nič novega ne bom povedal, če rečem, da smo ključni ljudje. Samo od nas, krkašev, so odvisni rezultati – od nikogar drugega. To je veljalo za pretekli čas, velja za danes in bo veljalo za jutri. Zavedamo se, da so razmere na marsikaterih naših pomembnih tržiščih težke, krizne. Na to smo navajeni. Zavedamo se, da smo se, da se in se bomo srečevali z različnimi tveganji, začeni s kreditnimi tveganji, tveganji, povezanimi s tečajnimi razlikami, in tveganji pri vprašanjih, povezanih z industrijsko lastnino. V Krki se zavedamo, da bomo vedno izšli kot zmagovalci, ker smo ekipa uspešnih krkašev. Tako je bilo v celotni zgodovini Krke.

Draga Krka, iskrene čestitke in še na mnoga zdrava leta.¹

¹ Colaričev slavnostni govor objavljamo v celoti.
(Opomba urednika)

E.A. - Zapisi o mestu: bienale - J. MIRTIC 15

Nataša Mirtič, *Zapisi o mestu:*
bienale, 2015, jedkanica in
akvatinta, 100 x 70 cm

RASTO BOŽIČ

TISOČLETJA NA KRKINEM OKLJUKU

Novo mesto – Tisočletja na okljuku Krke, 650 let Novega mesta, pregledni zbornik, Dolenjski muzej, Novo mesto 2015, 190 strani in enako naslovljena razstava v galeriji Dolenjskega muzeja, 6. april 2015 do 6. april 2016.

V galeriji Dolenjskega muzeja v Novem mestu so na predvečer letošnjega občinskega praznika odprli razstavo *Tisočletja na okljuku Krke*, ki so jo ob 650-letnici ustanovitve mesta skupaj pripravili vsi muzejski kustodiat. Ob tem novomeškem jubileju je muzej izdal tudi enako naslovljeni zbornik, dober teden kasneje oziroma 17. aprila pa so v mali dvorani Dolenjskega muzeja odprli še razstavo *Srednjeveške pečnice Novega mesta* oziroma razstavo lončenih pečnic iz 15. in 16. stoletja, ki so jih pri zavarovalnih arheoloških izkopavanjih v središču mesta¹ odkrili v zadnjih letih.

Razstavo *Tisočletja na okljuku Krke* so muzejski kustosi in drugi muzejski strokovni sodelavci zasnovali kot poskus zaokrožene predstavitve življenja zadnjih šestih tisočletij na Krkinem okljuku oziroma tako, da ta ne predstavlja zgolj zadnjih 650 let zgodovine novomeškega območja, temveč prinaša šesttisočletni arheološko-zgodovinski in širši pregled od prvih naselitvenih sledov na no-

Naslovnica zbornika.

vomeškem območju do sodobnega Novega mesta. Hkrati so ohranjeno novomeško mestno dediščino, ki jo hranijo v muzejskih depojih in zbirkah, nadgradili z gradivom, ki so ga načrtno zbrali v zadnjih letih.

Jedro razstave, ki je na ogled do 6. aprila prihodnje leto, predstavljajo predmeti in slikovno gradivo, ki se nanašajo na preteklost mesta. Z njo so v novomeškem muzeju prvič prikazali razvoj matičnega območja vse od prvih sledov človekovega bivanja do danes, jedro razstave pa posvetili Novomeščanom različnih starosti, spolov, poklicev in družbenih slojev v vseh časovnih obdobjih.

Razstavljeno gradivo tako predstavlja novomeško obrt, trgovino, industrijo, urbanizacijo ter promet, mestno društveno in družabno življenje, njegove šege, vojskovanja ter upodobitve mesta. Razstava predstavlja tudi javne in osebne dogodke, vesele in žalostne trenutke, uspehe in težave mesta ter pestrost in različnost mestnega življenja skozi tisočletja.

Razdelili so jo v šest sklopov – *Mesto pred Novim mestom*, *Ustanovitev, rast in razvoj mesta*, *Življenje v mestu*, *Gospodarstvo mesta*, *Mesto na preizkušnjah* in *Podobe mesta*.

Razstavo so pripravili: kustosinja za novejšo zgodovino Marjeta Bregar, kustosinja za etnologijo Ivica Križ, kustos za umetnostno zgodovino Jožef Matijević, kustosinja za kulturno zgodovino Majda Pungerčar, kustosa za arheologijo Borut Križ in

¹ Razstavo so pripravili s sodelovanjem Centra za preventivno arheologijo novomeške območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Njena avtorica je novomeška arheologinja Katarina Udovč.

Petra Stipančić, kustos za novejšo zgodovino Matěj Rifelj, kustosinja za umetnostno zgodovino Jasna Kocuvan, oblikovala jo je strokovna sodelavka Dolenjskega muzeja Maja Rudolf Markovič.

Navedeni muzejski delavci so kot avtorji sodelovali tudi pri izdaji jubilejnega zbornika *Tisočletja na okljuku Krke*, ki ob namenski odsotnosti razstavnega kataloga² spremlja omenjeno razstavo.

Razstavo je odprl župan Mestne občine Novo mesto Gregor Macedoni, katerega otvoritveni govor po svoje predstavlja odziv na razstavo, njen zbornik in mestni jubilej. V počastitev 650-letnice Novega mesta njegov govor na tem mestu v celoti objavljamo.³

»Spoštovane, spoštovani.

Z današnjo razstavo na predvečer občinskega praznika začnemo obeleževanje jubilejnega leta. Slovesno vstopamo v 650. obletnico skozi zgodovinsko zgodbo večtisočletne tradicije Novega mesta. Bogato izročilo naših prednikov nas lahko navdaja s ponosom, da smo nasledniki in dediči bogate kulturne tradicije, ki je nastajala na okljuku reke Krke v času različnih ljudstev in navad. Z dediščino, ki nam je dana v doto, pa je potrebno ravnati spoštljivo in jo dostojno nadgrajevati, kar pa že desetletja počnejo zaposleni v Dolenjskem muzeju.

Tako je današnja razstava izjemen prispevek mestu in občanom, vsem drugim naključnim in nenaključnim obiskovalcem, saj nas na strokoven in slikovit način popelje skozi različna obdobja razvoja našega mesta. Sploh pa je pohvalno, da so vsi kustosi muzeja in zaposleni dihali s tem projektom, v njega vložili veliko znanja, raziskovanja, strokovnosti in tudi predanosti inštituciji in mestu. Zato se še v svojem imenu zahvaljujem za odlično publikacijo oziroma katalog, ki je ob razstavi izšel, najbrž me bo navdušila tudi razstava, ki je nared, da jo slovesno odpremo za javnost.

2 Pravzaprav vsebini monografije v glavnini bolje ustreza oznaka katalog razstave kot pa zbornik novih dognanj.

3 Županu Gregorju Macedoniju se zahvaljujemo za dovoljenje za objavo.

Kot sem zapisal v uvodu publikacije *Novo mesto – Tisočletja na okljuku Krke*, je praznovanje 650. obletnice ustanovitve Novega mesta le majhen izsek v celotnem njegovem zgodovinskem razvoju, saj so na tem območju obstajale dosti starejše naselbine iz obdobja mlajše kamene dobe dalje. Vendar, ker vsak človek in vsaka družba potrebujeta svojo os, okrog katere nizata dogodke in s katerimi se identificirata, so se občani odločili, da je ta osrednja točka 7. april, ko je leta 1365 vojvoda Rudolf IV. Habsburški podelil Novemu mestu mestne pravice in določene ugodnosti na gospodarskem področju. Že poimenovanje mesta kot novega je na simbolni ravni opredelilo senzibiliteto našega mesta. Duh časa posameznih dob in zgodovinskih obdobj Novega mesta ni bil vedno naravnana na novo in moderno, saj so bili časi dolgotrajnejših stagnacij in nazadovanj. Zato, kadar raziskujemo našo preteklost, dogodke, organizacije, ljudi in časovna obdobja, ki so zaznamovala novomeški prostor, spoznavamo, da so bili vzponi in padci, vendar vedno štejejo napredek in razvoj, ki pa sta Novo mesto pomenljivo zaznamovala na področjih kulturne in naravne dediščine, izobraževanja, gospodarstva, arhitekture, umetnosti, športa in znanosti.

Današnji vpogled v razstavo priča o ljudeh, njihovih navadah, dogodkih in predmetih, ki so tisočletja zgodovinsko zaznamovali ta prostor. Vendar z dožemanjem časa, dogodkov in ljudi v strnjeni zgodovini 20. stoletja dojemamo dogajanje povsem drugače. Zgodovina je bistveno bolj zgoščena, kot je bila zgodovina predhodnih dob, saj to stoletje beleži intenzivne znanstvene in tehnološke napredke, ki so dali časovni pospešek vsem dogodkom. Je tudi stoletje vojn, revolucij, nasilja, totalitarnosti. In tudi stoletje izrazitega napredka, razvoja človekove misli in ustvarjalnost, zagledanosti v realno, v materijo in prakso. Je najbolj strnjeno stoletje po intenziteti dogajanja in spreminjanja, ki se je v zgodovinskem in družbenem smislu zgostilo okrog dveh svetovnih vojn, okrog razvitja in propada komunizma ter razvoja kapitala in globalizacije, ki Novega mesta niso obšli.

Tako je 20. stoletje pomenljivo zaznamovalo tudi naše mesto, ki se je izkazovalo skozi različne družbene segmente: izjemne kreativne prakse

Postavljanje razstave
Novo mesto – Tisočletja
 na okljuku Krke. (Foto:
 Borut Križ, Dolenjski
 muzej Novo mesto)

novomeških umetnikov, vrhunskih športnikov ter odličnih gospodarstvenikov in obrtnikov, ki v času nacionalnih ekonomskih stagnacij izboljšujejo gospodarsko sliko Slovenije na zemljevidu Evrope.

Zato naj bo zgodovina 21. stoletja, ki jo pišemo mi, sedanje generacije, v ponos našim zanamcem, tako kot smo mi ponosni na dobe pred nami, ki so jih zaznamovali halštat, mestne pravice, kaptelj, frančiškanski samostan, Breg, Jakac, Lamut, Kozina, Podbevšek, Jarc, Štukelj, Andrijanič, Levičnik in številni drugi, ki so živeli in ustvarjali zgodovino tega mesta.

V izjemno čast mi je, da danes odpiram razstavo, ki je po svojem konceptu presežek kolektivnega dela zaposlenih v Dolenjskem muzeju, vsebinsko pa presek nekaj tisočletij življenja na teh prostorih. Hkrati izražam poklon vaši odlični publikaciji *Novo mesto – Tisočletja na okljuku Krke*, ki je celovito zajela vsa zgodovinska obdobja Novega mesta na izjemno estetski, vsebinsko bogat in zanimiv način,« je še menil župan.

Morda bi veljalo potomcem, ki bodo pripravljali slovesnost ob 700-letnici Novega mesta, ohraniti podatek, da je odprtje omenjene razstave spre-

mljala izvorno-domiselna glasba⁴ v izvedbi nekaj članov Big Banda Krško pod vodstvom krškega saksofonista Aleša Suše. Ti so v mehko-jazzovski maniri in novih instrumentalnih priredbah izvedli štiri z Novim mestom tesno povezane skladbe. Priredbo skladbe novomeške skupine Rudolfovo *Grem domov v Novo mesto*, priredbo teme velikega novomeškega skladatelja Marjana Kozine iz filma *Na svoji zemlji*, priredbo uspešnice *Voda* novomeške skupine Dan D in priredbo popevke *Zato sem noro te ljubila*, ki jo je na besedilo Miroslava Košute ter ob glasbi Jožeta Privška v prvi polovici sedemdesetih let prejšnjega stoletja prepevala danes po krivici zapostavljena novomeška pevka Tatjana Gros. Namreč, tudi to je del novomeške kulturne zgodovine, ki se jo je na srečo spomnil eden izmed pravilno navdahnjenih prirediteljev otvoritvene slovesnosti. Za navedeni glasbeni izbor mu čestitamo.

⁴ Odprtja novomeških razstav – z nekaj častnimi izjemami – in druge tamkajšnje slovesnosti znajo namreč z marsičem drugim zadnja leta presenetiti. Na primer, novomeška mestna pihalna godba je bila ob slovesni seji novomeškega občinskega sveta ob 650-letnici mesta povsem zbegana, saj je ob tem mestnem prazniku prav po domačijsko zagodla *V dolini tibi*, ki jo je po ljudskih motivih priredil Lojze Slak oziroma skladbo, ki jo z Novim mestom in njegovo kulturno tradicijo ne povezuje prav nič.

PODOBE NOVEGA MESTA

Razstavi *Novo mesto – Tisočletja na okljuku Krke* v galeriji Dolenjskega muzeja, 6. april 2015 do 6. april 2016, in *Novo mesto – mesto navdiha* v Jakčevem domu, 27. februar do 25. april 2015.

Leto 2015 je zaznamovano s praznovanjem 650. obletnice ustanovitve Novega mesta. Leta 1365 ga je ustanovil vojvoda Rudolf IV. Habsburški, dejansko pa njegove zasnove segajo v prazgodovinski čas, saj arheološke najdbe pričajo o poselitvi ali vsaj uporabi tega prostora oziroma bližnje okolice že v času mlajše kamene dobe v 6. in 5. tisočletju pr. n. š. V Dolenjskem muzeju so v počastitev obletnice pripravili več razstav, ki se tematsko navezujejo na Novo mesto. Do konca leta se bodo poleg osrednje razstave *Novo mesto – Tisočletja na okljuku Krke* zvrstile tematsko zaokrožene manjše razstave, ki dopolnjujejo osrednjo. Na obeh zgoraj navedenih razstavah pa so predstavljene tudi različne upodobitve Novega mesta.¹

Najstarejšo ohranjeno likovno upodobitev Novega mesta, ki jo hranijo v *Štajerskem deželnem arhivu* v Gradcu, je leta 1604 ustvaril Ivan Klobučarič (Johannes Clobucciarich). Silhueto Novega mesta s Kapitljem in vencem obzidja z mestnimi stolpi je Klobučarič skiciral med pripravo gradiva za zemljevid notranjeavstrijskih dežel, ki ga je naročil nadvojvoda Ferdinand. V risbo je vključil tudi tedaj še neuradno ime Novo mesto. Dobrih osemdeset let kasneje, pred koncem 17. stoletja, je veduto Novega mesta v bakrorezu upodobil Janez Vajkard Valvasor oziroma po njegovem naročilu bakrorezec Andrej Trost in risar Ivan Koch. Pa-

norama prikazuje osrednji mestni grič, na katerem je videti tudi nekdanje novomeške cerkve, ki so jih uničili požari ali pa so jih podrli. Med njimi je tudi Florijanova, po kateri se danes imenuje Florijanov trg. Nad podobo je prav tako kot na Klobučaričevi – le da bolj po dolensko – zapisan naziv Novu mestu. Eno redkih ohranjenih likovnih del frančiškanskega patra Otona Skole z letnico 1836 pa je akvarelirana risba s svinčnikom, na kateri je upodobljen panoramski pogled na Novo mesto in okolico z Recljevega hriba. Pogled je značilen za večino vedut iz 19. stoletja, sicer pa prva polovica tega stoletja velja tudi za zlato dobo panoramskega upodabljanja mest. Med figurami, ki opravljajo poljska dela, je upodobil svojo podobo in morda tudi podobo okrožnega glavarja barona Friedericha Rechbacha, ki je kot ljubiteljski slikar mestno panoramo upodabljal tudi sam. Okoli leta 1840 je nastala novomeška mestna podoba, zajeta s strani Marofa, ki jo je upodobil risar in litograf Jožef Wagner. Nekoliko poznejši pogled na mesto z nasprotno, vzhodne strani je v litografiji ustvaril Henrik Costa in ga je vključil v svoje *Popotne spomine iz Kranjske*. Oljna podoba Novega mesta Mateja Trpina, podobarja in restavratorja, z datumom 1900, je verjetno nastala v času preurejanja frančiškanske cerkvene notranjščine, ko so ga frančiskani povabili k restavriranju oltarnih slik Valentina Metzingerja. Slikarsko najizrazitejšo mestno panoramo, slikano s kandijske strani in ožarjeno z večerno zarjo, je naslikal sin novomeškega višjega okrajnega zdravnika Ivan Vavpotič, ki je že v svojih dijaških letih na novomeški gimnaziji veljal za nadarjenega risarja in slikarja.

Leta 1920 se v Novem mestu priredili *I. pokrajinsko umetnostno razstavo*, kasneje poimenovano *novomeška pomlad*. Glavni pobudniki so bili

¹ Prispevek se nanaša tudi na likovno prilogo tokratne revije. Jasna Kocuvan je umetnostna zgodovinarica in kustosinja Jakčevega doma. (Opomba urednika)

Z razstave *Novo mesto – Tisočletja na okljuku Krke*, Marjan Mušič, Novo mesto v srednjem veku, olje na platnu, 1968.
(Foto: Rasto Božič)

Anton Podbevšek, Miran Jarc in Božidar Jakac, k umetniškem ustvarjanju pa so pritegnili še mlajo generacijo – Ivana Čarga, Zdenka Skalyckega in Marjana Mušiča. Omenjeni umetniki so še z deli nekaterih drugih – Jožeta Cvelbarja, Frana Ančička, Franeta Zupana, Ferda Avsca in Borisa Grada – pripravili razstavo pod pokroviteljstvom Richarda Jakopiča. Tematsko so dela prikazovala tudi podobe Novega mesta in okolice. Nedvomno je osrednja »ikona« novomeške slikarske topografije 20. stoletja postala s svojimi mnogimi različicami podoba panoramskega pogleda na Novo mesto s frančiškanskim samostanom, slikana onstran reke Krke, avtorja Božidarja Jakca. Številne upodobitve Novega mesta z različnih točk so ga slikarsko tako mamile, da jih je upodabljal od prvih samouških slikarskih začetkov do konca ustvarjalnih dni. Najbolj intimno Jakčev pa je postal motiv Brega, slikovitih uličic na pečini nad Krko pod Kapitljem, kjer se je umetnik tudi rodil. Najbolj je ljubil panorame, s katerimi je v znamenju svojega liričnega realizma povzdignil mestno zgodovinskost, zato je gotovo več kot zaslužno ostal sinonim za najbolj novomeškega umetnika, četudi ga je kasneje prihajal slikat iz Ljubljane. Drugi, sprejet kot izrecno novomeški slikar, je Vladimir Lamut. V svojem ustvarjanju se je posvetil zlasti novomeškim motivom, v katerih prevladujejo svetlobni kontrasti in

ekspresivna vegavost oblik, posebno v medvojnem grafičnem ciklu *Staro Novo mesto*. Zanj je značilno, da je osvojil najbolj nejakčevski repertoar mestnih motivov, četudi sta oba umetnika naslikala vse motive, torej tudi iste. Tako sta se oba posvetila reprezenativni panoramski podobi celotnega novomeškega polotoka s kandijskim mostom, gledano onstran Krke. Isti motiv pa je naslikal tudi njun gimnazijski profesor Josip Germ in pred njim bidermajersko spokojni Rechbach. V novomeških vedutah Izidorja Moleta lahko gledamo številne intimne poglede na mesto in mestno obrobje. Rad je upodabljal tihe in nedotaknjene koticke, zato je tudi dobil naziv najtišjega novomeškega slikarja. Moč Jakčevega izročila v slikarstvu je ostala s sijajem njegove znamenitosti vsaj za začetne stopnje novomeških slikarjev tudi še v vseh povojnih desetletjih tolikšna, da so iz nje izhajali še poznejši slikarji in ljubitelji. Tako so mestno veduto upodabljali številni umetniki – Branko Suhy, Janko Orač, Jože Kumer, Jože Marinč, Suzi Bricelj, Marin Berovič ... V zadnjih desetletjih 20. stoletja, ko so se tudi v Novem mestu in na Dolenjskem izoblikovale mnoge likovni kolonije in ekstempori, je postalo Novo mesto pogost priložnostni motiv tudi za številne umetnike, ki so zašli vanj kot udeleženci teh prireditev, ne da bi bili sicer intimneje povezani z mestom.

Novo mesto – mesto navdiha

Razstava *Novo mesto – mesto navdiha* je nasprotno od prejšnje predstavila del sodobnega likovnega mestnega dogajanja. Na razstavi je sodelovalo šest umetnikov² z bogatim ustvarjalnim opusom in prepoznavnim likovnim jezikom, ki so ustvarjalno dolgoletno povezani z Novim mestom. Glede na predpisano temo so predstavili svoj pogled na Novo mesto in v njem poiskali svoj navdih.

Hamo Čavrak, ki živi in dela v Novem mestu in Zagrebu, se je rodil leta 1950 v Sarajevu, kjer je tudi končal Akademijo likovnih umetnosti, nato se je še dve leti izpopolnjeval v mojstrski delavnici Antuna Augustinčiča v Zagrebu. Na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje v Ljubljani je leta 2007 zaključil še magistrski študij grafike, na Akademiji uporabnih umetnosti na Reki pa predava grafiko.

Čavrak svoja likovna razmišljanja nadgrajuje skozi mnoga izrazna sredstva, od klasičnega oljnega slikarstva do videa, instalacij in grafičnih tehnik, po katerih je tudi širše znan. Dela v tehniki oljnega slikarstva, s katerimi se je predstavil, so del široko zastavljenega cikla *Carta Incognita*, ki ga razvija od leta 2006. Oblikoval je večplastno zasnovo z mnogimi arhitekturnimi detajli Novega mesta – silhuetami cerkvenih zvonikov, rotovža, značilnih novomeških hišnih arkad na Glavnem trgu – v zanimivem barvnem kalejdoskopu transparentnih barvnih planov in geometrijskih vzorcev v medsebojnem prepletanju, katerega igra bi se lahko nadaljevala v neskončnost.

Nataša Mirič se je rodila leta 1973 v Novem mestu, kjer tudi živi kot svobodna umetnica. Leta 1997 je diplomirala na oddelku za slikarstvo pri profesorju Andreju Jemcu na ljubljanski Akademiji za likovno umetnost. Leta 2001 je tam končala magistrski študij grafike pri profesorju Lojzetu Logarju.

Njeno ustvarjanje je že od samih začetkov posvečeno izključno grafiki, ki jo goji v klasičnih tehnikah globokega tiska. Ponovna uporaba lastnih grafičnih plošč, ki jih v strogem geometrij-

skem redu dopolnjuje in nadgrajuje ter kombinira z novejšimi, je povezovalni element vseh njenih grafičnih ciklov. Na tokratni razstavi se je predstavila z zelo osebnoizpovednimi likovnimi pripovedmi *Novomeški zapisi*. V njih se zrcalijo njeni spomini na ustvarjalno pot, ki je nedvomno močno povezana z Novim mestom in z ljudmi, ki jo obkrožajo in jo ustvarjalno navdihujejo. V likovnem jeziku je tako ubesedila spomin na bienale, ki jo je z nagrado izstrelil v krog prepoznavnih grafičnih ustvarjalcev, se poklonila svojemu ustvarjalnemu vzorniku Bogdanu Borčiću, ki je bil šest let močno povezan z Novim mestom, saj je poučeval na novomeški gimnaziji ter se dotaknila tudi značilnega Krkinega okljuka.

Janko Orač, ki živi in ustvarja v Novem mestu in Zibiki, se je rodil leta 1958 v Celju. Leta 1997 je diplomiral na Šoli za risanje in slikanje, visoki strokovni šoli v Ljubljani, pri profesorju Dušanu Kirbišu, zdaj pa končuje podiplomski študij grafike na Akademiji za likovno umetnost v Zagrebu pri profesorici Nevenki Arbanas. Je avtor in vodja slikarskih kolonij *Novomeški likovni dnevi* in *Zibika – Tinsko* ter umetniški vodja *Valvasorjevih mednarodnih grafičnih dnevov*.

Barvna abstraktna ekspresija je likovni jezik, s katerim se Orač ustvarjalno izraža že vrsto let. Blizu mu je tudi kombiniranje različnih slikarskih in grafičnih tehnik, ki jih medsebojno dopolnjuje in nadgrajuje. Pri reševanju prostorskih problemov poseže po skulpturnih slikah v obliki poslikanih prizem, ki jih je predstavil tudi na tokratni razstavi. Za razliko od predhodnih poslikanih so bile tokratne ustvarjene s kolažiranjem grafičnih od-tisov lesorezov. V njih kljub abstraktnosti likovnih zapisov zaslutimo posamezne krajinske izseke, predvsem Krkin okljuk, podobo vodnjaka na Glavnem trgu in detajle posameznih novomeških arheoloških najdb. Enega glavnih navdihov je našel v Kettejevih verzih *Na trgu*, ki so mu služili kot ohlapno ogrodje celotne zgodbe *Neskončna reka skozi mesto*.

Andreja Schwenner je leta 1984 rodila v Novem mestu, kjer tudi živi in ustvarja. Leta 2009 je diplo-

2 Izbrala jih je komisija.

mirala na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje v Ljubljani pri profesorju Bojanu Gorencu.

Ta mlada ustvarjalka je svojo likovno pot poiskala v slikarskem zapisovanju pokrajin. Na motiv stvarne, resnične krajine se slikarka odziva subjektivno in ga doživlja kot predmet čistega izvirnega likovnega prikaza. Njena barvna paleta je precej zreducirana na zemeljske tone, veliko poudarka pa nameni sami strukturiranosti površine, ki jo gradi z različnimi materiali. Kljub abstrahiranju oblik na njihove temeljne lastnosti z dodatkom lahkotne risarske intervencije s pastelnimi svinčniki lahko v njenih pokrajinah začutimo duh kraja in razberemo povsem krajevne posebnosti in njihov značaj. Za tokratno ustvarjanje je poiskala navdih v katastrskem načrtu Novega mesta iz leta 1825 in se povsem poistovetila s takratno podobo mesta, z njegovo okolico in s tedanjim mestnim življenjem.

Branko Šuster se je rodil leta 1952. Na Pedagoški akademiji v Ljubljani je leta 1976 zaključil študij likovne vzgoje in knjižničarstva. Leta 1985 je na oddelku za pedagogiko Filozofske fakultete v Ljubljani zagovarjal diplomsko nalogo s področja likovne pedagogike. Do leta 2014 je poučeval likovno vzgojo na Osnovni šoli Grm v Novem mestu.

Šuster se je predstavil z izvirnimi glinenimi reliefi, ki so del cikla *Glinene kronike*. Njegov ustvarjalni proces izdelovanja reliefov se sicer začne s čisto kiparskim načinom oblikovanja gline – z gnetenjem, valjanjem, s trganjem, z dodajanjem in odvzemanjem – dokončna podoba pa zaživi šele s slikarsko nadgradnjo, ko osnovno barvo gline nadgradi z engobami, podglazurnimi barvami in akrili. Svet starejše železne dobe oziroma halštatskega obdobja, ki ga je upodobil na tokratni razstavi, se nam razkriva skozi dinamično, slikovito in v mnogih detajlih zgoščeno pripoved ter opozarja na bogato zgodovino mesta pred Novim mestom. Sledimo lahko podobam predmetno bogatih grobov, podobam živalskih in človeških likov, ki jih zasledimo na situlah in skozi katere spoznamo takratno življenje. Ta potovanja skozi čas odpirajo tudi vprašanja o človeških vrednotah, rojstvu, minljivosti, o vprašanjih, ki se v svojem bistvu že ves čas spreminjajo.

Uroš Weinberger se je rodil leta 1975. Leta 2003 je zaključil študij slikarstva in leta 2005 tudi podiplomski študij slikarstva na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje v Ljubljani. Leta 2002 se je izpopolnjeval na Akademiji za likovno umetnost v Sofiji. Leta 2009 je bil na kulturni rezidenci Ministrstva za kulturo v Berlinu. Leta 2013 so ga povabili na kulturno rezidenco v Schafhof-Europäisches Künstlerhaus Oberbayern v nemškem Freisingu. Živi in ustvarja kot samostojni kulturni ustvarjalec v Ljubljani in Novem mestu.

Weinbergerjeva dela so obrazi življenja in družbeno-kritično dojetje sveta. Skozi slikarstvo in realistično upodobljene podobe v intenzivnem koloritu, ki jih podkrepi z uporabo pripovednih naslovov, gledalcem pripoveduje zgodbe in razkriva občutja, s katerimi se sooča. Pogosto govori o človekovem razmerju s sistemom, ki ga je sam ustvaril in postal od njega odvisen, ki mu vlada in ga nadzoruje. Problematizira zlasti pojem napredka človeštva, ki ga ne opredeljuje kot nekaj pozitivnega, temveč prej kot tragično usodo, ki v prihodnosti obeta predvsem nove katastrofe. Včasih nezbežna uporaba angleških izrazov v naslovih slik je odraz trenutnega pogovornega jezika ter reminiscenca potrošniške družbe skozi oči sedanosti in prostora. Na razstavi se je predstavil z deloma *Broken Promises* in *Minister za zdravje opozarja*. V prvem delu kritično opozarja na škodljiv vpliv potrošniške družbe na družino kot osnovno celico družbe, v drugem na nepopravljive posledice farmacevtske industrije, ki jih bodo občutili predvsem naši potomci.

KO PAPIR NADOMESTI PLATNO

Uroš Weinberger, *Hand, Job, Paper, Work*, likovna razstava, Galerija Društva likovnih umetnikov Dolenjske, Kulturni center Janeza Trdine, Novo mesto, 30. januar do 31. marec 2015.

V galeriji novomeškega Kulturnega centra Janeza Trdine, ki jo od nedavnega upravlja Društvo likovnih umetnikov Dolenjske, je termin drugega razstavnega dogodka pod novo vodstveno taktiko pripadel enemu prepoznavnejših članov stanovskega društva, novomeškemu rojaku Urošu Weinbergerju. Vsestranski ustvarjalec – poleg udeleževanja na likovnem področju je znan tudi kot član glasbene zasedbe *Moveknowledge* – se je domačemu občinstvu z deli v mešani tehniki, ki jih v njegovih predstavitvah doslej nismo srečevali ravno pogosto. Razstava z naslovom *Hand, Job, Paper, Work* prinaša izbor v obdobju zadnjih nekaj let nastalih risb in akvarelov, katerim se pridružuje še serija del na papirju nekoliko večjega formata. Weinberger, ki je po osvojitvi nagrade na kostanjeviški šesti bienalni razstavi *Pogled na likovno umetnost Slovenije* (2011) svoje slike posledično predstavil kar na devetih razstaviščih po vsej Sloveniji, se z razstavljanjem manjših del na papirju¹ nemara loteva nekakšnega likovnega predaha, svojevrstne ustvarjalne cezure, ki predstavlja novo razstavno etapo v predstavitvi umetnikovega dela.

Besede, ki jih je Weinberger zapisal v razstavni zloženki, več kot dobro povzamejo vsebinski oziroma formalni srž razstave: »Nekatere risbe so trenutne, hipne domislice, druge so zastavljene kot skice slik večjih formatov, nekatere pa so zgolj čič-

kanje. Zaradi manjše kontrole nad risbo, kot pa jo imam nad sliko, so podobe popačene in anatomsko nepravilne, risbe izražajo grotesknost, ironijo, dekadenco, hkrati pa vsebujejo tudi kanček nedolžne infantilnosti.«

Na razstavi tako srečamo cikel manjših uokvirjenih risb, ki jih dopolnjuje niz večjeformatnih del na potiskanem ovojnem papirju. Ob slednjih se za razliko od prvih kaže večja vsebinska zao-kroženost: če imamo pri manjših risbah opravka s precej pestrim in raznolikim naborom del, očitno nastalem ob različnih priložnostih in v daljšem časovnem razponu, se pri večjih formatih srečamo z variacijami določenih motivov, detajlov oziroma vsebin, ki jih zaznamuje predvsem raziskovanje skupinskih figuralnih kompozicij in ki kot celota dosegajo večjo likovno avtonomnost ter izrazno suverenost. Takšna zasnova razstave prinaša tudi širši razpon uporabljenih tehnik in slogovnih manir: risbe, izvedene z navadnimi in kemičnimi svinčniki, flomastri in celo z oljem in vinom ... so mestoma nadgrajene s tehniko kolažiranja, več del pa je izvedenih tudi v akvarelu.

Pričakovano se Weinberger v svojih delih ne odmika od ikonografije, ki jo poznamo iz njegovih monumentalnejših slikarskih del. Kritika, ki je umetnikovemu delu precej naklonjena, običajno izpostavlja avtorjevo angažiranost, s katero opazuje svet okoli sebe; postopka apropiacije in rekontekstualizacije različnih najdenih podob, s katerimi Weinberger na domiselni način izgrajuje slikovna polja, služita predvsem kritičnim interpretacijam aktualne družbene resničnosti. Ta je na Weinbergerjevih platnih nemalokrat zaznamovana s precej apokaliptičnimi toni, ki vodijo k najrazličnejšim toposom domala že trendovskega izbora bolj ali manj ustaljenih tem, naj si bodo to

¹ Razstavo *Hand, Job, Paper, Work* so predstavili tudi v Hiši kulture Pivka septembra 2014, medtem ko je na razstavi *The Final Countdown* oktobra 2014 v izolski galeriji Salsaverde poleg slik razstavil še manjši izbor del na papirju.

Slika z
Weinbergerjeve
razstave.
(Foto: Matjaž Brulc)

ekologija, vojna, globalizacija ali pač sistemska represija nad posameznikom, ki jo zaznamuje mnogo različnih obrazov ... Ker gre pogosto za risarske študije, nikakor ne preseneča, da smo tudi na novomeški razstavi srečevali tovrstne motivne poudarke, ki jih denimo posebej poudarjajo značilne plinske maske, barvne cevi kot simbol vsenavzoče povezanosti in nadzora, apokaliptično navdahnjene krajine ... Tovrstne motive, ki obujajo vrsto referenc iz polja popularne kulture, marsikdaj pa vzbujajo tudi asociacije na nekatera starejša umetniška dela, avtor na ravni celote vendarle mehča tudi z lahkotnejšimi, manj zavezujočimi deli in figuralnimi študijami. Tako srečamo tudi vrsto bolj humorno naravnanih del, drobnih likovnih krokijev oziroma, kot pravi avtor, čačk. Nadvse zanimiv se zdi še en segment razstave: na že omenjenih delih večjega formata smo srečali poudarke, ki vstopajo na teritorij nekoliko bolj erotično obarvanih vsebin, kar v avtorjevem opusu predstavlja svojevrstno novost. Nič neobičajnega ni, da se umetniki ob reprezentativnejših delih, s katerimi se običajno predstavljajo v javnosti, »skrivoma« podajajo tudi v bolj sproščene vode, kjer si dajejo duška z vsakovrstnimi obsesijami kot tudi z intimnejšimi zgod-

bami, med katerimi se nemalokrat najdejo tudi z erotiko navdahnjena dela. Slednja so v Weinbergerjevem primeru kljub temu zastopana v razmeroma omejenem številu, navdana so z določeno avro dvoumnosti, ki ustvarja napetost, celo določeno nelagodje, kar gledalca kakopak sili k ustvarjanju lastnih interpretativnih okvirov.

Razstava, za katero je bilo najbrž potrebnega kar nekaj poguma, je kot celota ponudila zanimiv in svež pogled na doslej manj znano plat avtorjeve ustvarjalnosti. Tovrstno likovno gradivo se navadno izkaže za dragocen vir, ki ponuja vpogled v zakulisje ustvarjanja in pri tem naglašá procesualnost, svobodno raziskovanje forme, vsakovrstno eksperimentiranje in preizkušanje različnih likovnih obrazcev ... Rezultat takšne metode dela, predvsem neobremenjenost in lahkotnost, sta prišli do izraza tudi ob tej razstavi, ki pa bi ji – še zlasti ob podatku, da avtor hrani preko 200 tovrstnih risb – nemara ne škodila še nekoliko bolj kritična selektivnost, ki bi posledično privedla do toliko bolj premišljenega izbora.

INVENTAR INSTANTNEGA

Jasmina Nedanovski, *Instant*, razstava grafik, galerija Simulaker, Novo mesto, 16. do 31. januar 2015.

V novomeški galeriji Simulaker¹ se je januarja s samostojno razstavo *Instant* predstavila članica Društva likovnih umetnikov Dolenjske Jasmina Nedanovski. Belokranjska umetnica mlajše generacije se je v slovenski likovni prostor zapisala predvsem kot grafičarka. Specifično je večji del njene produkcije, kljub preizkušanju v različnih tehnikah, vezan na lesorez. Čeprav jo je imelo občinstvo v preteklosti priložnost spoznati tudi skozi knjigo umetnika in sorodna umetniška početja, so bržkone ravno novejši projekti tisti, s katerimi je začela opozarjati nase tudi v razširjenih poljih umetnosti – hkrati z razstavo v novomeški galeriji je treba izpostaviti še njeno sodelovanje na bienalni razstavi *Pogled 7*, prvič predstavljeni konec preteklega leta v Lamutovem salonu Galerije Božidarja Jakca v Kostanjevici na Krki. Nedanovskijeva nedvomno v prvi vrsti še vedno deluje kot grafičarka, s premišljenimi premiki v bolj konceptualno zastavljena dela pa hkrati dokazuje, da je klasična grafika v svetu sodobne umetnosti vse prej kot vase zaprt medij.

Tudi na razstavi v galeriji Simulaker je avtorica ob bok »tradicionalnim« grafikam – med drugimi je bil razstavljen novejši cikel *Avtoportret/Instant life*, v katerem se je ta avtorica lotila motiva svoje grafične haljice, ter serija *Ti in jaz* z zdaj še slavnimi skodelicami kave – umestila prostorsko zasnovano postavitev iz potiskanih vrečk sladkor-

ja, opremljenih z drobnimi intervencijami. Oba vzporedna likovna izraza je izbrala za nosilca glavnega idejnega momenta te razstave – koncepta instantnega.

Besedi instant v slovenskem besedišču težko najdemo vzporednico, zagotovo pa jo prepoznamo kot eno izmed gesel sodobnega življenjskega sloga. V luči nuje po takojšnji ugoditvi vsaki potrebi – hkrati pa nezmožnosti ločevanja med potrebo in kaprico, ki ji je človek izpostavljen v potrošniški družbi – Nedanovskijeva kot drobne potešitve ne prikazuje le skodelic kave in bombončkov, ampak tudi tiste najbolj intimne človeške vezi. Avtorica ob tem ostaja zvesta lastnemu imaginariju. Ta se napaja iz neposrednega okolja in vseh predmetov, ki pričajo o bivanju v njem. Čeprav na videz banalni ti objekti niso naključni. Avtoričin motiv je osebni motiv s sentimentalnim nabojem – nosilec drobne zgodbe, ki skozi ponavljanje in reinterpretacijo prerašča v znakovno podobo in zopet potrjuje intimno kot aktualno umetniško izkušnjo.

Prav omenjeni skodelici kave z lahkoto označimo kot enega najbolj reprezentativnih motivov v dosedanem opusu avtorice. Že zgodnejša grafika *Zadnja kava za dva* je v repertoar Nedanovskijeve vpeljala njegovo zgodbo. Tako število kot tudi sled ličila za ustnice na eni izmed skodelic namiguje ta na intimno srečanje oziroma na par, medtem ko naslov priča o razhajanju. Ta tihožitni motiv se ponovi na grafiki *Instant life Classic*. V veliko bolj eksplicitni različici zgodbe sta nas nagovorila močna obrisa, v katerih smo prepoznali stran obračajočo se moško in žensko figuro. Tudi brez dodanega komentarja bi brez težav razumeli v list odtisnjeno sporočilo. Nekaj brezčasnega oziroma tako obče človeškega je na teh delih, da v nas porodijo občutek domačnosti. Pričajo namreč o ne-

¹ Marina Katalenić je umetnostna zgodovinarica in kustosinja galerije Simulaker v Novem mestu. (Opomba urednika)

Jasmina Nedanovski ob odprtju svoje razstave v galeriji Simulaker, januar 2015.
(Foto: Boštjan Pucelj)

čem, kar tako dobro razumemo. Moč del Nedanovskijeve tako ni iskati v kakšni želji po prodornosti, ampak so ta ravno v svoji iskrenosti najbolj neposredna in sugestivna.

Kljub temu, da se nam ob inventarju instantnega Nedanovskijeve porajajo vprašanja o vrednotah sodobne družbe, smo daleč od tega, da bi avtorica moralistično privzdigovala obrv. S ciklom odtisov svoje delovne halje, ki jo poleg barvnih srag prekrivajo zdaj že dobro znani motivi, je avtorica ustvarila lastni avtoportret, s katerim se je opredelila kot človek lastnega časa. Namesto da bi zavzela kritično pozicijo, se nam je tako pridružila v našem vsakdanu in nam ponudila sladkorčke, opremljene z na videz nedolžnimi komentarji – instantnimi modrostmi in prebliski (»hitro, hitro«). Na igriv in duhovit način nas je tako nagovorila, da premislimo o lastnih mišljenjskih in vedenjskih vzorcih.

Jasmina Nedanovski se je rodila v Novem mestu leta 1981 in se po končani srednji grafični šoli vpisala na Pedagoško fakulteto v Mariboru. Na njej je leta 2006 diplomirala pri profesorju Samuelu Grajfonerju. Leta 2010 je končala tudi magistrski študij pri profesorjih Branku Suhyju in Jožefu Muhoviču na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje v Ljubljani. Poučuje na osnovni šoli

v Metliki. Udeležila se je več likovnih kolonij ter vodi likovne delavnice za otroke in odrasle. Je članica Društva likovnih umetnikov Dolenjske. Živi in ustvarja v Gradacu v Beli krajini.

Sodelovala je na različnih skupinskih razstavah doma in v tujini. Med njimi velja posebej omeniti dva pregleda sodobne slovenske grafike v Mednarodnem grafičnem likovnem centru v Ljubljani, *Tretji pogled, raznolikost grafike danes*, 2008, ter *Odtisi in vtisi*, 2012. Leta 2013 se je udeležila treh mednarodnih skupinskih razstav, *12. Lessedra World Art print Annual – Mini print* v Bolgariji, *Mednarodnega grafičnega trienala Krakov*, v selekciji *Faze 2*, Falun 2013, in *Awagami International Miniature Print* na Japonskem. V času razstave v galeriji Simulaker se je predstavila tudi na skupinski razstavi *Pogled 7* v Novi Gorici. Samostojno je razstavljala v ljubljanski galeriji Lek, v Lamutovem likovnem salonu v Kostanjevici na Krki in v Galeriji Kambič v Metliki. Njena dela so v stalni zbirki Dolenjskega muzeja v Novem mestu, v Belokranjskem muzeju v Metliki in v Galeriji Božidarja Jakca v Kostanjevici na Krki.

70 LET PARTIZANSKEGA ZBOROVskega PETJA

Moški vokalni ansambel *Partizanski pevski zbor* prepeva doma in na tujem od leta 1944, ko so ga 21. aprila ustanovili na Planini pod vrhom Mirne gore, na južnem pobočju Kočevskega roga nad Semičem v Beli krajini kot enega redkih tovrstnih zborov v takrat zasušjeni Evropi oziroma v času druge svetovne vojne na enem od prvih slovenskih osvobojenih ozemelj.

Sprva so ga imenovali *Invalidski pevski zbor*, v sedmih desetletjih svojega neprekinjenega prepevanja (javnih nastopov, koncertov in snemanj) ter vse od svojega prvega zborovodje, ustanovitelja in skladatelja Karla Pahorja (1896–1974), ki je zbor zapustil leta 1945, pa je ostal trdno zasidran na domačem in tujem glasbenem prizorišču. Po Pahorju so se za dirigentskim pultom zvrstili Pavel Šivic, Radovan Gobec, Miro Kokol, Milivoj Šurbek, Ciril Cvetko, Peter Škrjanec in Franc Gornik, ki zbor vodi od leta 1992 naprej. Danes, več kot 70 let po ustanovitvi, zbor ob partizanski, borbeni in revolucionarni pesmi, novostih slovenskih skladateljev ter železnem repertoarju moških zborov poje a cappella, hkrati pa zapoje tudi ob spremljavi harmonike, godbe na pihala, orglic ali orkestrov. Udeležuje se tudi tekmovanj, za vse skupaj pa je doslej prejel številne in najvišje strokovne in državne nagrade ter odlikovanja. Med drugim tudi Prešernovo nagrado (1969), nagrado Avnoja (1978) in nagrado mesta Ljubljana (1999). Za njimi je tudi več deset plošč s povsem samosvojim in zanj značilnim repertoarjem.

Interpretacija pretekle glasbe je disonanten, izrazito dinamičen, političen in performativen proces. Zato lahko alternativne zgodovinske interpretacije toliko bolj razumemo kot pomembna dejanja upora, posebej v času, ko se sklicevanje na ta predho-

dni čas pogosto izpostavlja kot gradnik potencialnega miselnega okvira artikulacije alternative. To morda v postjugoslovanskem svetu bolj kot drugje s seboj nosi določene – tudi politične – konotacije, ki se napajajo iz nekdanje jugoslovanske zgodovinske izkušnje, in pomembno definirajo sodobne družbene in politične razmere ter odzive nanje. Zdi se, da je glasba eden tistih kulturnih segmentov, ki še vedno in znova (p)ostaja osrednji element artikulacije preteklosti v sedanjost: ravno v časovni in »ideološki« povezovalnosti glasbe se kaže relevantnost spraševanja o vlogi partizanske in širše antifašistične glasbene dediščine, ki v sedanjem času dobiva nove interpretacije in nove manifestacije. V slovenski sedanjosti so te vsebine na novo interpretirane, kontekstualizirane, poudarjene in (iz)rabljene v širokem spektru dejanj in diskurzov: od komodifikacije glasbene preteklosti, nostalgije, dnevnopolitičnih intervencij do različnih rab s ciljem (re)artikulirati vrednote oziroma postaviti parametre morebitnim alternativam sedanjosti. Osrednji cilj je tudi osvetliti dinamiko, kako se je koncept partizanske pesmi spreminjal od druge svetovne vojne do danes, in kako je odzvanjal v uradnih diskurzih ter vsakdanjem razumevanju.

Partizanska pesem je umetniški fenomen, ki je nastal na našem, slovenskem ozemlju, v enotah partizanske vojske in v okupiranem zaledju. Vanjo spadajo tudi ljudska in ponarodela borbena pesem, budniška in puntarska pesem iz časa od 16. do 19. stoletja, delavska in revolucionarna pesem, ki je prišla z oktobrsko revolucijo leta 1917, ter protifašistična pesem iz španske državljanske vojne med letoma 1936 in 1939. Med letoma 1941 in 1945 je skoraj 50 slovenskih skladateljev-partizanov ustvarilo približno 300 zborovskih pesmi, 80 samospevov, sto instrumentalnih del in dru-

Sodobni *Partizanski pevski zbor* na slovesnosti ob prazniku Osvobodilne fronte, Planina pod Mirno goro, april 2012.
(Foto: Rasto Božič)

gih vokalno-instrumentalnih priredb, skupaj skoraj 500 del.

Partizanska pesem za najrazličnejše zasedbe je oblikovno preprosta, po melodični, ritmični in harmonski zasnovi pa skromna; tako so partizanska glasbena dela večinoma enoglasna in v duhu ljudske melodike. Moški zbori so se ločili od mešanih po udarnosti izraza, skladbe za mladinske in otroške zборе ter samospevi pa so se navezovali na predvojno Osterčevo¹ skladateljsko šolo. Idejne potrebe časa so poudarjale vokal, ki je terjal organsko povezavo med besedilom in napevom. Vzrok te enostranskosti je utilitaristični, koristnostni kriterij, ki je v slovenski glasbi narodoosvobodilnega boja prevladoval. Kvalitativno izstopajo tista dela, v katerih se je utilitarizmu pridružil še umetnostni vidik. Glasbeni opus slovenske NOB tako predstavlja – kljub temu, da je bil primarno podrejen že omenjenemu utilitarističnemu kriteriju in slogovno ni pomenil nekaj novega v razvoju sloven-

ske glasbe 20. stoletja – kakovost in redkost v takratni fašistično ter nacistično zaslužnjeni Evropi.

Med NOB je na Slovenskem nastalo več kot 140 moških zborov, od teh več kot 110 a cappella, deset ženskih in približno 120 otroških in mladinskih zborov (od teh le pet a cappella). Mešane, moške, ženske, otroške in mladinske zборе po eni strani lahko imenujemo za eno od omenjenih vokalnih zasedb (brez spremljave ali/in s spremljavo), hkrati pa so to tudi sopomenke za enako napisane glasbene oblike. Pevski zbor pa velja za glasbeno skupino, v kateri posamezni part izvaja več pevcev oziroma vsaj dva ali trije. Spodnja meja številčnosti v zboru je približno 12 pevcev.

Po kulturnem molku decembra 1941 je bil pretežni del slovenske glasbene poustvarjalnosti in ustvarjalnosti povezan s partizanskimi mitingi in gledališkimi skupinami. V obdobju med letoma 1941 in 1945 je na širšem slovenskem ozemlju izšlo kakšnih 40 pesmaric z besedili in notami ter prav toliko samo z besedili. Za razvoj partizanske glasbe so organizirano skrbeli moški vojaški pev-

¹ Skladatelj in pedagog Slavko Osterc (1895–1941).

ski zbori: *Pevski zbor jugoslovanske armade Srečko Kosovel* in še zlasti *Invalidski pevski zbor*, *Komorni zbor Slovenskega narodnega gledališča za osvobodjeno ozemlje*, terenski mladinski zbori v Beli krajini, na Primorskem in Štajerskem, zborovodski tečaji, pihalni orkestri ter vokalni in instrumentalni solisti Bojan Adamič, Ciril Cvetko, Anica Čepe, Drago Lorbek, Karlo Rupel, Bogdana in Nada Stritar, Pavel Šivic, Zdenka Tavčar, Vanda Zihelr in drugi. Zanje, torej za nastanek in razvoj slovenske partizanske glasbe, sta bila prav tako pomembna *Radio Osvobodilna fronta*, *Znanstveni inštitut na osvobojenem ozemlju* ter drugi.

Preprosta besedila so zato dosegla muzikalni pomen v množični izvedbi. Idejne potrebe časa pa so poudarjale vokal, ki je terjal organsko povezavo med besedilom in napevom. Kvalitativno izstopajo dela, v katerih se je utilitarizmu pridružil še umetnostni vidik. Kar najdemo v zborovskih skladbah Cirila in Dragotina Cvetka, Radovana Gobca, Draga Korošca, Marjana Kozine (moški zbor a cappella *Obroč* na besedilo Marije Dernošek), Janeza Kuharja, Sveta Marolta Špika, Karla Pahorja, Maksa Pirnika, Rada Simonitija in Pavla Šivica, v samospelih Cirila in Dragotina Cvetka, Marjana Kozine (*Kovaška* na besedila Karla Šterbenka in *Našo barako zamelo je* na besedilo Mateja Bora), Janeza Kuharja, Karla Pahorja (*Lirična koračnica* na besedilo Frančka Brejca in *Ne bo me strlo* na besedilo Karla Destovnika Kajuha), Maksa Pirnika, Rada Simonitija (*Na Krasu* na besedilo Juša Kozaka), Pavla Šivica (*Morda* na besedilo Lada Kustra) in Franca Šturma, v solističnih in komornih skladbah za klavir Karla Pahorja (*Slovenska suita*), za violino in klavir Bojana Adamiča in Pavla Šivica (*Sence*) ter v orkestralnih skladbah Bojana Adamiča, Blaža Arniča (*Simfonija št. 5, op. 22, Simfonične vibre*), Filipa Bernarda, Antona Lavrina in Demetrija Žebreta (simfonična pesnitev *Svobodi naproti*).

IZBOLJŠANA PREKRVITEV

Vaš um v vrhunski formi.

www.bilobil.si

Izboljšana prekrvitev za večjo moč uma.

Redna uporaba Bilobila:

- razširi krvne žile in izboljša pretok krvi v možganih,
- krepi delovanje možganskih celic, saj izboljša izrabo kisika in glukoze,
- varuje možganske celice pred škodljivimi vplivi radikalov.

Bilobil vsebuje izvleček iz listov *Ginkga bilobe*.

Bilobil® 120_{mg}
trde kapsule

Ginkga bilobae folii extractum siccum
60 trdih kapsul
za peroralno uporabo

zdravilo rastlinskega izvora

NARAVNEGA IZVORA

www.krka.si

KRKA

60let

Bilobil®

Pred uporabo natančno preberite navodila!
O tveganju in neželenih učinkih se posvetujte z zdravnikom ali s farmacevtom.

LITERATURA - RAST 1-2/2015

IZDAJATELJICA	Mestna občina Novo mesto, zanjo župan Gregor Macedoni
SOIZDAJATELJICE	Občine – Črnomelj, Dolenjske Toplice, Metlika, Mirna Peč, Mokronog-Trebelno, Semič, Straža, Šentjernej, Šentrupert, Škocjan, Šmarješke Toplice, Trebnje in Žužemberk ter založba Goga
SVET REVIJE	Predsednik sveta v ustanavljanju: Slavko Gegič
UREDNIŠTVO	Rasto Božič (odgovorni urednik, Kultura, Odmevi in odzivi), Ivan Gregorčič (Literatura), Joža Miklič (Družbena vprašanja), Janko Orač (likovni urednik).
NASLOV UREDNIŠTVA IN TAJNIŠTVA	Mestna občina Novo mesto, Seidlova 1, 8000 Novo mesto, s pripisom: za revijo Rast, tel.: (07) 39-39-253, faks: (07) 39-39-208, el. pošta: rast@novomesto.si
SPLETNA STRAN	kultura.novomesto.si/si/revija-rast/
LEKTOR	Peter Štefančič
NAROČNINA	Podračun Mestne občine Novo mesto, št. 01285-0100015234, s pripisom: za revijo Rast. Letna naročnina revije znaša 18,80 evra, za pravne osebe 31,30 evra. Ta številka stane v prosti prodaji 6,50 evra. Odpovedi so možne samo v začetku koledarskega leta.
PRISPEVKI	Sprejemajo jih tajništvo revije in uredniki. Napisani naj bodo elektronsko, priporočena dolžina je 20.000 znakov s presledki, Odmevi in odzivi 8.000 znakov s presledki, priporočeni format MS Word. Odstopanja od opisanega so možna le po dogovoru z odgovornim urednikom. Vsi prispevki so objavljeni tudi spletno. Nenaročenega gradiva ne vračamo.
NAKLADA	500 izvodov
PRIPRAVA ZA TISK	Studio Enota, Tomaž Grdin

Na podlagi Zakona o davku na dodano vrednost, Uradni list RS, št. 89/98 (134/03), in ZIPRS 0203, Uradni list RS, št. 103–1 (Pravilnika o izvajanju zakona o davku na dodano vrednost, Uradni list RS, št. 14/04) ter ZIPRS 1314–

A (Uradni list RS, št. 46/13 z 29. maja 2013, kjer je v 10. členu dodan nov člen 60. a) sodi revija med proizvode, za katere se obračunava davek na dodano vrednost po stopnji 9,5 odstotka.

PODPORNIKI Izid te številke so podprli: Mestna občina Novo mesto, občine soizdajateljice in Krka, d. d.

82
RAST
2015

201508414,1/2

COBISS

KULIŠIČA H. JARČA
DOMOZNAJSKI ODD. IN POSEBNE

MESTNA OBČINA NOVO MESTO

cena: 6,50 EUR

ISSN 9770353675002 00156